

KULTURHISTORISK STEDSANALYSE (DIVE-ANALYSE)

Hønefoss

Marianne Borge, Sveinung Krokann Berg og Siv Leden

Tittel Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE-analyse) Hønefoss	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 93/2018	Publiseringsdato [Publiseringsdato]
	Prosjektnummer 1021286	Oppdragstidspunkt 04.2018– 08.2018
	Forsidebilde Hønefoss sørsiden, Widerø flyfoto.	
Forfatter(e) Marianne Borge, Sveinung Krokann Berg og Siv Leden	Sider 112	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Bygning	

Prosjektleder Marianne Borge
Prosjektmedarbeider(e) Siv Leden, Sveinung Krokann Berg, Lars Jacob Hvinden-Haug
Kvalitetssikrer Annika Haugen

Oppdragsgiver(e) Ringerike kommune

<p>Sammendrag Analysen av Hønefoss er gjort med bruk av Riksantikvarens DIVE-metode for kulturhistorisk stedsanalyse. Analysen presenterer Hønefoss historiske utvikling fra hvordan naturgitte forhold skapte grunnlag for en byetablering og hvordan kulturelt og sosialt betingede forhold har formet byen til det den er i dag. Fortolkningen av historien er oppsummert i 8 kulturmiljøer som viser hvilke kulturhistoriske karaktertrekk som preger byen i dag. DIVE-analysens to siste faser er slått sammen for vise hvordan vurdering, muligheter og handlingsrom må ses i sammenheng for å synliggjøre hvordan bygninger, anlegg og kulturmiljøer kan være en ressurs for framtidig byutvikling. Mulighetsrommet vises gjennom forslag til to overordnede grep der sentrale kulturmiljøer synliggjøres og aktiveres som del av byens videre utvikling og på den måten understøtter Hønefoss særpreg og kvaliteter.</p>
--

<p>Emneord Landskapet ved fossen, Rutenettsplan, ungdombebyggelse, vernet trehusbebyggelse</p>
--

Avdelingsleder

Annika Haugen

Forord

DIVE-analysen er utarbeidet av NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) på oppdrag av Ringerike kommune i forbindelse med Områderegulering for Hønefoss. Arbeidet ble startet i april 2018 og er ferdigstilt i august 2018.

Prosjektleder for rapporten har vært sivilarkitekt Marianne Borge. Siv Leden, Sveinung Krokann Berg og Lars Jacob Hvinden-Haug har vært medarbeidere. Avdelingsleder Annika Haugen har hatt ansvar for kvalitetssikring.

En ressursgruppe sammensatt av Ringerike kommune har medvirket med verdifull lokalkunnskap og gitt innspill og kommentarer.

Kontaktperson for Ringerike kommune har vært Mari Solheim Sandsund.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	6
1.1	Oppdrag og analyseområde	6
1.2	Pågående planprosess og mål for områderegulering	7
1.3	Gjennomføring av oppdraget	7
2	Fakta grunnlag og medvirkningsprosess	10
2.1	Overordnede føringer og nasjonale/regionale/kommunale kulturminneregistre	11
2.2	Medvirkningsmøte	18
3	Hønefoss før og nå (T1)	21
3.1	Historisk utvikling	22
3.2	Byens planhistorie	38
3.3	Tid-/rom-matrise	43
4	Analyseområdets kulturhistoriske karaktertrekk (T2).....	48
4.1	Bylandskapet – elva, fossen og landskapsrommet.....	49
4.2	Industriemiljøer og industrielle strukturer.....	53
4.3	Nordre Torg og Nordre Park.....	56
4.4	St. Olavs gate/Askveien	62
4.5	Stabells gate, Søndre Torg og Storgata	64
4.6	Rutenettet og kvartalsstrukturen.....	83
4.7	Kongens gate – transportåre, skillelinje og forbindelse	85
4.8	Bebyggelsen på Schjongsløkka	86
4.9	Helgesbråthen	87
5	Verdivurdering og anbefalinger for å videreføre kvaliteter og særpreg (T3 og T4).....	89
5.1	Styrking av forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg.....	90
5.2	Utvikling av Kongens gate som aveny/byboulevard	94
6	Konklusjon	109
6.1	Bærekraftig samfunns- og arealutvikling	110
6.2	Vern av kulturhistoriske kvaliteter	110
6.3	Styrking av byens særpreg.....	110
7	Utvalgte kilder	111

1 Innledning

1.1 Oppdrag og analyseområde

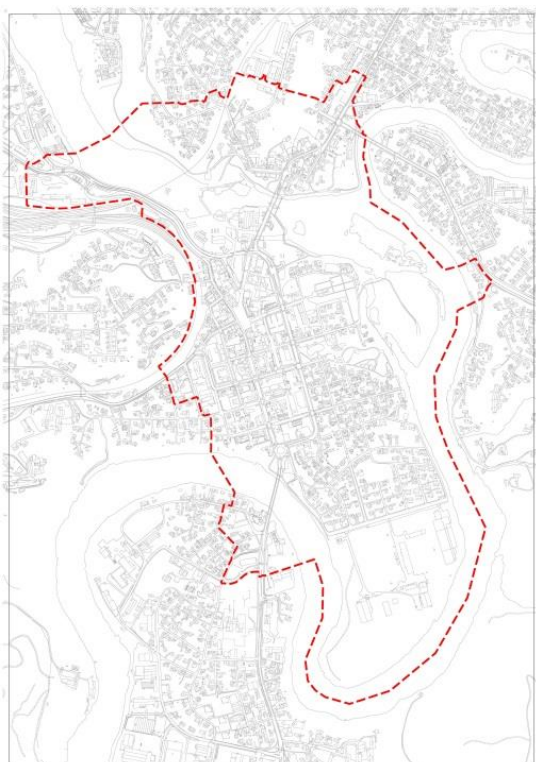
Ringerike kommune har igangsatt arbeid med Områderegulering for Hønefoss (plan ID 431). En kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE) er en av flere utredninger som er bestilt i forbindelse med områdereguleringen. Som del av områdereguleringen ble det i 2016 gjennomført et parallelloppdrag der tre arkitektgrupper utarbeidet fremtidsbilder av byen, og som en anbefaling fra dette arbeidet ble det av evalueringskomiteen blant annet lagt vekt på at kulturminner skulle brukes aktivt i byutviklingen. DIVE-analysen skal ligge til grunn for videre utredninger i forbindelse med reguleringsarbeidet og løfte fram kulturminner og -miljøer som har hatt betydning for Hønefoss historie, utvikling og særegenhet som sted. Analysen skal kobles til Hønefoss' ønsker for utvikling og vise hvordan kulturminner og -miljøer kan være en ressurs for framtidig byutvikling. Målet for planarbeidet er at Hønefoss skal videreutvikles som et kompakt, urbant og bærekraftig regionsenter med tydelig identitet og en større andel boliger og arbeidsplasser i sentrum. Det er ønskelig at videre bygging og fortetting skal ta hensyn til og bygge videre på byens historie og kulturmiljøer, identitet og kvaliteter.

I henhold til Kravspesifikasjon for DIVE-analyse i forbindelse med Områderegulering for Hønefoss, kapittel 1.3.4 Kulturminner Hønefoss, Dagens situasjon, heter det:

Ringerike kommune har i likhet med mange andre kommuner utfordringer knyttet til bevaring av kulturminner. Sentral og sentrumsnær bebyggelse rives og erstattes uten helhetlig analyse.

Gjennom DIVE-analysen er det ønskelig å løfte frem historiske utviklingstrekk og kulturarv som viktige faktorer i utviklingen av Hønefoss – og spesielt i samband med at byen skal romme vekst og fortetting. Dette for å få økt kunnskapen om områdets kulturminneverdier, og for å utarbeide et redskap for å kunne bruke kulturarven som en kvalitativ og funksjonell utviklingsressurs.

Det er ønskelig at analysen skal vurdere byens handlingsrom og strategi for videre forvaltning i lys av bærekraftig utvikling.

Planområdet for områdereguleringen og DIVE-analysen

1.2 Pågående planprosess og mål for områderegulering

Visjonen i kommuneplanens samfunnsdel er at Hønefoss skal være det mest spennende vekstområdet på Østlandet. Målet er at innen 2030 skal det bo 40 000 innbyggere i Ringerike kommune og hvorav 70 prosent i Hønefoss-området. Det skal bygges opp under de store samferdselsinvesteringene som kommer.

I forslag til planprogram alternativ 2, vedtatt 14.mars 2018, heter det:

Hensikten med områdereguleringen er å gi overordnede rammer for hvor og hvordan Hønefoss sentrum skal utvikles. Foreslått planavgrensning er satt slik at den gir rom for en planmessig løsning av utfordringene planarbeidet vil møte.

Kommunens forståelse av dagens situasjon fremgår av byanalysen beskrevet i kravspesifikasjonen *Områderegulering Hønefoss*, kapittel 2. Anskaffelse, punkt 2.3.1:

- *Hønefoss bysentrum har en rik historie, interessant beliggenhet og variert topografi mellom elveløp.*
- *Elveløpet danner en barriere i byen, men er også en viktig kvalitet. Den første reguleringsplanen ble vedtatt i 1856 og denne har vært retningsgivende for utviklingen av Hønefoss sentrum frem til nyere tid. Senere utbygging og byplaner har fulgt kvartalsstrukturen.*
- *Bysentrum er til viss grad utflytende, preget av mye biltrafikk, store åpne parkeringsplasser, og uutnyttede bykvartaler. Det er stort potensial for transformasjon og ny utvikling.*
- *Viktige målpunkter som bussterminal og jernbanestasjon har plassering isolert fra hverandre, og jernbanestasjonen har uklar sammenheng med bysentrum.*
- *Dagens lave sentrumsbebyggelse gir gode solforhold i store deler av sentrale områder.*

Hensyn

- *Områdereguleringen skal legge rammene for fortetting/videre bygging i sentrum med bymessig utforming og bebyggelsesstruktur, høy arkitektonisk kvalitet, høyder, byrom, torg, møteplasser og parker.*
- *Bysentrum skal bli mer kompakt og urbant, tilpasset vekst og bærekraft gjennom fortetting med boliger og arbeidsplasser.*
- *Bysentrum skal være et attraktivt og tilgjengelig sted å leve og være for alle befolkningsgrupper uavhengig av funksjonsnivå.*
- *Bysentrum skal styrkes som arena for handel, næring, kunnskap, kultur og opplevelser.*

Innenfor temaet Kulturminner og kulturmiljø (kap 5.1, s 25) påpekes i planprogrammet følgende hensyn som skal ivaretas:

- *Kulturminner og kulturmiljøer skal brukes aktivt som en ressurs i byutviklingen*
- *Det skal tilrettelegges for at verneverdig bebyggelse får ny bruk.*
- *Hvordan fortette samtidig som Hønefoss særpreg og historie bidrar til å forme fremtiden*
- *Prioritere bebyggelse og miljøer som skal bevares*

1.3 Gjennomføring av oppdraget

NIKU har i kulturmiljøanalysen lagt vekt på å gi oversikt og en overordnet forståelse av byens karaktertrekk samt å anbefale byplangrep som ivaretar, bygger opp under, og utnytter disse karaktertrekkene. Med utgangspunkt i Riksantikvarens kulturhistoriske stedsanalysemetode DIVE (2009/2018), har vi gjort en analyse av landskap, strukturer og bebyggelse. Denne vil kunne legges til grunn for kommunens videre arbeid.

Gjennom analysen klarlegges hva som har vært og er viktig for et steds utvikling – sosialt, kulturelt, teknisk og økonomisk, og hvilke fysiske spor dette har gitt. Målet er å vise hvilke kulturhistoriske kvaliteter som finnes i

området, og hvordan disse kan utnytted som ressurser for videre stedsutvikling. DIVE er en forkortelse for metodens fire trinn: **D**escribe (beskrive) – **I**nterprete (fortolke) – **V**aluate (vurdere) – **E**nable (aktivere).

Forberedende fase - formål

DIVE-analysens formål er utslagsgivende for hva som legges til grunn for analysen og hva som skal være analysens leveranse. Definerings av oppdraget og hva oppdragsgiver ønsker å bruke analysen til inngår derfor som en sentral del av analysearbeidet.

Trinn 1 – beskrivelse (D)

Mål: Etablere kunnskapsoversikt om områdets opprinnelse, utvikling og karakter

I analysens første del presenterer vi en kort historikk for byen med eldre planer, kart og foto. Videre er det utarbeidet en tid/rom-matrise. Denne dykker ned i historien baklengs som når arkeologiske lag avdekkes ett for ett, og starter derfor med de siste historiske begivenhetene øverst og presenterer deretter hendelser fra tidligere tider. Matrisen har flere geografiske nivåer for å vise hvordan stedsutviklingen er påvirket av hendelser som har funnet sted utenfor det avgrensede analyseområdet.

Trinn 2 – fortolkning (I)

Mål: Undersøke stedets historiske lesbarhet, betydningsbærende elementer og overordnede trekk

I neste fase tolkes den historiske utviklingen. Vi synliggjør hvordan historisk bystruktur fortsatt er lesbar, og viser karakteristiske trekk som har særlig betydning for stedsidentiteten.

Trinn 3 – vurdering (V)

Mål: Drøfte de kulturhistoriske ressursenes verdi, sårbarhet, tålegrenser og utviklingspotensial

I tredje trinn oppsummerer vi de to første trinnenenes beskrivelse og fortolkning av analyseområdets historiske karakter og betydning. Vi gir en oversikt over ulike kulturminner/områdetyper og viser eksempler på steder eller karaktertrekk som har spesiell verdi og som kan være en ressurs for framtidig byutvikling. Sårbarhet, begrensinger, tålegrenser og muligheter for disse drøftes.

Trinn 4 – aktivering (E)

Mål: Foreslå strategier og prinsipper for videre byutvikling

I siste trinn presenteres prinsipper og anbefalinger for hvordan videre byutvikling kan skje på en slik måte at den understøtter byens særpreg og bygger opp under de kulturhistoriske karaktertrekkene og kulturmiljøene som er identifisert i analysen.

Oppsummerende fase – bruk av analysen

Analysens anvendbarhet er knyttet til hvordan analysen svarer til formålet og hvordan kunnskapsgrunnlaget som innhentes kan omsettes til ønsket verktøy (såsom kulturminneplan, kommuneplan, strategi for utvikling/fortetting). Formålet og resultatet av analysen er således en sentral ramme for analysearbeidet.

Medvirkning

DIVE-metoden legger opp til en aktiv medvirkning i alle faser av analysen. Dette har det ikke vært rom for innenfor dette oppdraget, men det er gjennomført ett arbeidsmøte med kommunens nedsatte arbeidsgruppe (dato) for å avstemme forståelse og fortolkning av byens kulturhistoriske karaktertrekk. Prosessen og resultatet fra denne er nærmere omtalt i neste kapittel.

DIVE-analysen kan ses som en kunnskapsprosess der de ulike trinnene henger sammen som leddene i en lenke, og til dels overlapper hverandre. Figur hentet fra Riksantikvaren, 2018.

2 Faktagrunnlag og medvirkningsprosess

På de neste sidene gjengis et utvalg av kommunale og nasjonale/regionale kulturminneregistreringer som er lagt til grunn for kulturmiljøanalysen. Analysen er for øvrig basert på lokalhistorisk litteratur om Hønefoss, historiske kart og foto, samt ulike kommunale planer, utredninger og rapporter. For nærmere informasjon om skriftlige kilder, se kapittel 7.

Opplysninger fra deltagerne på medvirkningsmøte som ble holdt 8.mai har vært et viktig utgangspunkt for analysen. Medvirknings-prosessen er beskrevet i delkapittel 2.3.

NIKU har i tillegg gjennomført tre befaringer på Hønefoss i løpet av prosjektperioden.

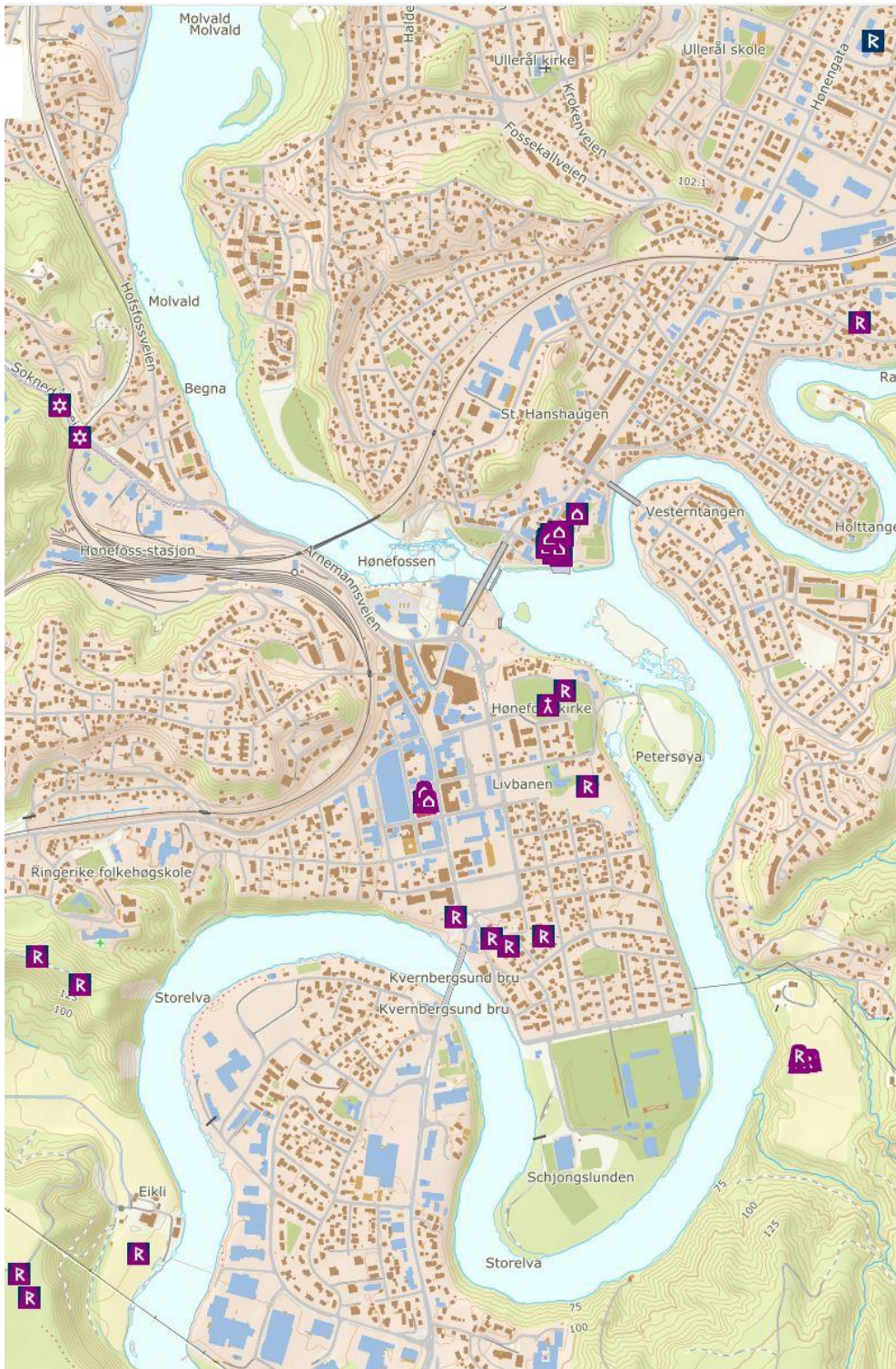

Forberede

2.1 Overordnede føringer og nasjonale/regionale/kommunale kulturminneregistre

2.1.1 Arkeologiske funnsteder og fredete områder

Kartet viser lokaliteten til arkeologiske enkeltminner som er automatisk fredet samt de vedtaksfredete bygningene i planområdet – Fengelet i Storgata på sørsiden og Riddergården anlegg på nordsiden. Riddergården i Hønengata 1 ble oppført av sagfogd Fredrik Ridder i 1780-årene og består i tillegg til hovedbygningen av empirefløy fra omkring 1840 og uthusbebyggelse som danner et tun. Anlegget ble fredet i 1923. Hønefoss hjelpenfengsel i Storgata 9 sto ferdig i 1862 og ble utvidet med arrestlokale i 1932. Anlegget er sjeldent godt bevart og ble fredet i 2002.

Arkeologiske funnsteder (automatisk fredet etter kulturminneloven) er markert med symbolet «R». Kilde: miljøstatus

Riddergården

Riddergården ligger i Hønefoss i Ringerike, på nordsiden av byen og fossen. Tunet består av flere hus, plassert rundt et langstrakt firkanttun i nord-syd lengderetning. Anlegget består av følgende bygninger; hovedbygningen, en sidebygning kalt Nystuen, drengestue, stabbur, uthus/vedskjul, låve, stall og utedo. Midt på det gresskleddetunet står en gammel vannpost. På baksiden av hovedbygningen er det en enkel hage med flere store trær. Gården er omgitt av gamle gjerder. For øvrig preges området av gammel sveitserstilsbebyggelse. Gladved hotell som lå på Bilthuggertangen like ved Riddergården var også fredet, men dette brant i 1941 og området er nå omgjort til skoleplass og konsertarena. Riddergården fungerer i dag som museum og utendørsarena.

Hønefoss hjelperfengsel

Eiendommen Storgata 9 omfatter et helt kvartal i Hønefoss sentrum. Bebyggelsen omkring består i all hovedsak av eldre bygårder i 1-3 etasjer.

Hønefoss hjelperfengsel består av en sammenbygd hovedbygning, cellefløy og et frittliggende uthus. Husene skal være bygd i 1862.

Vernestatus: vedtaksfredet

Kilde: www.askeladden.no

2.1.2 NB!registreret

NB!Registeret, en database drevet av Riksantikvaren, gir en oversikt over områder som det knytter seg nasjonale kulturminne- og kulturmiljøinteresser til i norske byer og tettsteder. Basen viser de viktigste eksisterende sporene av norsk byutvikling fra vikingtid frem til omkring 1950-tallet. Hønefoss har tre områder som er utpekt som områder med nasjonal interesse hvorav to ligger innenfor planavgrensningen for DIVE-analysen.

- Jugendgårdene i Stabellsgate, Stortorget og Fossveien og industribebyggelsen på øya knyttet til Hønefoss bruk
- Løkka

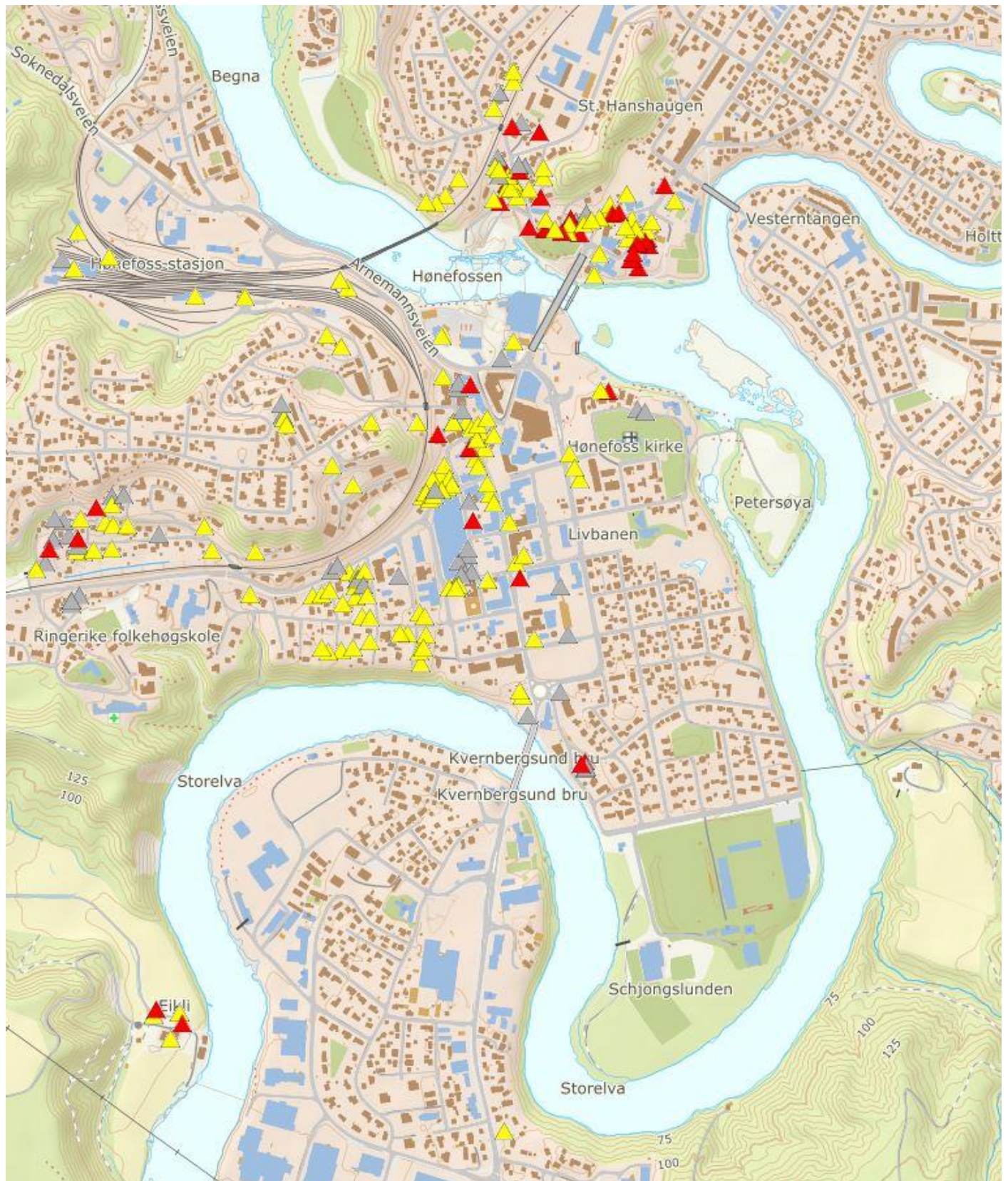

Nasjonale kulturminneinteresser i Hønefoss vist som brune felter jf NB!Registeret. Kilde: www.miljostatus.no.

2.1.3 SEFRAK-registrerte bygninger

SEFRAK-registret omfatter bebyggelse oppført før 1900 og angir ingen formell verneverdi eller kulturhistorisk verdi utover alder, men sikrer at bebyggelsen blir vurdert ved eventuelle plan- og byggesaker. Bygningene utgjør historiske spor i Hønefoss som kan ha betydning for hvordan byen videreutvikles og utnytter eksisterende kvaliteter.

Registreringen i Ringerike ble gjennomført i årene 1987-94 med 2417 registreringer totalt.

Bygninger oppført i SEFRAK-registret er vist med gul eller rød farge. Gul betyr at bygningen er oppført før ca. 1900, rød betyr at den er oppført før 1850 og omfattes av meldeplikt iht. PBL. Kilde: miljøstatus.no

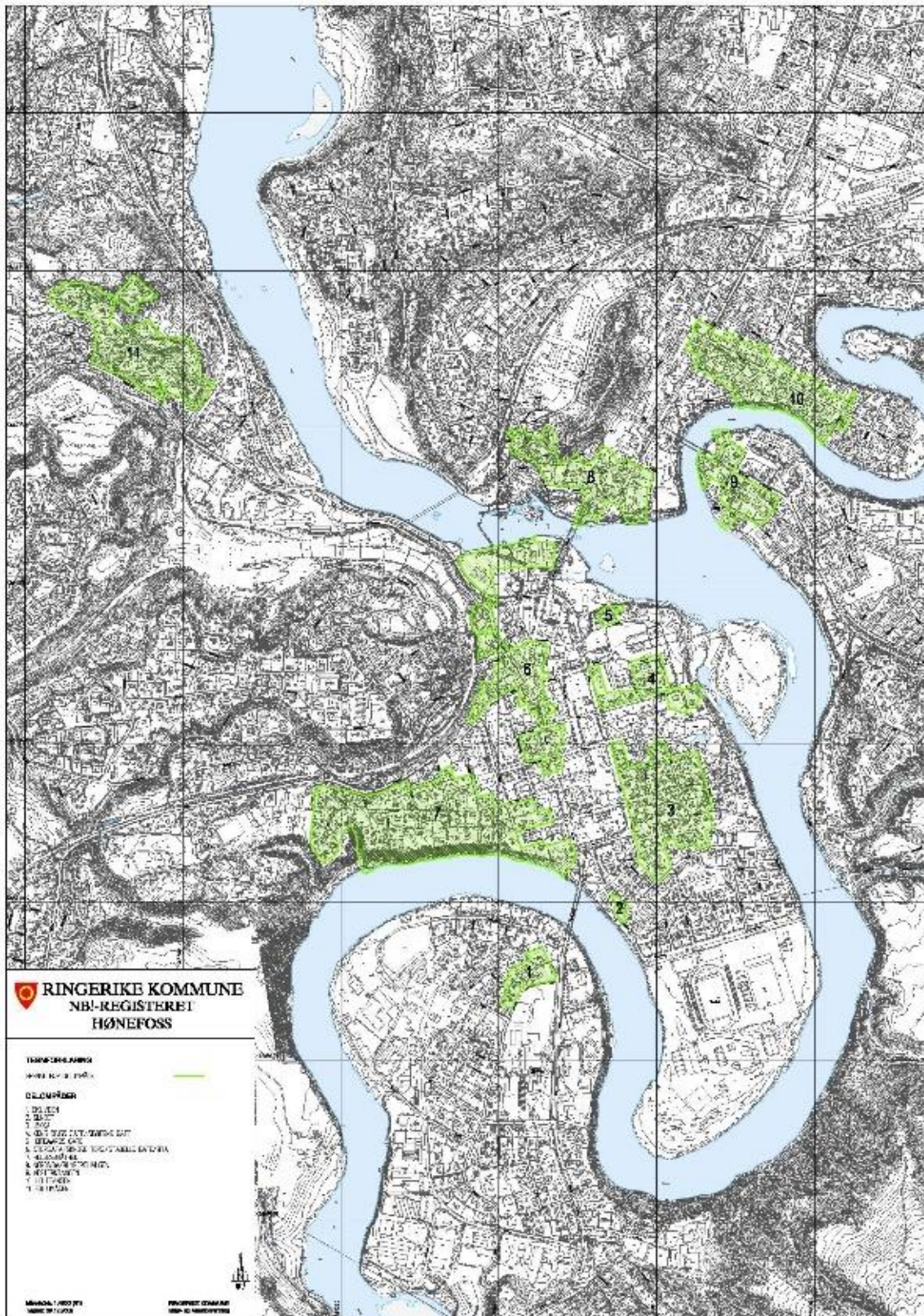
2.1.4 Buskerud fylkeskommunes kulturminnekompass

Kulturminnekompasset er en del av Buskerud fylkeskommunes regionale plan for kulturminnevern i Buskerud. Formålet med dette planarbeidet er å sikre godt vern og bærekraftig bruk av fylkets kulturminner- og miljøer samt å få fram utviklingspotensialet og etablere et sterkere grunnlag for et bedre og mer forpliktende samarbeid mellom alle aktørene i kulturarvfeltet. En av hovedmålsettingene med planen er å synliggjøre de viktigste kulturmiljøene i Buskerud som skal fortelle hovedtrekkene i fylkets historie. De foreslåtte sentrumsnære kulturmiljøene i Hønefoss som fylkeskommunen har vurdert å ta med videre i en utredningsprosess er Stabells gate og Hønefoss Brug samt Løkka.

2.1.5 Temautredning – Kulturmiljøer i Hønefoss, Ringerike kommune

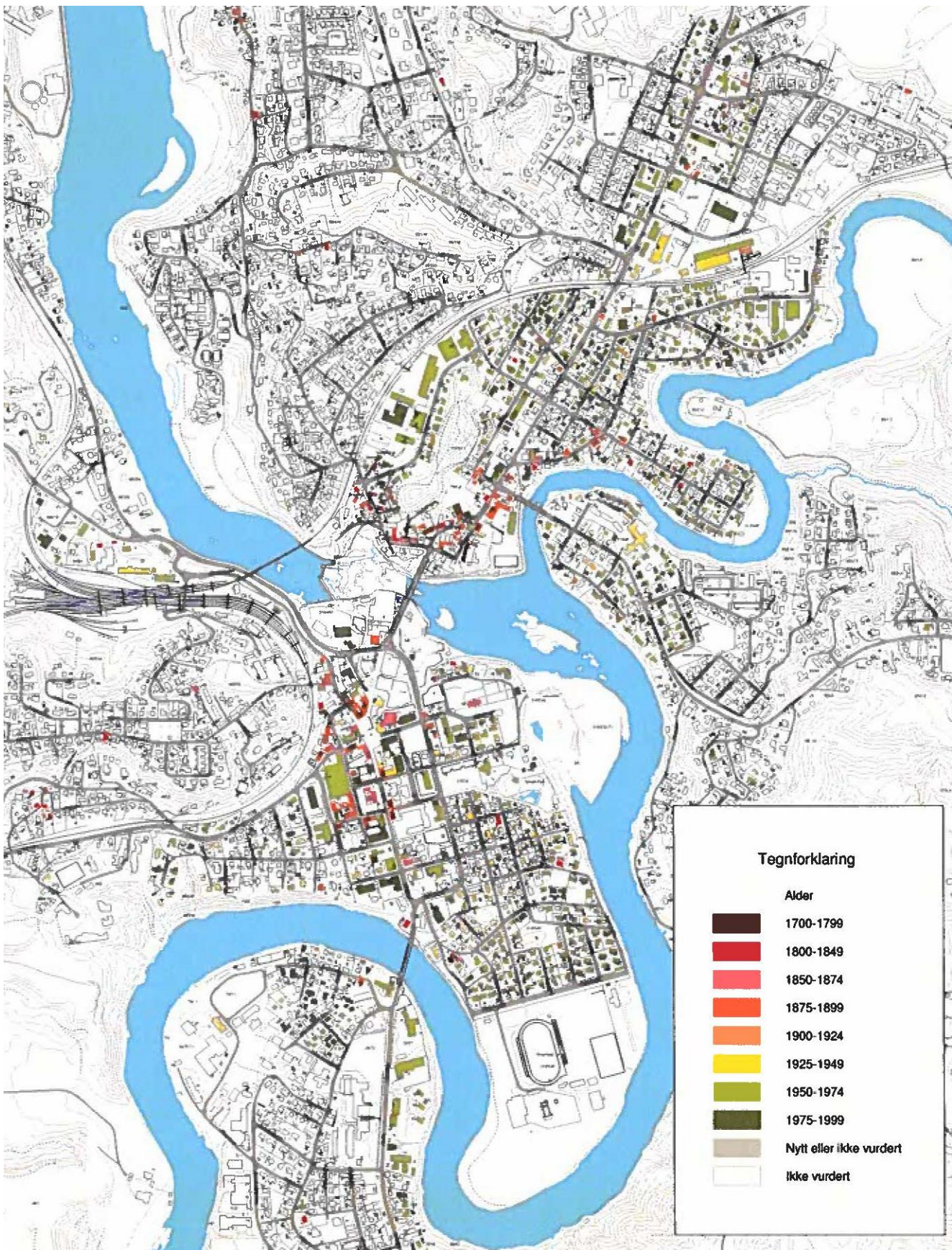
Målet med temautredningen er å sikre framtidig vern og bruk av kulturarven og bidra til at Hønefoss oppleves med historisk dybde og tydelig identitet. Temautredningen har ønsket å bidra til at befolkningen i Hønefoss kjenner sin historie og synliggjøre at kulturmiljøene i byen kan være en ressurs i tettstedsutviklingen. Temautredningen skal ved hjelp av 11 utvalgte hensynssoner gi klare rammer for hva bevaring kan innebære for kulturmiljø og verneverdig bebyggelse og tydeliggjøre at vern ikke trenger å være i konflikt med økonomiske-, miljømessige-, sosiale- og kulturelle verdier.

Ringerike kommunes kart over kulturmiljøer som er ansett som kulturhistorisk viktige for Hønefoss by

2.1.6 Jo Sellægs kulturminneregistreringer for kommunen, 2002-03

Kulturminneregistreringer og bygningsvurderinger ble utført av rådgiver i bygningsvern Jo. Sellæg i perioden 2000-03 som et ledd i kommunens arealplanlegging. Vurderingen førte frem til en kommunal bevaringsliste og en bok, «Hus i Hønefoss», utgitt i 2007. Materialet oppdateres i 2018.

Kartutsnitt fra Sellægs bok som viser alder/byggeperiode for bebyggelsen i sentrum (Sellæg 2007)

2.2 Medvirkningsmøte

DIVE-metoden vektlegger en åpen medvirkningsprosess med bred lokal forankring som grunnlag for analysen. Medvirkning ivaretas av Ringerike kommune som del av det samlede arbeidet med områdereguleringen, og det er i forbindelse med DIVE-analysen avholdt ett medvirkningsmøte/arbeidsmøte tirsdag 8.mai.

Følgende personer deltok på møte:

Mari Solheim Sandsund	Arealplanlegger, Ringerike kommune
Linda Nethus	Prosjektleder Områderegulering, Ringerike kommune
Karine Granli	Byggesak, Ringerike kommune
Krisne Sørdsdal Fodnæss	Kulturenheten
Ragnar Nøkleby	Ringerike historielag, Fortidsminneforeningen
Bjørn Johnsen	Fortidsminneforeningen og Fylkesfotograf
Ragnvald Lien	Redaktør Ringeriksheftet
Ingvild Tjønneland	Fagleder Buskerud Fylkeskommune
Jørn Jensen	Buskerud Fylkeskommune
Gunvor Bollingmo	Heftet Ringerike og styremedlem Ringerike historielag
Per Stubbraaten	Heftet Ringerike og aktiv på mange felt
Marianne Borge	NIKU
Siv Leden	NIKU

2.2.1 Medvirkningsmøte – Beskrivelse, fortolkning, verdivurdering

NIKU hadde i forkant av møte sendt ut følgende spørsmål til deltakerne:

- Hva har formet Hønefoss?
- Hvordan er dette synlig i bybildet?
- Er det noen steder/noen historier som har spesiell betydning?
- Hvordan ser du for deg Hønefoss i fremtiden?

Gruppene ble bedt om å diskutere hva som er stedstypisk for Hønefoss, hva som gir byen dens karakter, hva Hønefoss bør bygge videre på og hva som bør sikres for framtida. Det ble lagt vekt på at alle typer objekter og steder kunne ha betydning. Målet var å finne steder som kan ha lokal verdi, også utover de som er vurdert av kulturminnemyndighetene.

Spørsmålene ble diskutert gruppevis og oppsummert i plenum:

- Fossen og elva ble utpekt som det viktigste. Tømmeret, sagbrukene og håndverkerne.
- Blyberghaugen. Riddergården. Pottemakerbakken.
- Nordsida som eldste bysentrum. Trehusbebyggelsen i Torggata og Hammerbrogate.
- Gilhuus-gården
- Follumindustri og industrien på Øya
- Meieriet og potetkokeriet ved meieriet.
- Randsfjordbanen og Bergensbanen
- Alle var opptatt av murgårdbebyggelsen på Søndre Torg og i Storgata og villabebyggelsen på Løkka.
- Centralgården fra 1911 og fengselet
- Boligen til den jødiske familien som ble deportert under krigen
- Hønefoss har vært et viktig trafikk-knutepunkt mht tog, buss og bil, men er i dag litt i bakevja. Dette kan endres med ny satsning på jernbane og kort reisetid til Oslo.
- Andre forhold som har påvirket livet i Hønefoss: militærleirene utenfor, militærblokka ved kirken og militærboligene på Hønejordet.
- Trebebyggelsen i St. Olavs gate ble fremhevet som et fint kulturmiljø, med bedehus og frelsesarmeen.

- Det tidligere jernbanehotellet (nå Grand Hotell).
- Hønefoss skole på nordsiden og Ringerike videregående på sydsiden.
- Hønefoss hvilehjem på Vesterntangen ble trukket frem som et viktig enkeltobjekt.
- Prestegården, bygget i 1905 ligger utsatt og er sliten. Kommunale midler gikk til Riddergården istedenfor. Tidligere lå sorenskrivergården i området, inntil hovedveien ble lagt om til Kongens gate.
- Løkkaområdet, verneområdet bør utvides rundt kirken. Løkka er en egen liten gruppering. Steinhoggerens hus i Kongensgate har vært truet og reddet tidligere.
- Helgesbråthen er et landlig villaområde med store hager i byen, som Bloms gate løper igjennom. Ivaretatt i verneplan.
- Trafikken i Hønefoss er problematisk og omdiskutert. Sentrumstangenten (omkjøringsvei) fra 1976 ble ikke gjennomført. I dag er det Kongens gate som er hovedtrafikkåre. Mye ledig areal langs Kongens gate i øst som potensial. Mulig å flytte villaen i Kongens gate?
- En stilte spørsmålet: vil vi ha høyhus i Hønefoss? Dette er særlig aktuelt i forbindelse med nye planer for Øya og Hønefoss bruk og den nylig sanerte Ford-tomten.
- Å fjerne bil og trafikk i gatene var et tema. Hvordan få vekk trafikken uten at det går på bekostning av byens verneverdier? Det ble argumentert for at forsvinner bilen så forsvinner handelen i byen. Heller legge offentlig parkeringsplasser i nybygg. Et ønske om å gjøre byen grønnere, knytte grønne områder sammen. Forbindelsen fra Søndre Torg til Søndre Park. Forbindelsen fra Søndre Torg til kirken.
- Rette oppmerksomheten mot elva. Det å kunne gå elvelangs, åpne opp for vandring fra Petersøya og ned til Schjongslunden.
- Kvernsundbrua må planlegges med gangforbindelse. Eventuelle nye gangforbindelser over elva?
- Flere moderne boliger som bør tas vare på, blant annet i Dronningens gate. Et spørsmål ble stilt: hvor høye er vernekvalitetene i kvartalet mellom Storgata og Holmboes gate, Bloms gate og Sundgata. Fortetting her?

Områder som ble utpekt som stedstypiske og karakteristiske for Hønefoss i medvirkningsmøte 09.04.18

3 Hønefoss før og nå (T1)

Dette kapitlet presenterer DIVE-analysens første trinn og beskriver hvordan naturgitte og kulturelt betingede forhold, hver for seg og samlet, har formet byen til det den er i dag. Hønefoss beskrives utfra flere ulike tilnærminger: i tid – utfra historisk utvikling; i rom – utfra geografisk inndeling i ulike delområder; og tematisk – utfra innfallsvinkler som for eksempel funksjoner og virksomheter.

Beskrivelsen er et kunnskapsgrunnlag for å forstå *Hønefoss historie, utvikling og særegenhet*, som det heter i oppdragsbeskrivelsen. Dette vil i neste omgang danne utgangspunkt for en tolkning av byens kulturhistoriske karaktertrekk og en vurdering av hvordan disse kan gi spillerom og utnyttes som muligheter i byens videre utvikling.

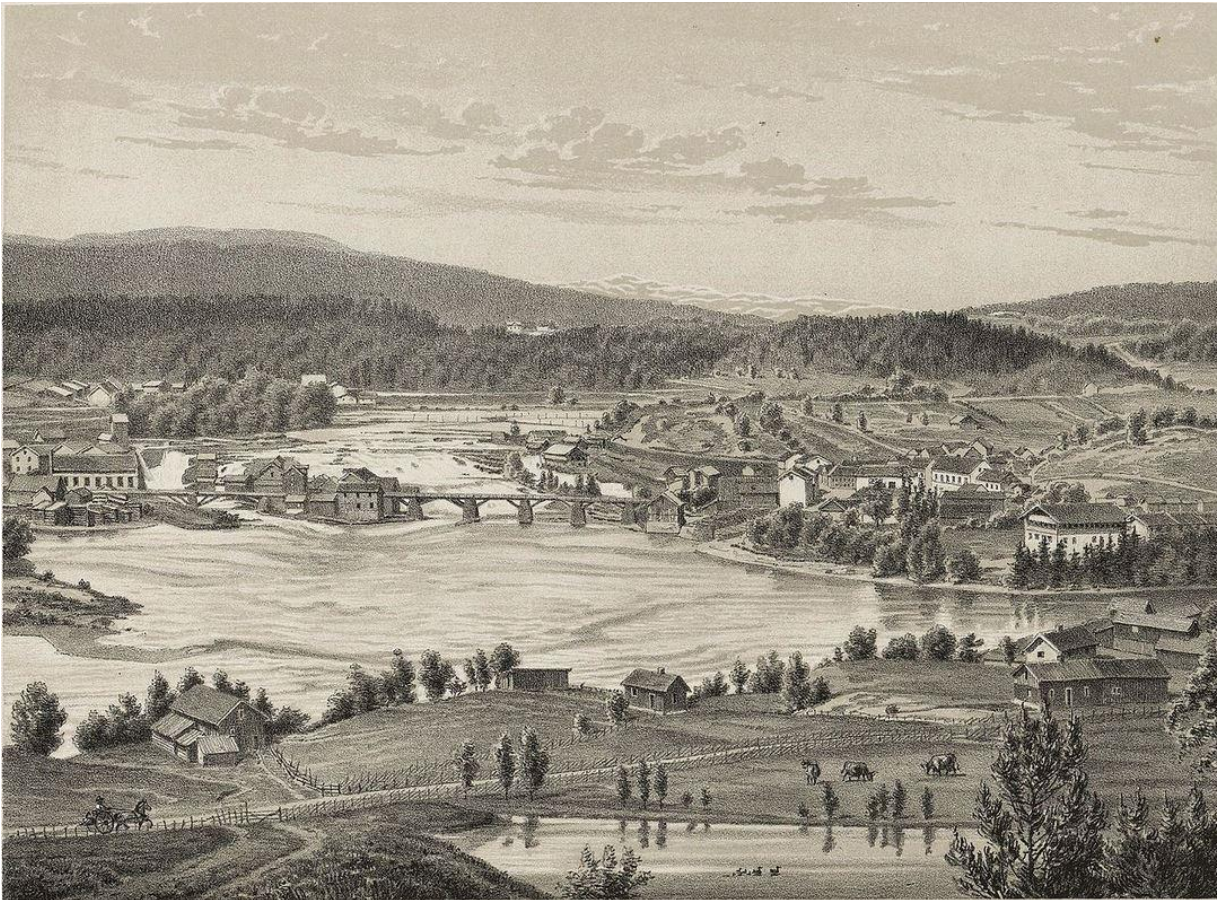
I kapittel 3.1 beskrives en kortfattet historisk utvikling med fokus på byens formative tidsepoker. Delkapittel 3.2 fokuserer på planer og kart og hvordan disse bidrar til å synliggjøre hvordan byen har utviklet seg fram til det den er i dag. Delkapittel 3.3 inneholder en tid/rom matrise som viser de vesentligste trekkene i den historiske utviklingen. Matrisen er DIVE-analysens verktøy for å vise sammenhengen mellom byenes formative tidsepoker og romlige nedslagsfelt. Matrisen viser Hønefoss utvikling langs en tidslinje som begynner med dagens situasjon og deretter går bakover i historien for å avdekke hvilke historiske lag som utgjør en del av dagens bybilde. Tidsvinduene markerer et grovt utvalg perioder der vesentlige endringer i byens utvikling har funnet sted. Sentrale hendelser på Hønefoss ses i lys av hendelser ellers i Norge og i verden for øvrig i den aktuelle perioden. Hønefoss karaktertrekk er vist ved en kombinasjon av romlig og tematisk forståelse. Kategoriene som er valgt er Norge/utlandet og Hønefoss by, som deretter er inndelt i infrastruktur, byplangrep, bebyggelse (som er alle typer bygg og faste konstruksjoner og byrom som definerer åpne, offentlige eller allment benyttede veier, gater, torg og plasser).

Beskrive

3.1 Historisk utvikling

3.1.1 Fossen og elvelandskapet

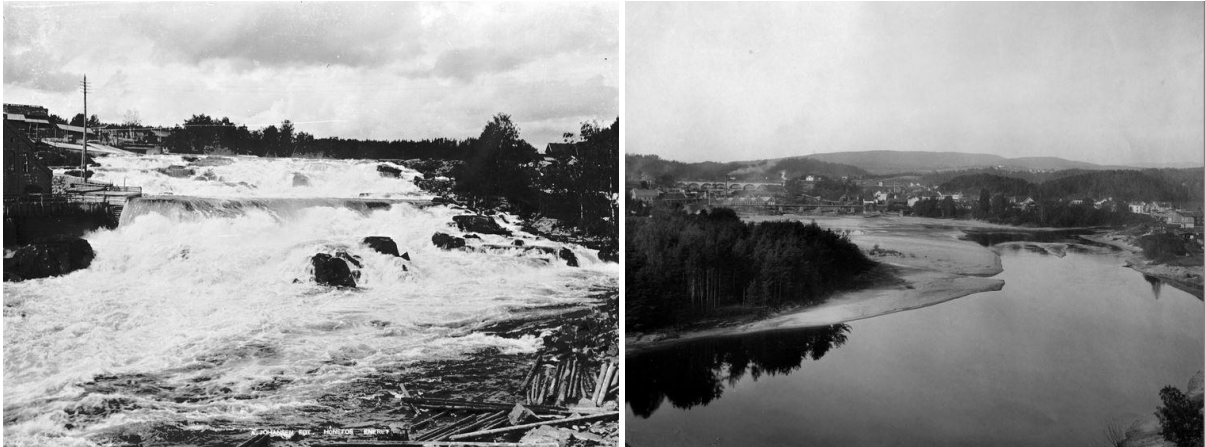

Hønefoss ligger ved fossen, i et stort vidt landskapsrom

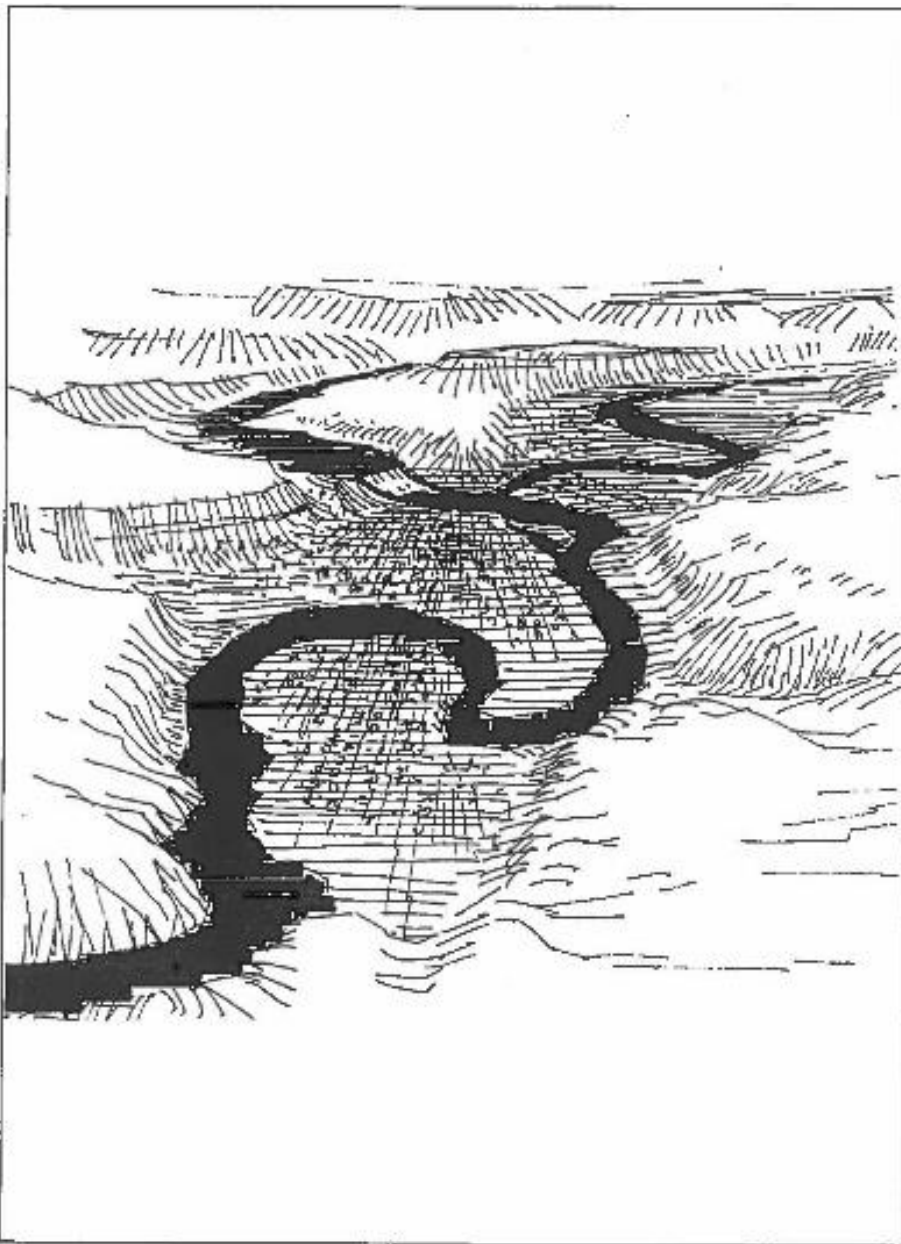
Hønefoss ligger på grensen mellom det gamle, harde grunnfjellet i vest og de yngre, bløtere og kalkholdige bergartene i øst. Byens sentrale naturattraksjon og kraftkilde – fossen – representerer skillet. Her slippes Begnaelva over den siste brinken av grunnfjellet og ned i dalen som er utgravd i de mykere bergartene. Ettersom elva gravde og førte med seg løsmasser har det blitt bratte nedstigninger til byen fra alle sider og Hønefoss ligger nede i et stort vidt landskapsrom. Elveslettene nedenfor fossen der Begna og Randselva møtes har gitt arealet som byen i dag er bygget på.

Etter fossen faller Begna sammen med Randselva og danner Storelva som flyter videre i store slynger ut mot Tyrifjorden.

På 1300-tallet gikk stedet rundt fossen under navnet *Weienfoss*, noe som indikerer at fossen var eiet av storgården Weien (nå Veien i Heradsbygda). Et diplom fra 11. juli 1337, som befinner seg i Den arnamagnæanske samling ved Nordisk Forskningsinstitutt ved Københavns Universitet, forteller at adelsmannen «*Ogmund på Veigin erkjenner at prestene ved Maria Kirke i Oslo har rett til hugst i Weien skog til vedlikehold av den kvernen de eier i Weienfoss*».

Fossen og elvelandskapet

Landskapet er bestemt av elvene Begnaelva og Randselva som møtes i Storelva. Etter siste istid var hele området som byen nå ligger i en slak dalbunn, men elvene har gravd seg videre ned i denne og laget elvesletter og raviner

3.1.2 Sagbruksstedet og handelsplassen 1590-1852

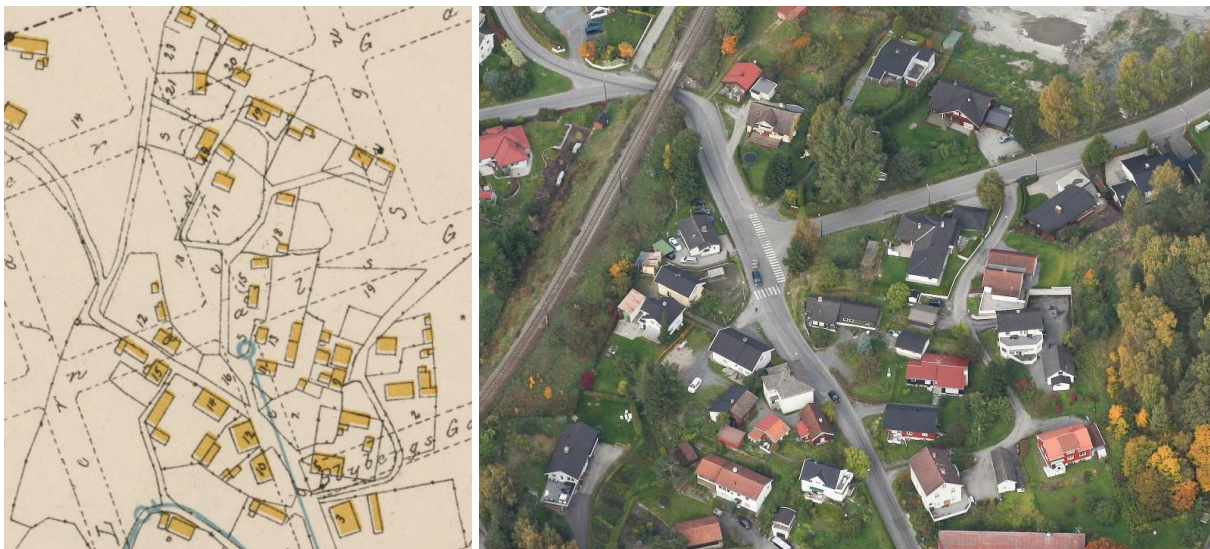
På nordsiden av fossen tilhørte grunnen Hønen gård og navnet Hønnefossen brukes om fossen ved etablering av sagbruk på nordsiden på 1600-tallet. Den første sagen antas bygget ca 1620, i 1640 er det 6 sager i drift og i 1654 er antallet steget til 16 sager i Hønnefossen. En rekke forskjellige sager var i virksomhet på 16- og 1700-tallet og mange av de store gårdene hadde rett til å ha sager ved fossen. Dette er ventelig bakgrunnen for at stedet i dagligtale ble kalt Sagene.

Da Østlandets sagbruk ved sagbrukreglementet av 1688, som tilsa at alle sager som var mindre enn 30 år måtte nedlegges, ble redusert fra 1200 til 664 besto alle Hønefoss daværende 23 sager. Sagene på Hønefoss eides kun sjelden av folk fra bygda og det utviklet seg derfor ikke noe av det patriarkalske forholdet mellom sageiere og sagfolk som ofte fulgte de gamle arbeidsordninger.

På 1700-tallet var det en rekke norske byer som i større eller mindre grad dominerte byene i samme region. Drammen var i sin tid dominert av Christiania og Tønsberg, og Hønefoss dominert av Drammen. De første Drammensborgerne som opererte ved Hønefossen, var "borgere udi Christiania bosatt på Bragernes". Disse byene konkurrerte og kom derfor i strid med hverandre. Hønefoss kunne ikke konkurrere med Drammen om trelasteksporten og forholdet mellom dem skapte derfor ikke kamp. Når sagbruket hadde lagt vilkårene til rette, fant Hønefoss seg sitt eget arbeidsområde ved siden av Drammen og skapte i løpet av 200 år en service- og sentrumsby for ett av de rikeste distrikter i landet vårt. Fra omkring 1730 var Norderhov-sagbruket dominert av Drammenslektene Smith, Stranger, Hofgaard, og Cudrio-Vogt. De tok i arv fra sine forgjengere en sentral og avgjørende stilling i det økonomiske systemet som da var det karakteristiske for Ringeriksbygdene.

Det er klart at når sagbruket og Drammensborgerne fikk en så dominerende stilling på bygdene, så måtte deres makt over Hønefoss-samfunnet bli enda sterkere. Av de ca. 350 menneskene som bodde ved Hønefossen i 1711, hadde 242 levebrødet sitt av arbeid på eller for sagene. De fikk bokstavelig talt sitt brød av sageieren på Bragernes eller Strømsø.

I sagbruksperioden på slutten av 1700-tallet var det tilstrømning av folk til byen, og Hønefoss ble det største produksjonsstedet for trelast i landet. Sagbruksarbeiderne bosatte seg i stor grad på Øya og på Blyberghaugen. Dette er byens eldste uregulerte bebyggelse som er bevart og den vanlige hustypen var små lave tømmerhus delt med en tverrvegg mellom stue og kammers. Husene ble ombygget fra slutten av 1800-tallet og framover og er kledd med panel. I 1865 bodde 126 mennesker i 25 hus på Blyberghaugen.

Blyberghaugen 1899 (Krum) og 2018 (1881)

Nye virksomheter som mølleindustri, teglverk, spikerhammer og sagbladfabrikk fulgte av denne utviklingen og bidro til at bosettingen økte selv om sagbruksvirksomheten varierte med konjunktorene.

Konsul J.F.Thorne kjøpte i 1830-årene opp sager, møller og tomter rundt Hønefossen og var en periode foregangsmann i sagindustrien og blant Drammen og Buskeruds mektigste menn. Han måtte imidlertid etterlate til sine etterfølgere å realisere Hønefossplanene 25 år senere. Navnet Hønefoss formaliseres ved vedtak i byens formannskap først i 1914.

Fra 1600-tallet og fram til midten av 1800-tallet hadde folkemengden i tettstedet Hønefoss steget jevnt fra rundt 250 i 1680, 450 i 1763-64, og ved folketellingen i 1801 bodde det 621 mennesker ved fossen. I 1845 har Hønefoss 793 innbyggere, og Hønefoss får bystatus i 1852.

3.1.3 Hønefoss by 1852-1930

Strategisk ble distriktet ansett for å ha stort handelsmessig potensiale ved sin lokalisering i overgangen mellom flatbygdene ved fjorden og de tilstøtende dalførene, og sagbruksdriften hadde gitt gode levekår for håndverkere og handelsfolk som nå bosatte seg rundt fossen. På midten av 1800-tallet ble det oppført flere bygårder rundt Nordre Torg etter at Håndverkerloven i 1839 og

Handelsloven i 1842 opphevet laugenes og Drammenskjøpmennenes monopolstilling og gjorde det mulig å etablere virksomheter utenfor de etablerte byene. Da Hønefoss fikk bystatus i 1852 dannet dette grunnlaget for ytterligere vekst og etablering av nye funksjoner og virksomheter. De første 30 årene med bystatus vokser byen med 420 mennesker, og nordsida fortsatte de første årene å være den største bydelen. Bybranner i 1854 og 1878 gjør at mange bygninger på nordsiden forsvinner og samtidig at området fornyes, men gjennom 1860- og 70-årene er det sydsiden som får den største veksten. Ved etableringen av Hønefoss Bruk tiltar byveksten, og Søndre Torg blir etter hvert byens sentrale byrom.

Med den økonomiske oppgangstiden på andre halvdel av 1800-tallet og utover på 1900-tallet, opplevde Hønefoss byvekst. I årene mellom 1890 og 1930 ble byens innbyggertall fordoblet fra 1494 til 3138 innbyggere. En stor del av det som i dag er Hønefoss sentrale bygårder ble oppført i denne perioden og representerer ulike stilarter som viser byens utviklingsepoker og påvirkningen av rådende arkitekturidealer. Den videre byveksten fortsetter innenfor den nedfelte rutenettsplanen fra 1852 med Søndre og Nordre Torg som sentrale byrom og utgangspunkt for den videre utviklingen.

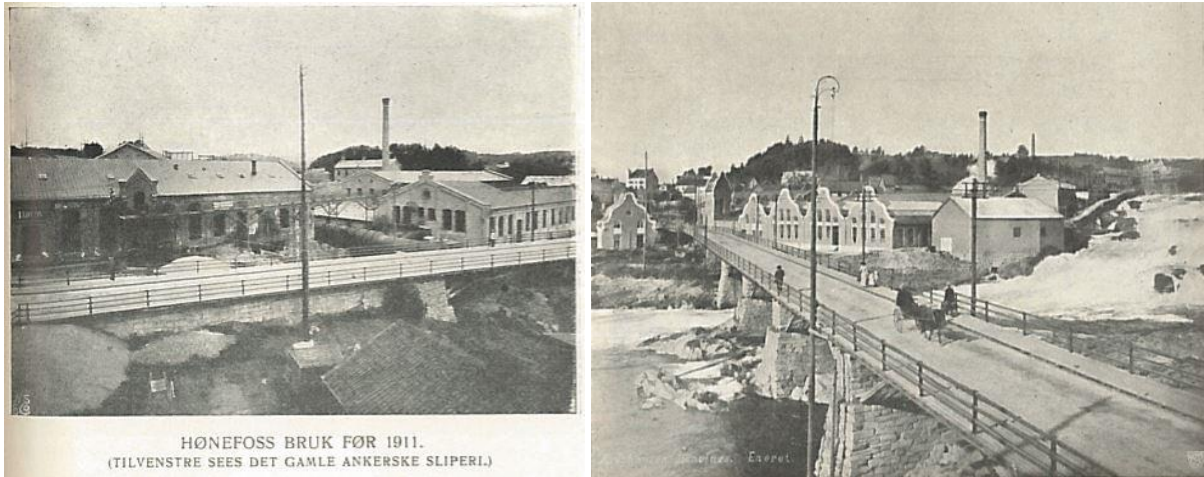

Krums kart fra 1899 som viser hvordan byen utvikles rundt fossen med Nordre og Søndre Torg som sentrale byrom

J.F.Thornes oppkjøp av tomter og sager i Hønefossen på 1830-tallet er forløperen for etableringen av Hønefoss Bruk. I 1850 overtok brødrene Theodor og Leo Arnemann Thornes eiendommer, men først i 1873 samles alle eiendommene rundt fossen med tilhørende rettigheter da haldenseren Christian Anker kjøper opp alle sagbruksrettigheter ved Hønefossen med intensjon om å bygge opp et større tresliperi. Imidlertid inntreffer en nedgangstid for tresliperiene utover på 1870-årene og sagbrukene ble modernisert før tresliperiet ved Hønefoss Bruk ble satt i drift fra 1881. Sammen med treforedlingsindustrien fulgte kraftutbyggingen, og den første kraftstasjonen under Hønefoss bru ble oppført av Anker i 1881 slik at tresliperiet kunne være selvforsynt med strøm. Anker kjøpte i tillegg hjemmel på en del tomter og hus som han antok ville være av interesse i fremtiden.

I 1893 ble Hønefoss Bruk kjøpt av det engelske firmaet Edvard Lloyd Ltd. som hadde stort behov for tremasse til sine papirmaskiner ved Themsens. Utvidelse av tresliperiet ble igangsatt i 1894 med etablering av varmsliping i 1895 som det første av sitt slag i landet. I 1900 ble det bygget nok et nytt sliperi ved siden av det fra 1895, og i 1902 ble det bygget taubane fra fabrikken til jernbanestasjonen.

Dels på grunn av maskinforbedringer og dels på grunn av at bruket var bygget i tre forskjellige stadier ble det i 1909 besluttet å ombygge sliperiene slik at alt utstyr og all produksjon ble samlet under samme tak. Det eksisterende sliperiet ble ombygd og fornyet og det nye sliperiet var i drift i 1911. Det gamle Ankerske sliperiet ble året etter ombygd til snekkerverksted med ny maskinpark og var i drift fra 1914.

Hønefoss bruk før 1911 og etter oppføring av nybygg i 1911 (Hønefoss – byens historie)

På den tiden hadde bedriften rundt 300 ansatte. Einar Engelstad var arkitekt for utvidelsen og, inspirert av datidens nordtyske formspråk i ny-gotikk, tegnet han de karakteristiske gavlfasadene og klokketårnet. Ved bygging av nytt anlegg installerte firmaet elektrisk lys og leverte samtidig strøm til Hønefoss by for bruk i gatelyslamper.

Et nytt og tidsmessig sagbruk ble oppført i tilknytning til bruket og satt i gang i 1914. I 1918 kjøper de to tidligere kommunene Hønefoss og Norderhov bruket av Lloyd, men Lloyd fortsetter å drive bruket fram til virksomheten på Øya nedlegges i 1936. Hønefoss Bruk eksisterer fortsatt som trelastbedrift med lokaler på Kilemoen.

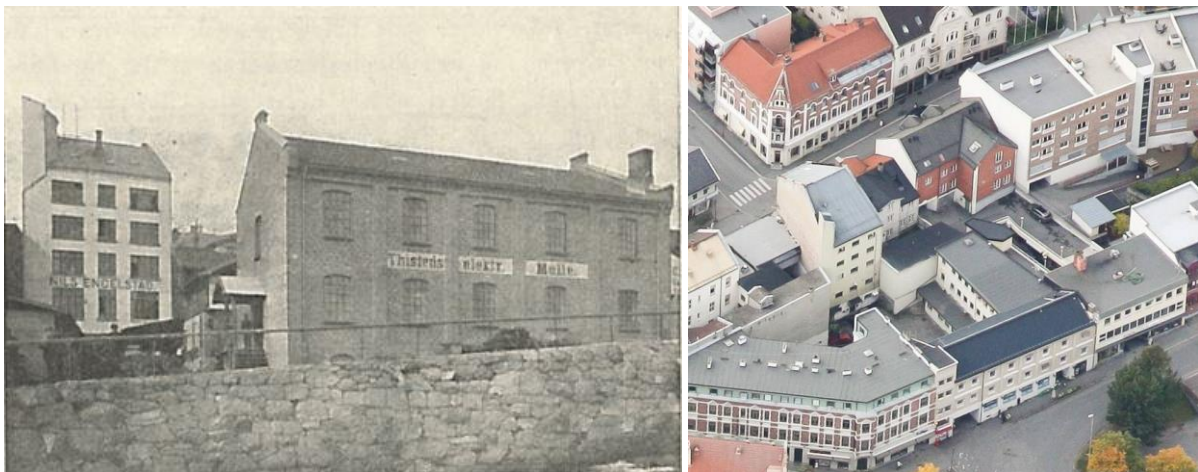
Hønefoss bruk 1953 (digitalt museum)

Som en by med respekt for seg selv etablerte byen bryggeri i 1854, og bryggeriets anlegg sto ferdig på Søndre Torg 2b samme år. I 1875 ble det bygget en iskjeller med overbygning som ble revet i 1931 for å gi plass til Bryggerigården som ble oppført på torget i 1933. Bryggeriet ble først kalt Ringeriges og Hadelands Bryggeri, men skiftet navn til Hønefos Bryggeri i 1875. Etter å først ha vært et håndbryggeri ble det anskaffet dampmaskineri i 1893, og i 1895 ble det anlagt mineralvannfabrikk med eget kullsyreapparat.

Hønefoss bryggeri før 1930 og Bryggerigården oppført på torget i 1975 og med deler av bryggeriet i bakkant (1881)

Fossveien var opprinnelig en smal og bratt bakke som gikk langs kanten av Hønefossens søndre løp, kalt Veslefossen eller Litlefossen. I 1904 ble Thistedts elektriske mølle oppført i Fossveien 3 av Hagbarth Thisted som i 1898 hadde dannet Hønefos Elektrisitetsverk. Thistedts elektrisitetsverk tok strøm fra fossen ved Kvernvolden i Ytre Soknedalen 12 km fra Hønefoss og leverte kraft til byen fram til 1912 da Hønefoss fikk sitt eget kraftverk. I 1915 var Thistedts elektriske mølle byens eneste mølle og malte da korn for bøndene i distriktet samt var handelsmølle for kjøp og salg av korn. Langs Fossveien lå det også garverier. Thisted eide i tillegg Fossveien 1, der han selv bodde og fikk oppført bygget i bakkant med fasade mot Stabells gate 1 der Nils Engelstad drev fisk- og viltforretning med blant annet leveranser av rakfisk til slottet hver jul. Engelstad var en av de første innen engroshandel i Hønefoss og oppførte sin villa i Kong Rings gate 21 i 1911.

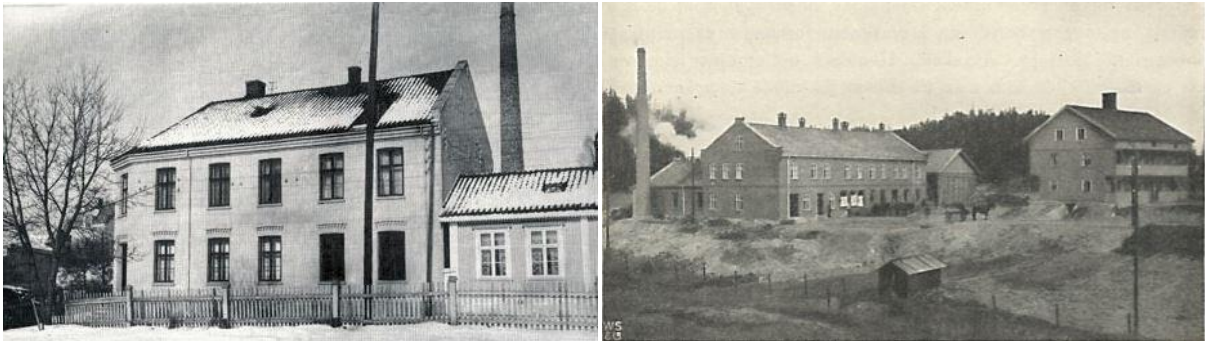
Møllegården i Fossveien 3, Thistedgården i Fossveien 1 og Engelstads bygg i Stabells gate 1 (Hønefoss- byens historie/1881)

I Stabells gate ble det etablert teglverk for å produsere murstein og takstein. Eiendommen der teglverket lå ble i 1862 ekspropriert av jernbanen i forbindelse med utbygging av jernbanen til Hønefoss. Et nytt teglverk (som ble forløperen til Hønefoss teglverk) ble etablert i Riperbakken i 1868

av sakfører J. Holmboe og banksjef M. Jensen. Tegilverket hadde sin glansperiode etter krigen da behovet for teglstein, takstein og drenerør var formidabelt, men ble nedlagt i 1963.

I 1873 ble Follum Træsliberi etablert og skulle bli en av de sentrale arbeidsplassene på Ringerike. Prøveproduksjon var i gang i 1876 og fabrikken ble utvidet med sliperi nr 2 i 1881 og sliperi 3 i 1886. Høsten 1915 ble det vedtatt å bygge papirfabrikk. PM I var på plass i 1920 og PM II som på den tiden var verdens største kom i drift i 1924.

Hønefoss Meieri ble etablert i 1879 og begynte driften i 1880 som mottakssentral for lokale leverandører. Meieriet ble oppført på bøsse-maker G. Skaugs tomt (gnr 95) i Hammerbrogaten 9 på nordsiden. Så lenge melkemengden var liten var meieriet hovedsakelig et melkesalgsmeieri, men etter hvert ble det meste av melken anvendt til ysting med vekt på fetost/gaudaost. Leverandørområdet ble senere utvidet og et nytt produksjonsanlegg ble oppført ved siden av Hønefoss stasjon i 1914. Meieriet ble nedlagt i 1994.

Hønefoss meieri i Hammerbrogata 9 og det nye anlegget oppført i 1914 (Hønefoss – byens historie)

Området i nærheten av Hønefossen, Stabells gate og Søndre Torg ble bebygd med murbygninger i perioden 1887-1903 som erstattet en del av den lave trehusbebyggelsen som tidligere var i området. Tilgangen på tegl fra byens teglverk gjør at murbebyggelse blir utbredt også før det ble innført murtvang i norske byer i 1904, men hovedvekten av bygårdene i mur ble reist i perioden 1903-1915 og er inspirert av jugendstilen. Den tidlige trehusbebyggelsen på sørsiden som fortsatt står som historiefortellende elementer fra den tidlige byutviklingen etter 1852 er Løchen-gården fra 1860-tallet, det fredede hjelpefengselet fra 1862, trehusmiljøet i St. Olavsgate, Skøiengården vis a vis fengselet i Stangs gate samt hjørnegårdene i krysset Storgata og Stangs gate.

På slutten av 1800-tallet og første del av 1900-tallet var det press på boligtomter i Hønefoss som følge av byveksten og industriutviklingen. Bygrensen ble utvidet og nye områder ble regulert og bebygd. I området øst for Kongens gate oppstod boligområdet «Løkka» på tidligere løkke-eiendommer. Flertallet av eiendommene ble fradelt i 1910 -1912 og bebygd i perioden 1911-1930. Området var helt flatt, og kvartalene omtrentlig kvadratiske. Bebyggelsen består hovedsakelig av villaer. Et fåtall ble plassert i gatelinje, mens storparten av bebyggelsen ble plassert tilbaketrasket fra veiene med hage rundt.

Løkka-området 1951

På vestsiden av Kongens gate utparselleres Helgesbråten i 1905 med store tomter og betingelser om at tomtene ikke kunne deles eller bebygges med flere enn ett bolighus.

Holmboes gate 17a og 19 som del av Helgesbråthen (NIKU 2018)

Eikeli sør for Kvernsundbrua bygges også ut med villabebyggelse i de første årene etter 1900 da treforedlingsindustrien igjen vokser og bygrensen ble utvidet for å møte boligbehovet.

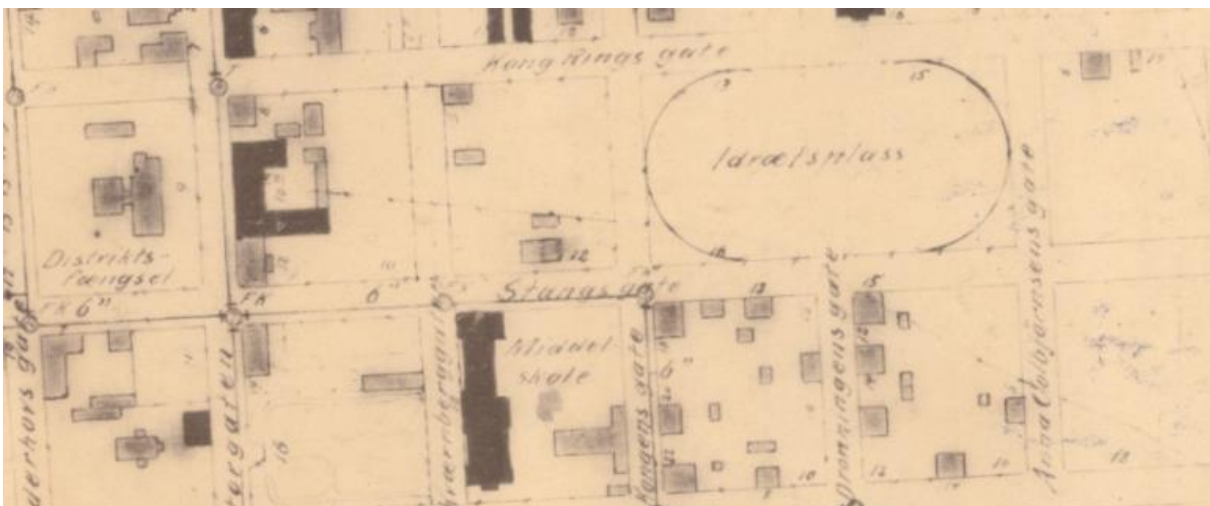

Eikelivområdet på Krums kart 1899 og Krums oppmåling i 1926 før ny bru etableres lengre øst

Villabebyggelse langs Eikeiliveien fra rundt 1900 (NIKU 2018)

I 1902 ble Selskabet for Hønefoss Bys Vel stiftet som blant annet arbeidet aktivt for å etablere byens grønne områder gjennom å plante alleer, blant annet fra Søndre torg og bort til kirken og opparbeide Søndre Park. Idrettsplassen som vises på Hønefoss Stadsingeniørkontors kart fra 1914 ble etablert som anlegg for idrettsklubben LIV i 1913.

LIV-banen angitt som idrettsplass på Hønefoss Stadsingeniørkontors kart fra 1914

3.1.4 Den moderne byen

Gjennom 1920-årene utviklet Hønefoss seg fra å være en industriby til å bli en handels- og service by. Etter byveksten og en lokal kraftkrise på 1920-tallet fulgte en omstillingsperiode med mindre vekst fram til oppbyggingen og gjenresingsperioden etter krigen. Byen fikk da en sterk etablering av bankvirksomhet, advokater, konsulenter, revisorer, frisører, leger, tannleger og bilforhandlere, samt en rekke nye bedrifter tilknyttet serviceproduksjon og tjenesteyting samt at transportnæringen gradvis vokste.

Byen lå strategisk til kommunikasjonsmessig, og var et knutepunkt for bil- og busstrafikk. Da sagbruket på øya ble nedlagt i 1936 flyttet nye virksomheter, som Hønefoss karosserifabrikk inn i lokalene i Arnemannsveien 3. Bedriften hadde i begynnelsen 6 ansatte, men allerede i 1939 var det 60 ansatte. Fabrikken flyttet i 1948 til nye lokaler egnet for serieproduksjon på Flattum og er kjent for byggingen av HØKA-vognene til Oslo Sporveier og vogner til Fløibanen i Bergen. Fabrikken ble nedlagt i 1969 på grunn av hard konkurranse om å levere linjemateriell. De fleste ansatte fikk jobb i bedriften Høsveis og Bofa, som overtok lokalene på Øya.

Rutebilen Ormen Lange gikk mellom Oslo og Hønefoss på 1940-tallet og hadde karosseri bygget på Hønefoss karosserifabrikk. Ny bru over fossen i 1952, tilpasset buss- og biltrafikk. Sett fra nordsiden.

Allerede i 1914 ble det åpnet en bilrute mellom Hønefoss og Oslo. Rutebiltrafikken skjøt fart i løpet av 1930-tallet og det ble vedtatt å bygge rutebilstasjon med bensinstasjon på området mellom Søndre Torg og industribebyggelsen på øya. Anlegget var omfattende og tilrettelagt for buss og bil, med garasjer, vaske- og smørehaller under platået. Stasjonsbygningen ble tegnet av arkitektene Bjercke og Eliassen i et moderne formspråk og stod ferdig i 1939. I dag er rutebilplata erstattet av et større forretnings og boligkompleks, mens rutebilstasjonen er bevart.

Bildet til venstre viser Rutebilstasjonen på rutebilplata Hønefoss med samfunnshuset fra 1964 til høyre i bildet. Til høyre er rutebilstasjonen sett mot Søndre Torg på 1960-tallet. Thistedgården og Møllegården i Fossveien til høyre. (digitalt museum)

Deler av det gamle bryggeriet ved Søndre Torg ble revet i 1931 for å gi plass til et moderne forretningsbygg – Bryggerigården. Gården ble bygget i tegl og stod ferdig i 1933. Bryggerigården ble plassert foran det eldre bryggeriet fra 1855 – i flukt med byggelinjen fra første regulering, slik at torget fikk den planlagte utformingen fra 1854.

Bryggerigården på Søndre Torg fra 1933 på 1950-tallet (digitalt museum) og med nytt tak og arker (NIKU 2018)

Sør i sentrum – på hjørnet av Storgata og Sundgata satte bilforhandler Karlsen sitt moderne preg på byen med en bygård tilpasset både bolig og bil. Sundgata 17 var med sine 6 etasjer og heis den største bygården i Hønefoss i 1957. Gården er bygget i armert betong som muliggjør åpenhet i plan og fasade. Gården griper om hjørnet av et kvartal, med inntrukket areal tilpasset bilens bevegelse med innkjøring til bensinstasjon. Samfunnshuset mellom rutebilstasjonen og industribebyggelsen på Øya oppføres i 1964.

Karlsengården i Sundgata 17 og samfunnshuset mellom rutebilplata og industribebyggelsen på Øya (digitalt museum).

Hønefoss og Norderhov boligbyggelag (senere Ringerike boligbyggelag) ble stiftet i 1950 og sto bak en rekke større utbygginger på 1950- og 60-tallet deriblant den såkalte Militærblokka i Kirkegata og rekkehusene i Schjongslunden.

Militærblokka nord for Livbanen (Buskerud fylkesfotoarkiv/1881)

Storgata 11 ble oppført i 1958 for Drammensvassdragets Skogeierforening tegnet av arkitekt Helge Hoel og med dekorasjoner av Ståle Kyllingstad. Helsestasjonen i Storgata 13 ble oppført i 2006.

Storgata 11 og 13 (NIKU 2018)

I 1964 ble Hønefoss og Norderhov kommune slått sammen til Ringerike kommune. Rådhuset som opprinnelig ble reist som administrasjonsbygg for Norderhov kommune på Eikeli i 1962 ble med kommunesammenslåingen i 1964 den nye kommunens rådhus. Med sin beliggenhet syd for Kvernsundbrua på sørsiden av Storelva bidro rådhuset til å utvide sentrum i Hønefoss og er med sin størrelse et uttrykk for moderne tid med satsning på storkommuner og moderne samfunnsbygging. Rådhuset ble oppført i elementer i betong og med hovedfasade mot Osloveien.

Rådhuset på flyfoto fra 1960-70 tallet (Fjellanger Widerøe) og fra nordsiden av Storelva (NIKU 2018)

Flere forretningsgårder ble reist i moderne utførelse i samme periode og satte sitt preg på sentrum. Thoresen-gården ble oppført i 1963 på hjørnet Søndre Torg/Kirkeveien og Sparebank 1 Ringerike sto ferdig i 1972 på hjørnet av St. Olavs gate. Owe N. Thoresen og Gunnar Berg kjøpte Søndre Torg 1 i 1943, og da Thoresen ble eneier ble den tidligere Kaffistova revet og Thoresen-gården (ark Torp & Torp) oppført i 1963 som distriktets første supermarked med byggevareforretning i kjelleren og spesialinnredet vinmonopol i første etasje. Ringerikes Sparebank ble opprettet i 1833 og holdt fram til 1852 til på Østre Hønen ved Norderhov kirke før de flyttet til Søndre Torg. Der var banken lokalisert flere steder, blant annet i Tandbergbygget på Søndre Torg 5 fra 1915 til 1972, før de kjøpte Søndre Torg 6 og oppførte sitt eget bygg der Inga Falks manufakturforretning tidligere holdt til i en toetasjes trebygning.

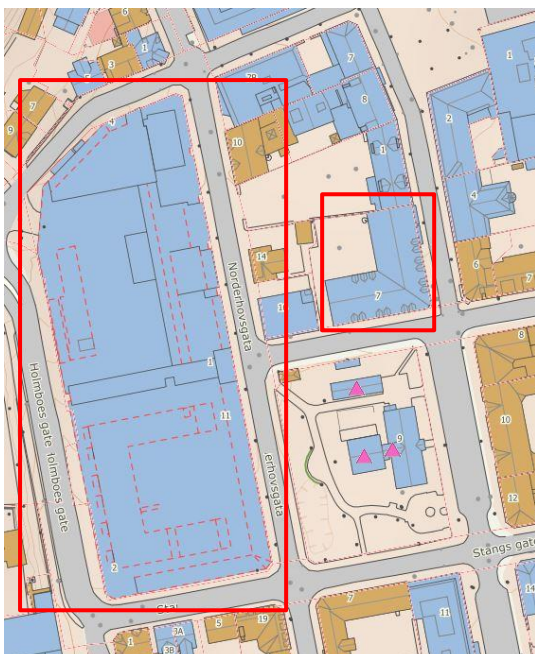
Sparebank 1 på Søndre Torg 6 og Thoresen-gården på Søndre Torg 1 (NIKU 2018)

Søndre Torg fikk sitt moderne tilslag på 1970-tallet med sparebanken og Thoresengården som erstattet tidligere enkeltbygninger. På hjørnet av Storgata og Kong Ringsgate ble kjøpesenteret Arkaden et moderne innslag i bybildet på 1980-tallet. Kjøpesenteret griper om hjørnet og erstatter flere tidligere bygninger både langs Storgata og Kong Rings gate. På 2008 ble kjøpesentret Kuben utvidet til senter som griper om flere kvartal. Utbyggingen på 1980-tallet skjedde gjerne innenfor kvartalet og erstattet noen bygninger, mens utbyggingen på 2000-tallet griper inn som et byplangrep som inntar flere kvartaler.

Arkaden til venstre (1980-tallet) og Kuben til høyre (2000-tallet)

På 2000-tallet utvikler det seg en utbygging i større skala i sentrum der både bolig- og forretningskomplekser omfatter større kvartal, som utbyggingen i Brutorget og Sentrumskvartalet.

Illustrasjoner som viser utviklingen i skala og utbyggingsmønster fra Arkaden og Kuben (venstre) til Brutorget og Sentrumskvartalet (høyre)

Boligblokker i Sundgata 1-7 med presteboligen mot elva til venstre i bildet (1881)

Hønefoss kirke ble oppført i 2017 etter at den tidligere kirken fra 1862 brant ned i 2010.

Hønefoss kirke (Link Arkitektur) og kirken sett fra Søndre Torg (NIKU 2018)

Gledeshuset ble oppført ved Gladvedt brygge på nordsiden som kulturhus med scene og restauranter i 2018.

Gledeshuset 2018 (Stein Halvorsen arkitekter)

3.2 Byens planhistorie

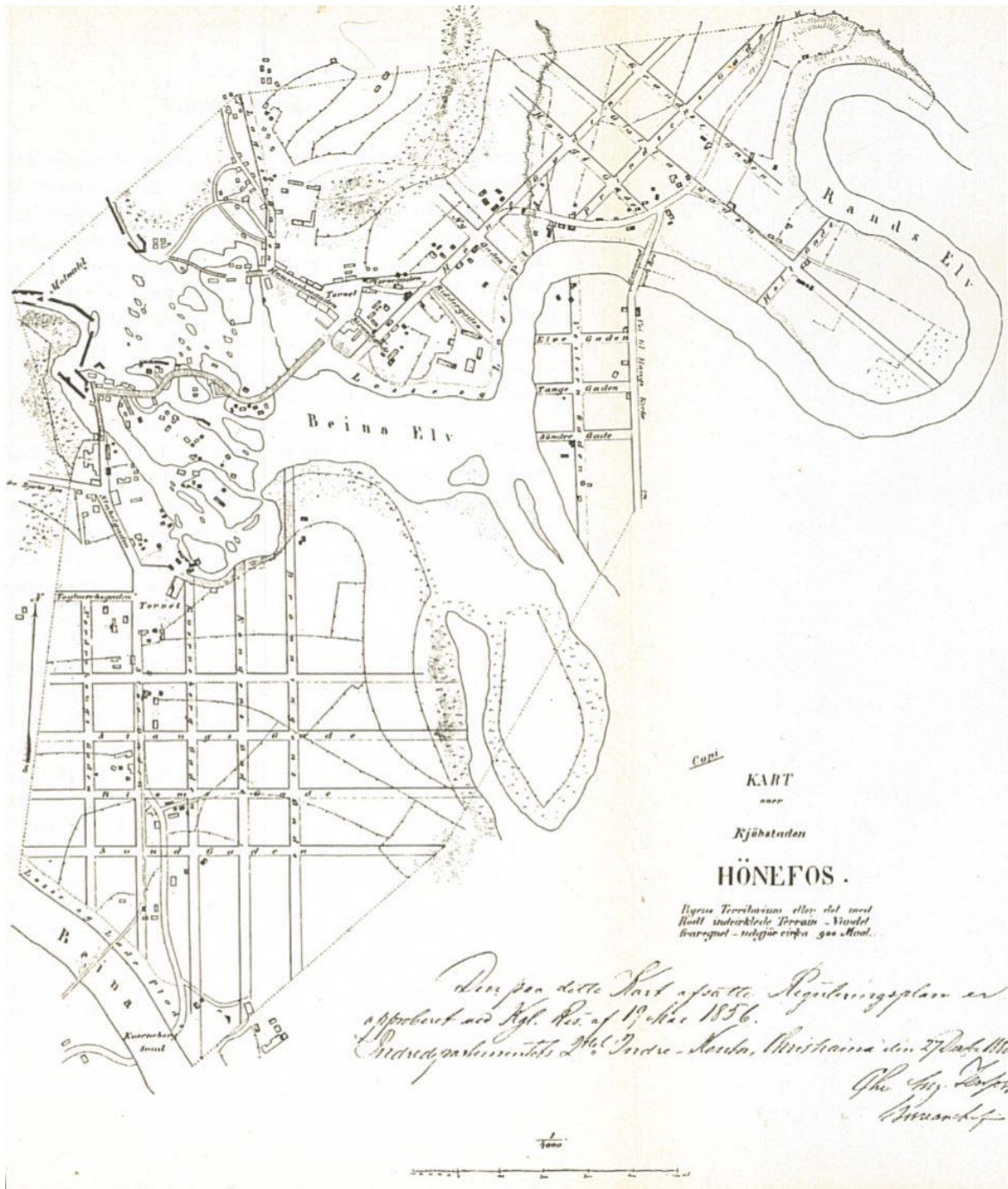
Byens planhistorie har i stor grad styrt utviklingen av Hønefoss sentrum, som er sterkt preget av reguleringsplanen som ble utarbeidet ved opprettelsen av byen i 1852. Senere plangrep er i all hovedsak en videreføring av denne, men med noen tilpasninger til terreng og endrede funksjoner som har preget bybildet og blitt en del av byens identitet. Planhistorien anses derfor å være av stor betydning for hvordan Hønefoss framstår i dag og samtidig sentral for hvordan byen kan utvikles videre på en måte som viderefører byens eksisterende kvaliteter.

3.2.1 Første regulering etter bystatus i 1852

Hønefoss fikk bystatus i 1852, og det første oppmålings- og reguleringskart over kjøpstaden Hønefoss ble utarbeidet av Hans Berg i 1855-56. Rutenettsplanen med kvartaler og gater var idealet for en ordnet byplan. Gatene ble planlagt 12,5 meter brede og åpne i begge ender med kvartaler på snaut 4 mål med tanke på en bebyggelsesstruktur i gatelinjen. Kartet viser hvordan Berg også innpasset rutenettet til eksisterende veistrukturer og landskap. Det flate elvelandskapet på tangene egnet seg godt til rutenettsplanlegging.

Nordsiden av fossen var byens tidligste sentrum med Nordre Torg beliggende i sørhellinga for St. Hanshaugen, i nær forbindelse med Riddergården og industrien som utviklet seg i fossen. På nordsiden ble Hønengata den sentrale hovedgata i øst-vest retning, langs foten av St. Hanshaugen, parallell med Prinsens gate og Holtgata. Hønengata fikk åpen ende ut mot Storelva, uten fysisk kontakt med sørsiden. Eksisterende gater som Torggata, Hammerbrogata og Lagesens gate ble beholdt og innpasset i planen. Strandgata, Riddergata, Nygata, Haugs gate, Gullagata, og Grensegata ble planlagt vinkelrett på Hønengata – med Gullagata som sentral gate ut på Holtangen.

På Vesterntangen fulgte det planlagte rutenettet sydsiden med tverrgatene Elvegata, Tangengata og Søndre gate lagt vinkelrett på Vesterngata som den sentrale gata på tangen. Dette ble senere dreid og i større grad tilpasset terrenget og strukturen på nordsiden.

Figur Hans Bergs oppmålings- og reguleringskart fra 1855-1856.

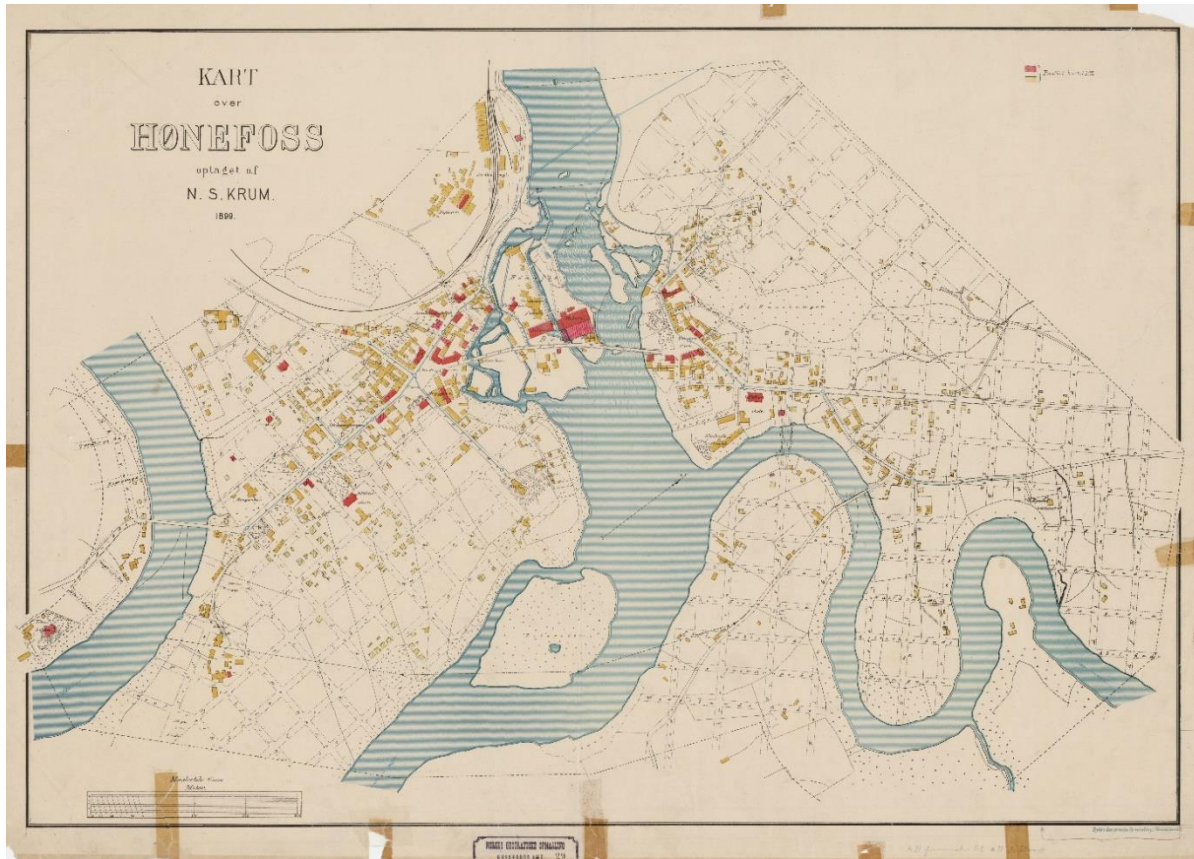
På sørsiden ble 5 langsgående og 4 tverrgående gater lagt ut som rutenett over det flate elvelandskapet. Her var det lite bebyggelse å ta hensyn til. Opp mot fossen og øyriket, ble rutenettet tilpasset topografien og eksisterende gater som Stabells gate og Tegilverksgaten. Stabells gate ble den ledende gaten ned til det nye torget, et rektangulært langstrakt sydvendt byrom med fem henvendelser mot ulike deler av byen – Stabells gate i nordvestlig hjørne, fossen i nordøstlig hjørne, de åpne løkkesomtene i retning øst, veifaret til Kvernsundbrua i syd og teglverket i vest. Storgata ble hovedgaten, i forlengelsen av Stabells gate rett over torget. Storgata fanget opp det eldre veifaret som kom over Kvernsundbrua. De fire andre langsgående gatene var Norderhovsgate vest for Storgata og Kvernberggata, Kongens gate og Dronningens gate mot øst. Søndre Torg hadde i utgangspunktet kontakt med det minste løpet i Fossen – veslefossen (dagens Fossveien).

Teglverksgaten gikk til daværende teglverk som måtte vike for jernbanen i 1862. Gaten fikk senere navnet St. Olavs gate.

Industribygningene og utviklingen på *øya* ble ikke innpasset i rutenettplanen til Berg.

3.2.2 Reguleringsplan med byutvidelse 1899

I forbindelse med industriutbyggingen ved fossen fikk byen en voldsom oppgangstid med sterkt boligpress, og det ble behov for å regulere inn flere nye boligområder. Bygrensa ble utvidet med et 200-metersbelte og nytt byplankart med nye regulerte områder som Eikli, Schjongstangen, Helgesbråten, Helgeshaugen og Vesterntangen ble utarbeidet av N.S. Krum i 1899.

Krums kart over Hønefoss 1899 med nye innregulerte gater etter byutvidelsen

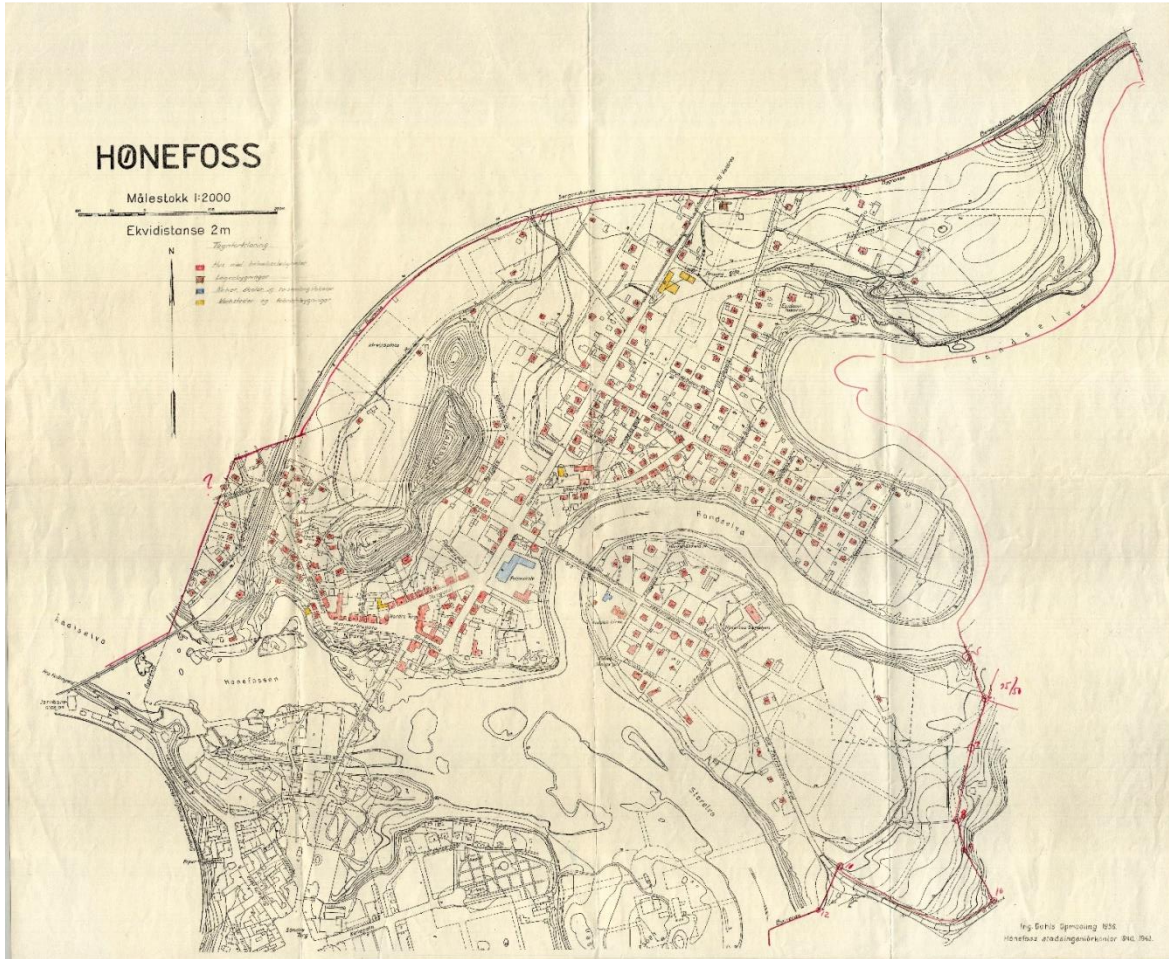
Bergs rutenett ble videreført på Nordsida og Holttangen, men gatenettet på Vesterntangen og søndre del av Schjongstangen ble modifisert og mer tilpasset terrenget.

3.2.3 Hønefoss 1940 – byen planlegges for buss og bil

Ved byutvidelsen i 1937 ble Schjongslunden tilgjengelig som utviklingsområde, og dette falt sammen med at nye byplanidealer hadde slått rot. Steds- og terrengtilpassede byplaner ble innført som planleggingsprinsipp i Bygningsloven av 1924. I januar 1925 la ingeniør Alf Løge siste hånd på omreguleringen på den nordre delen av byen – byggebelte øst for St. Hanshaugen og Riddersløkken. Sverre Pedersen ble engasjert av kommunen for å utarbeide ny reguleringsplan. I praksis var det området nord for Gullagata som nå ble regulert etter Pedersens prinsipper, men planen la også grunnlag for nye parker og idrettsanlegg, forhager i villaområdene, paradegater med trerekker samt

frimråder på St.Hanshaugen og Petersøya. Veinettet bestod av brede hovedgater som Høngata, Ullerålgata og Gullagata og smalere boligater som Prinsens gate og Parkgata.

Hønefoss stadsingeniørkontors kart fra 1940 viser nordsidens gatenett og bebyggelsesstruktur samt hvordan Ringeriksbanen rammer inn bysentrum i nord og hvordan enkelte gater rettes inn etter denne kurvaturen. Kartet viser bro over Overmannsund, den nye rutebilstasjonen og plata er tegnet inn på sørsiden (anlegget er ferdigstilt 1939).

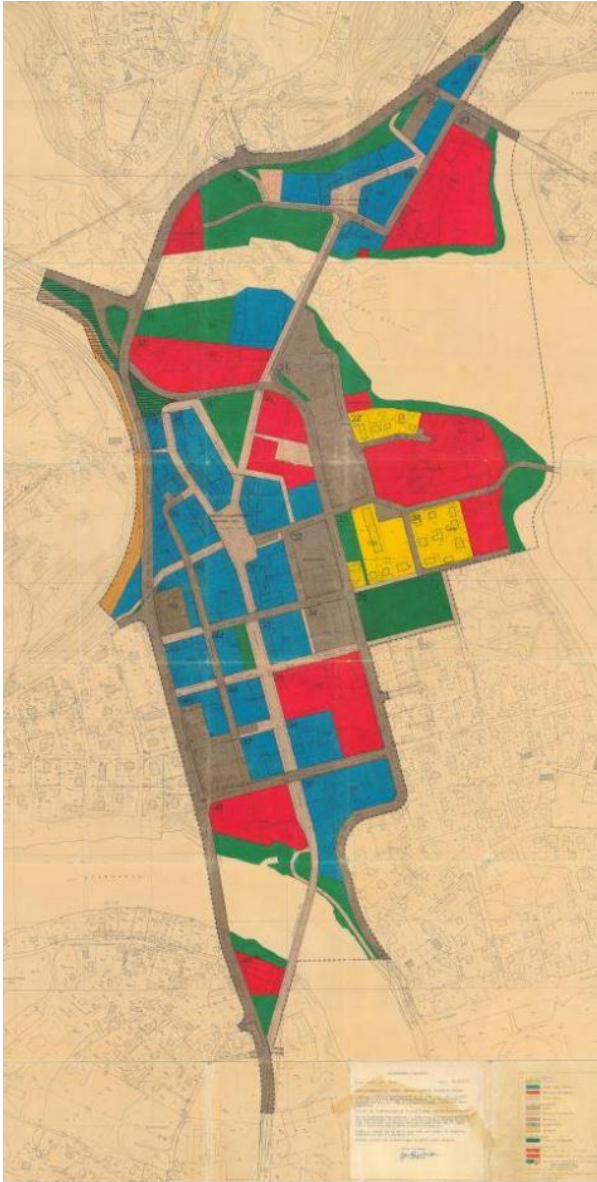

Hønefoss Stadsingeniørkontors kart fra 1940 (etter Hans Dahls oppmåling 1936)

Kartet viser også hvordan Kongens gate er planlagt forlenget fra Kirkegata og mot ny bru over Hønefoss. Ny bro tilpasset buss og bil ble bygget i 1952.

3.2.4 Soneplanlegging 1964

Reguleringsplanen fra 1964 ble utarbeidet i tråd med datidens byplanidealer om soneinndeling. Planen legger opp til et «city», med boligområder utenfor sentrum. Blått illuderer soner for forretningsområde, rødt offentlig bygning, gult boliger og grønt park. Planen foreslår en ny bro over Storelva og ny gjennomfartsvei gjennom sentrum – kalt Sentrumstangenten - i Holmboes gate, vest for parallellgatene Norderhovsgate og Storgata. Planen ble vedtatt i kommunestyre i 1975, men planene om ny bro og vei ble ikke gjennomført.

Soneplanlegging 1964

3.3 Tid-/rom-matrise

Tidsvindu	Romlige og tematiske nivåer i forståelsen av Hønefoss					
	Norge/utlandet	Hønefoss	Infrastruktur	Byplangrep	Bebyggelse	Byrom
2000-tallet	Store infrastrukturer under planlegging: Ringeriksbanen Ny E16	Hønefoss kirke brenner i 2010	Ny gangbro parallelt med Hønefossbru	Rivning av bilforhandlerbebyggelse og nye planer for Ford-tomta Brutorget og Sentrumskvartalet	Nytt Gledeshus på nordsiden Ny Hønefoss kirke Brutorget Sentrumskvartalet Kuben	Rutebilplata erstattet av nytt forretning- og leilighetskompleks-Sentrumskvartalet. Forplass: Fossetorget
1990-tallet	Nedleggelse av industri	Meieriet nedlagt i 1994			Nytt kraftverk bygget på nordsiden av Fossen	Anlagt i fossen, som utgangspunkt for mulig ny tverrforbindelse
1980-tallet	Etablering av gågater		1982: ny undergang under jernbanen, Soknedalsveien	1988; Søndre torg og de nærmeste gatene gågater	Arkaden butikkssenter	Torget oppgradert med springvann
1970-tallet	Miljøbevissthet, gågateplanlegging	1975: Nytt butikkssenter i bryggeriets tidligere lokaler	1979 Søndre torg stengt for trafikk, Kongens gate hovedgjennomfartsåre	I Hønegata: ny undergang under kryssende jernbanen 1978: undergang for fotgjengere Arnemannsveien 1978	1972: Ringerike sparebank på Søndre torg	Storgata gågate
1960-tallet	Kommunesammenslåing Privatbilismen 1960	Hønefoss og Norderhov slås sammen til Ringerike kommune 1. januar 1964 Teglverket nedlagt 1963 Bryggeriet nedlagt 1962	Økende biltrafikk gjennom sentrum og Søndre Torg etablert som rundkjøring som en av landets første	1964: reguleringsplan, soneregulering Stormarked i Hønefossbruk	1962: Ringerike rådhus ved Kvernsundbrua Samfunnshuset 1964 Thoresen-gården 1963 Bilforretninger, Ford-tomta	Parken tilknyttet rådhuset

1950-tallet	Boligbygging etter krigen	Ringerike boligbyggelag	Ny Hønefoss bru for buss og biltrafikk 1952	Broen fikk et bredere og noe annet løp	Karlsen-gården 1957, på hjørnet av Storgata og Sundveien Militærblokka Hattmakern 1957 Ringerike kornsilo 1952 To- og firemannsboliger på Schjongstangen	
1940-tallet	Annen verdenskrig 1940-45 Tysk okkupasjon	1947: Stor produksjon av tegl etter krigen 1941; Melkebar i meieriet Ortskommandant på Hotel Fønix 1940-1945 Slaget om Haugsbygda	Kvernbergsundbru (Sundbrua eller Rådhusbrua) 1941/42			
1930-tallet		Hønefoss Trewarefabrikk etablert i 1936 Sagbruket på Øya nedlegges i 1936 Hønefoss karosserifabrikk	Ny Hønefoss bru 1932	Sverre Pedersens planer i bynære strøk	1939 Rutebilstasjon 1933 Bryggerigården	Rutebilplata
1900-1930	Bergensbanen åpnet i 1909 Nordbanen, Kristiania-Gjøvik 1904: Murtvang	1927: Levor Pedersen kjøper teglverket, i 1932 et av de største i landet Fossen bygd ut til kraftstasjon i 1922 1920-40: Hønefoss handels- og serviceby Navnet Hønefoss formaliseres i 1914 1918: Hønefoss og Norderhov kjøper Hønefoss bruk av Lloyd	Storskjæringa 1904-09 og Begna bru 1909 1902: Byens 50 års jubileum	1914: Nytt meieranlegg oppført ved siden av Hønefoss stasjon 1904: Thistedts elektriske mølle oppført i Fossveien 3	Bydel Eikliveien oppført 1900-25. Høyehall oppført ved Høyby i 1924 av arkitekt Slaatto Villabebyggelse Løkka 1911-1930 Bygårder i jugendstil/nybarokk i tilknytning til Søndre Torg	1913: Livbanen

		<p>1918: Teglverket brenner</p> <p>1915: Follum Papirfabrikk</p> <p>1912: Hønefoss eget kraftverk</p> <p>1900: Hønefoss mekaniske verksted</p>			<p>Hønefoss bruk: 1911</p> <p>Arkitekt Engelstad, tatt i bruk 1914</p> <p>Giilhusgården og Aktiebakeriet</p> <p>Villabebyggelse</p> <p>Helgesbråthen</p>	
1890-årene		<p>Vekst i industribyen, flere verksteder knyttet til treforedlingsindustrien</p> <p>1898: Hønefoss Elektrisitetsverk</p> <p>1893: Hønefoss bruk elektrisitet fra eget kraftverk</p>	<p>Teglverket en betydelig teknisk utvikling og fikk elektrisk kraft i 1896</p>	<p>1899: Bygrensa utvidet med 200 meter med nye regulerte områder: Eikeli, Schjongstangen, Helgesbråten, Helgeshaugen, Vesterntangen</p> <p>1896: gatebelysning</p>		
1860 - 1890	Randsfjordbanen fra Drammen 1868	<p>1883 -1913: Teglverket drevet av A. Thorne</p> <p>1879: Hønefoss meieri</p> <p>1873: Follum Tresliperi etablert</p> <p>Storbrann på nordsiden 1878</p>	<p>1872: Arnemann fikk bygget ny bruforbindelse: Hønefoss bru</p> <p>1868: begynnelsen på Hønefoss teglverk i Riperbakken</p> <p>Første bru over Kvernbergsund i 1861</p>	<p>1862: Jernbanen eksproprierer tomten der første Hønefoss teglverk opprinnelig lå</p> <p>1862: Petersløkka ga plass til Hønefoss kirke og kirkegård</p>	<p>Sentrum vokser på sørsiden</p> <p>1860-årene: flere murgårder</p> <p>Hønefoss skole 1891</p> <p>Hønefoss middelskole 1886</p> <p>Løchengården</p> <p>Tandberggården</p> <p>Fengslet 1862</p>	Nordre Park
1850-tallet		<p>Eget brannvesen 1855</p> <p>Bybrann 1854</p> <p>Bystatus 22.04. 1852 og egen bykommune</p> <p>Kartfestet i 1851</p>		<p>1856: Oppmålings- og første reguleringskart vedtatt i 1856. Rutenettsplan</p> <p>Byområdet innlemmet Sørsiden ned til sundet, Øya, nordsiden med</p>	<p>1857: Hønefoss bryggeri</p>	Nordre og Søndre Torg

		G.W.Arnemann kjøpe alle Thornes eiendommer i 1850.		Blyberghaugen, Holtangen og deler av Vesterntangen.		
1840-tallet	Handelsloven i 1842 opphevet	Kjøpstaden Hønefoss				
1830-tallet		Drammenseren Thorne kjøpte opp sager og møller				
1814	Kystbyene leder an i trelastindustrien	Kostbart å frakte trelast ut til kysten, økonomisk nedgangstid i Hønefoss				
1500-1700-tallet	Konkurransen fra svenske sagbruk begynnelsen av 1700 Sagbruksreglementet av 1688 Under de europeiske kriger i 1670-årene kom den norske trelasteksporten under store vanskeligheter 1618: Kongens forordning om at saga måtte stå på eierens odelsgrunn 1500-tallet: Stor etterspørsel etter trelast	Færre sageiere Grunnen på nordsiden av fossen tilhørte storgården Hønen. Navnet «Hønen Fos» ble tatt i bruk på 1600- og 1700-tallet. 1615: 4 sager i Hønefoss Oppgangssaga Den eldste kjente mølle i Hønefossen ble overdratt fra J. Lauritzsøn ved Hønen til Fredrik Olsen Westeren i 1684 Treforedlingssamfunnet Hønefoss vokste frem omkring 1590.	Den første kjente bru over Hønefossen kom på 1600-tallet men ble tatt av flom i 1701		Riddergården 1780	
1300-tallet.		Kverndriften går tilbake til omkring 1337. På 1300-tallet gikk stedet rundt fossen under navnet				

		<i>Weienfoss, eiet av storgården Weien.</i>				
--	--	---	--	--	--	--

4 Analyseområdets kulturhistoriske karaktertrekk (T2)

Dette kapitlet utgjør DIVE-analysens andre trinn. Det presenterer en tolkning av den historiske utviklingen og viser hvilke kulturmiljøer og kulturhistoriske karaktertrekk som vurderes å være sentrale for opplevelsen og forståelsen av Hønefoss i dag og har særlig betydning for byens stedsidentitet og lesbarhet. Tolkningen står sentralt i den kulturhistoriske analysen og vil være underlag for vurderingen av verdier, sårbarhet og mulighetsrom i analysens påfølgende trinn.

Analyseområdet består av flere avgrensede kulturmiljøer og kulturminner som representerer ulike formative epoker i byens utvikling og utgjør mulige forankringspunkter for videre utvikling:

- Bylandskapet - Elva, fossen og landskapsrommet
- Industrimiljøer og industrielle strukturer
- Nordre Torg og Nordre Park
- St. Olavs gate/Askveien
- Stabells gate, Søndre Torg og Storgata
- Rutenettet og kvartalsstrukturen
- Kongens gate – transportåre, skillelinje og forbindelse
- Løkkebebyggelsen/Helgesbråthen

Disse kulturmiljøene/kulturminnene danner grunnlag for å vurdere hvordan byens kulturhistoriske verdier kan ivaretas og utnyttes som byutviklingsressurs.

Fortolke

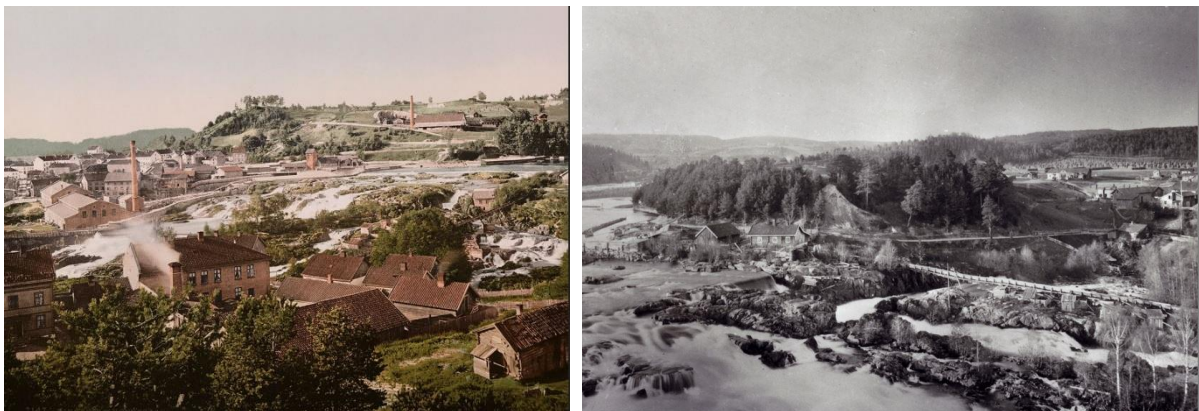
4.1 Bylandskapet – elva, fossen og landskapsrommet

Hønefoss er sentrert rundt fossen og ligger i et stort vidt landskapsrom definert av elveløpene til Begna (også benevnt Ådalselva) og Randselva som løper sammen i Storelva. Fossen er et synlig og dominerende element i byen i vårsesongen, men opptrer som en regulert attraksjon («turistvann») om sommeren.

Hønefossen med og uten vannføring (NIKU mai/juli 2018)

Karakteristisk for Hønefoss er også de trebevokste «haugene» som omgir bylandskapet – St. Hanshaugen i nord-øst og Helgeshaugen i nord-vest utgjør orienterende landskapselementer og blikkfang i møtet med byen. Høiby i vest er en markant høyde og landskapsform som er godt synlig i det man ankommer sentrum fra Hønegata i nord.

Helgeshaugen på sydsiden sett fra St.Hanshaugen og Blyberghaugen på nordsiden

Fossen og den grønne landskapssiluetten dannet av de omkringliggende haugene er et karakteristisk trekk ved Hønefoss også i dag og har vært strukturerende for byens lokalisering og bebyggelse. Byen ligger fordelt i elvelandskapet, med en bykjerne som strekker seg fra området rundt Rådhuset/Kvernsundbrua i syd til området rundt Nordre torg/Hønefoss bru i nord.

Tippen sett fra Kongens gate og dagens bebyggelse på Øya med Helgeshaugen i bakkant

Rutenettet som ble innrettet i sentrum med gatenes åpne ender mot dette foss- og elvelandskapet forsterker koblingen mellom bebyggelsen og byens naturelementer ved at de danner siktlinjer og forbindelser på tvers av elvene og mot det grønne som omgir byen. Gateløpene og kvartalsstrukturen defineres dermed både av bebyggelsen i kvartalene og fondmotivene for enden av gatene.

4.1.1 Øya og tippen

Øya var tidligere flere øyer og fossen hadde flere løp. Etterhvert som fossen ble lagt i rør til kraftutvinning, ble øyrike et større landfast område knyttet til sørsiden. Fossveien tegner et tidligere mindre løp av fossen og Søndre Torg lå nærmere fossen enn i dag.

Tippen var tidligere en del av industribebyggelsen, nå adskilt fra øvrig bebyggelse på grunn av brua. I følge lokalhistorikere skriver navnet seg fra at man tippet sagflis over på denne delen av området -og at flisa bidro til at det dannet seg fast grunn.

Øya og Hønefossens ulike løp som ga grunnlag for industrivirksomheten og etablering av byen (Krum 1888)

4.1.2 Tangene og Petersøya

Elvene har formet landskapet som består av flere tanger der bysentrum har vokst fram – Biltuggertangen, Vesterntangen og Holttangen på nordsiden og Schjongstangen på sørsiden.

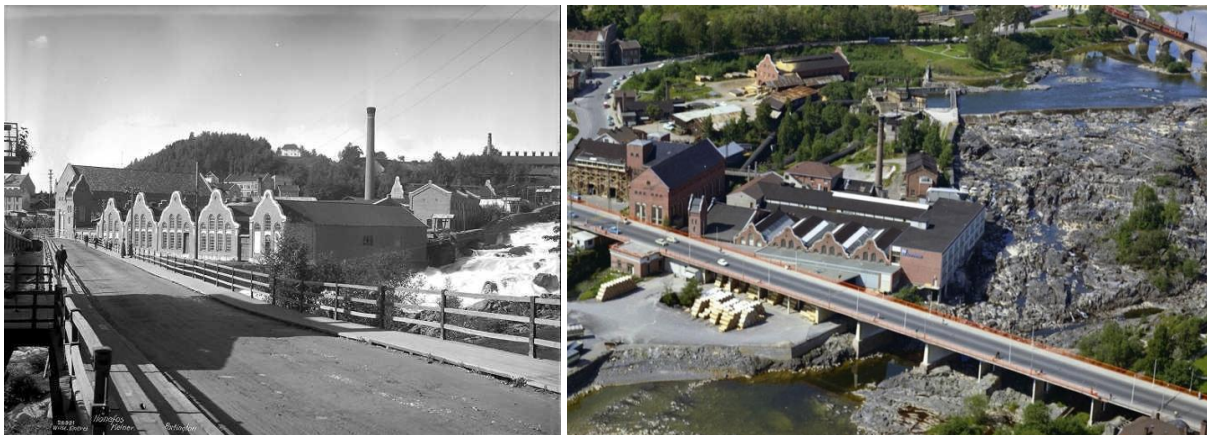
Petersøya har sitt navn fra Petersløkken, området som skreddermester Pedersen eide, før området ga plass for Hønefoss Kirke med kirkegård i 1862.

Bilthuggertangen på nordsiden med Riddergården og tidligere Gladvedt hotell (Fjellanger Widerøe, Buskerud fylkesfotoarkiv) og Vestertangen sett over Storelva fra Schjongstangen (NIKU 2018)

4.1.3 Bruer

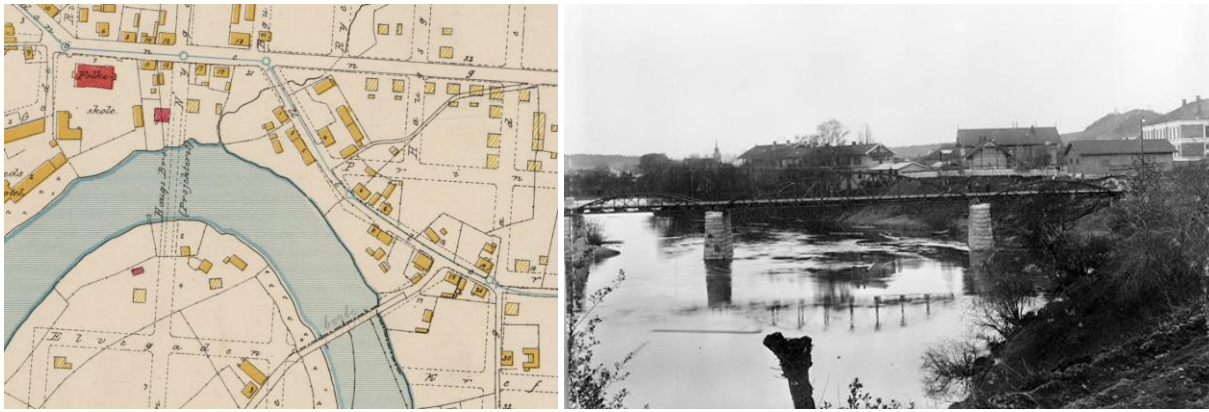
Tangene som utgjør bysentrum og planområdet for områdereguleringen forbindes av tre bruer – Kvernsundbrua i syd over Storelva, Hønefoss bru i nord over fossen og Tangen bru i øst over Randselva. Bruene som knytter Hønefoss sammen er sentrale som landemerker, landskapselementer og som funksjonelle forbindelser.

Hønefoss bruk og brua over Hønefossen i 1926 (Hønefoss i gamle dager) og i 1966 (digitalt museum)

Et karakteristisk bybilde i Hønefoss, når man kommer over *Hønefoss bru* er industribebyggelsen til Hønefoss Bruk ved fossen og Helgeshaugens grønne silhuett med en høytliggende villa på toppen. Siktlinjene i begge retninger over brua framhever forholdet mellom bysentrum og den grønne rammen rundt samt forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg som byens historiske kjerne.

Overmannsund bru knytter Vesterntangen til Nordsiden og Hønefoss og inngår som en del av det helhetlige landskapsbildet som knytter de ulike delene av Hønefoss sammen. Det har vært bru over sundet siden 1800-tallet, men da lengre inn på Tangen enn dagens lokalisering som ble etablert i 1903. Dagens bru ble oppført i 1953 i forbindelse med etterkrigstidens utbygging på Vesterntangen.

Tidligere bru og prosjektert bru over Overmannssundet (krum 1899) og brua fra 1903 (Buskerud fylkesfotoarkiv)

Vesterntangen 1953 med ny bru over sundet (Buskerud fylkesfotoarkiv)

Kvernsundbrua er hovedatkomst til bysentrum fra syd og forbinder Eikeliområdet og Rådhuset med bysentrum. Bruas møte med byen på nordsiden av Storelva er sentralt for opplevelsen av Hønefoss og hvordan bysentrum framstår. Brua utgjør en sentral del av trafikkåren som ledes videre gjennom sentrum via Kongens gate og over fossen.

Figur 1 Kvernsundbrua over Storelva (kilde)

Jernbanebrua ble oppført i forbindelse med etablering av jernbanen og inngår som et karakteristisk landskapselement i kryssingen av Begna nord for fossen.

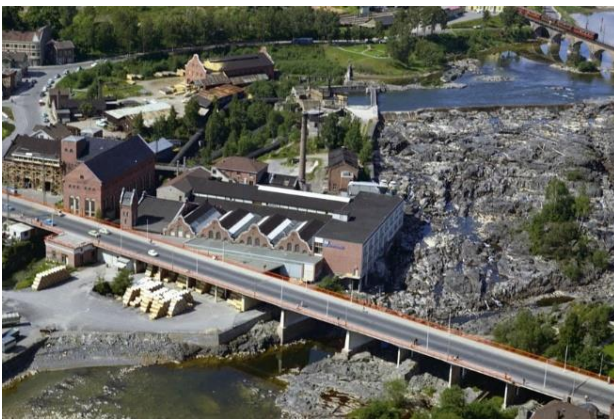
Jernbanebrua over Begna (digitalt museum 1950-tallet/NIKU 2018)

4.2 Industrimiljøer og industrielle strukturer

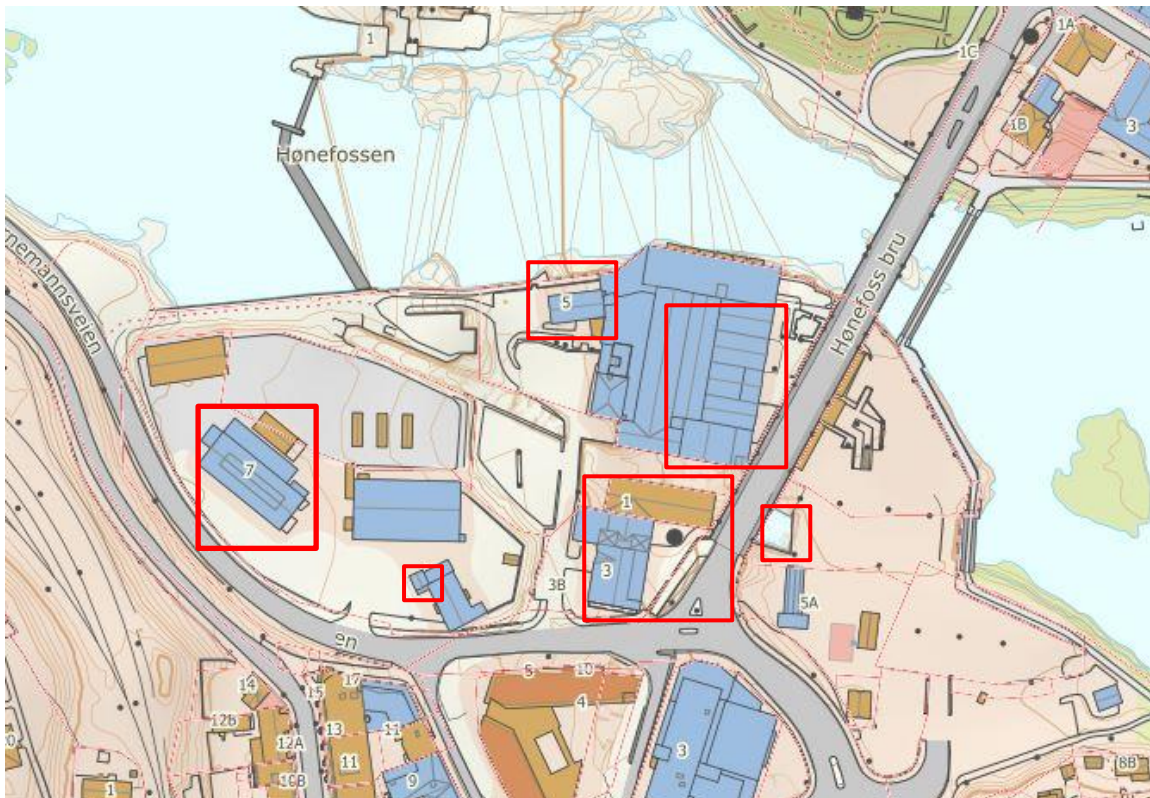
Den industrielle utnyttelsen av elva og fossen er grunnlaget for etableringen av Hønefoss som by og da særskilt utviklingen av Hønefoss Brug på Øya fra 1880 og framover. Industribyningene på Øya, med sine buete jugendgavler, fra storhetstiden til Hønefoss Brug rundt 1910 er karakteristiske signalbygg for Hønefoss. Det var i utgangspunktet 5 gavler, men ytterste del av anlegget ble modernisert med flatt tak på 1960-tallet.

Industribebyggelsen tilknyttet Hønefoss Bruk med dagens bruer for biler og gående (NIKU 2018)

Karakteristiske bygninger i dagens bybilde fra utvidelsen av Hønefoss bruk i 1911 (digitalt museum/NIKU 2018)

Gjenværende verneverdig bebyggelse fra Hønefoss bruk, kart: miljøstatus

I tillegg til bebyggelsen og de gjenværende elementene fra Hønefoss bruk finnes i dag flere bevarte industribygg og rester av byens industrihistorie langs Fossveien og Søndre torg. Den gjenværende industribebyggelsen langs Fossveien, som tidligere lå langs Hønefossens søndre løp (Litleelva), representerer en sentral del av Hønefoss framvekst som industriby rundt 1900. Fossveien 3 og Stabells gate 1 er begge endret og ombygd, men utgjør like fullt historiefortellende elementer i en del av byen som er under sterk transformasjon.

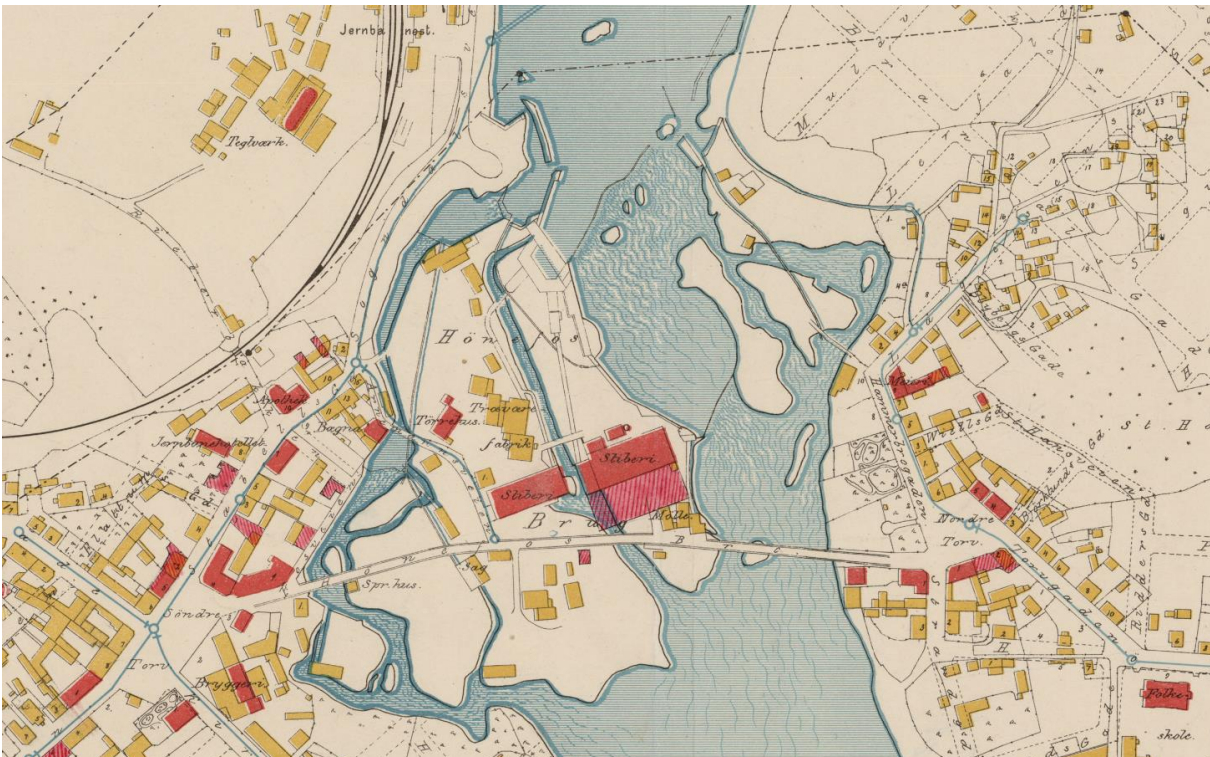

Møllegården i Fossveien 3 og Engelstads gård i Stabells gate 1 inn mot bakgården (NIKU2018)

Den eldste delen av Hønefoss Bryggeri, oppført 1854, utgjør i dag en del av City-passasjen med henvendelse mot Kirkegata og med bryggerimuseum og selskapslokaler som en aktiv formidling av industrihistorien.

Bryggeribygget som del av City-passasjen og med den tidligere iskjelleren som en del av selskapslokalet (1881/Bryggerikjelleren.no)

Krums kart fra 1899 viser tydelig hvordan byen er bygget opp rundt Øya og fossen med Søndre og Nordre Torg på hver sin side av brua. Kartet viser også Hønefoss bryggeri på Søndre Torg 2b, Teglverket i Riperbakken samt Fossveien 3 og Stabell gate 1 som del av en planlagt industrietablering

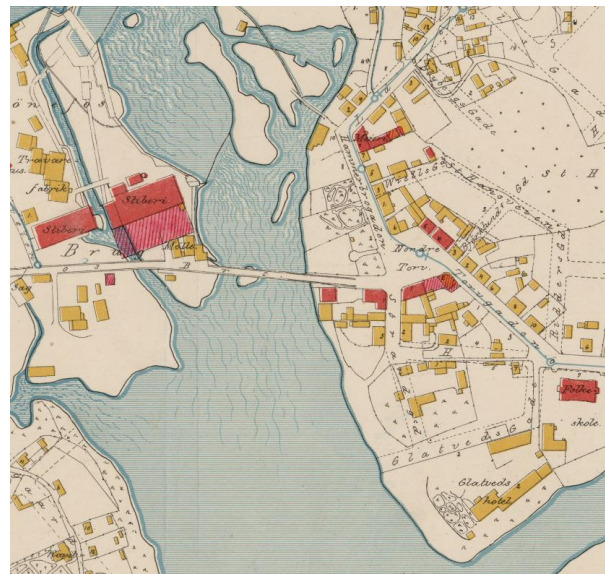
4.3 Nordre Torg og Nordre Park

Den første bybebyggelsen vokste opp på nordsiden av Fossen og på Øya i tilknytning til aktiviteten ved sagbrukene på slutten av 1600-tallet. Bebyggelsen på Blyberghaugen representerer historiske spor av den selvgrodde bebyggelsen som oppsto før reguleringen av byen i 1856 der rutenettstrukturen ble innført og med Nordre og Søndre Torg som ankerpunkter på nord og sydsiden av fossen.

Utviklingen rundt Nordre Torg inngår i den tidlige bydannelsen, med bygårder i tre langs Torggaden, Strandgaden og Hammerbrogaden og som innramming av torget. Hammerbrogate ble regulert i byplanen i 1854 og strekker seg fra Nordre Torg, langs med Nordre Park til Lagesens gate. Bybrannen

i 1878 medførte at bebyggelsen langs Hammerbrogatens sydside forsvant, noe som ga husrekken på nordsiden av gata (Nr 1-9) en framtrædende plassering ut mot parken og fossen. Nordre Park har etter dette vært åpen ut mot fossen, og sammen med parken er bebyggelsen i Hammerbrogate et karakteristisk bybilde vis a vis bebyggelsen på Øya. Torggata forbinder Nordre Torg med Høngengata og er bebygget med en- og toetasjes trehus fra siste halvdel av 1800-tallet. Strandgaten leder fra Nordre Torv til Riddergården og kobler seg på Høngengata. Bebyggelsen mellom Nordre Torv, Torvgata, Høngengata og Strandgata utgjør et trekantformet kvartal.

Nordre Torg og den omkringliggende bebyggelsen utgjør et kulturmiljø fra det tidlige Hønefoss som også inkluderer Riddergården (oppført i 1870-årene), folkeskolen (oppført 1891 og påbygget i 1923) og Blyberghaugen.

Nordre Torg i Bergs kart fra 1856 og Krums kart i 1899

Hammerbrogate 1 ble oppført i 1857 og huset byens første rådhus. Inngangen til bygget lå inne i kvartalet med atkomst fra porten mellom Hammerbrogate 1 og Nordre Torg 6.

Nordre Torv 6 og Hammerbrogate 1-9 (digitalt museum) og Hammerbrogate 1 (NIKU 2018)

Hammerbrogata 3 var opprinnelig en trebygning i én etasje med inngang fra Hammerbrogata. Mellom nr. 3 og nr. 5 finnes et smett der Wiels gate ble regulert inn på Krums kart fra 1899. Hammerbrogata 5 er en bygård i tre, oppført for bestyrer Wahlstrøm ved Hønefoss Brug, i to etasjer med inngang fra kvartalet via port mot gata. Hammerbrogata 7 ble oppført som sidebygning til nr. 5

etter brannen i 1878. Bygningen har opprinnelige detaljer i sveitserstil. Wiels gate og bygningenes inngang fra gårdsrommene gjør at fasadene mot bakgården er en sentral del av bygningsstrukturen.

Hammerbrogata 3,5 og 7 (NIKU 2018)

Bymeieriet startet sin produksjon i Hammerbrogata 9 i 1880, og bygningen har senere vært i bruk som handelsskole, videregående skole og kulturskole. Bygningen ble oppført i tegl, enkelt utformet med avkuttet hjørne mot Lagesens gate. Bygningen er viktig som hjørnebygning i rekken av bevaringsverdig bebyggelse i Hammerbrogata og sentral som historiefortellende element om byens tidlige meierihistorie. Bygningen er godt bevart og enkel å tilbakeføre.

Meieriet i Hammerbrogata 9, sett fra Hammerbrogata og gårdsrommet (NIKU 2018)

Nordre Torg 6 er en sentral bygård i tre i to etasjer som forbinder Hammerbrogata med Nordre Torg. Hjørnegården er oppført for Bernhard A. Nielsens manufaktur i 1883 med butikker i første etasje, med inngang både på det avkuttete hjørnet og langfasadene mot begge gater. Nordre Torg 5 er en klassisk bygård oppført i mur, opprinnelig i to etasjer med symmetrisk inngang i høy første etasje med atkomst via steintrapp. Nordre Torg 4 er bygget i mur i to etasjer, med to innganger til butikk i første etasje og boliger i andre. Nordre Torg 3 er et trehus bygget i to etasjer med butikk i første etasje og boliger i andre og med midtstilt inngang ut mot Nordre Torg. En avstand mellom bygårdene/forretningsgårdene, opprinnelig med port, gir adkomst til bakgårder og innganger til boligene i øvrige etasjer. På kartet til Krumm fra 1899 er Bjørklundsveien regulert inn som en gate mellom Nordre Torg 3 og Torggata 2. I dag er gata en forlengelse av Wiels gate.

Figur 2 Nordre Torg 6, 5, 4 og 3 (NIKU 2018)

Gilhuusgården på Nordre Torg 2 ble oppført i to byggetrinn i 1907 og 1908 for byggmester Simen Torgersen. Bygården var i opprinnelig tre etasjer, i pusset tegl med jugendinspirert dekor rundt vinduene. Gården har butikklokaler i første etasje og boliger i øvrige etasjer. Loftet er bygget ut i senere tid med tre oppløft/arker ut mot Nordre Torg. Gilhuusgården utgjør sammen med Aktiebakeriet i Strandgata 1b Nordre Torgs jugendinnslag. Nordre Torg 1 er en klassisk bygård fra slutten av 1800-tallet i pusset mur i to etasjer med avkuttet hjørnet mot Strandgata, med butikker i første etasje og leiligheter i andre. Gården har tidligere hatt inngang på hjørnet.

Nordre Torg 2 og 1 (NIKU 2018)

Strandgata 1a er en klassisk bygård fra slutten av 1800-tallet med avkuttet hjørnet, med butikker i første etasje og bolig i andre. Et par av vinduene er i dag gjenmurt. Bygården har fri gavnl med vinduer mot Aktiebakeriet som ble oppført noen år senere. Bygården i Strandgata 1A er som Nordre Torg 1 er en klassisk bygård fra slutten av attenhundretallet i to etasjer med avkuttet hjørnet, med butikker i første etasje og bolig i andre. Et par av vinduene er i dag gjenmurt. Bygården har fri gavnl med vinduer mot Aktiebakeriet som ble bygget noen år senere.

Strandgata 1a og 1b (NIKU 2018)

Torggata 2 er i to etasjer med et karakteristisk mansardtak. Symmetrisk fasade med inngang fra Torggata. Torggata 4 er en to etasjes trebygning, som er betydelig ombygget i fasaden, men med intakt bygningsvolum med potensial for tilbakeføring. Inngang til butikk fra Torggata. Torggata 6 er et bolighus i én etasje som representerer de små 1800-talls panelte tømmerhusene med et innslag av sveisterstildetaljer. Boligen er godt bevart og har inngang fra inngjerdet gårdsrom. Torggata 8 er en bygård i tre med inngang til butikk i første etasje. er ombygget, men mulig å tilbakeføre.

Torggata 2, 4, 6 og 8 (NIKU 2018)

Torggata 1a og 1b ligger som frittstående trehus vis a vis trehusrekken på nordsiden av gata. Torggata 1a var opprinnelig en tømmerstue som ble påbygget og utgjør i dag et fint anlegg i sveitserstil, med tilbaketrunket bebyggelse omgitt av hage med tuntre og bakgårdsbebyggelse. Torggata 1b var opprinnelig en to-etasjes tømmerstue som ble flyttet hit og senere påbygd. Bygget ligger i regulert gatelinje og bidrar til å definere Torggata.

Torggata 1a og 1b (NIKU 2018)

Hønengata 6 er i funksjonalistisk stil med to-etasjes bygningskropp som runder hjørnet mellom Hønengata og Torggata. Torggata 10 er en nyere forretningsgård i tre etasjer med teglforblending. Bygningen følger bebyggelsesstrukturen men har materialer og en gavlfasade med reklameplakater som skiller seg fra det helhetlig trehusmiljøet i gata inn mot Nordre Torg.

Hønengata 6 og Torggata 10 (NIKU 2018)

Riddergården i Hønengaten 1 er et fredet anlegg fra 1700-tallet og består av en herskkelig hovedbygning i et hageanlegg, omkranset av flere mindre bygninger. Fredrik Ridder (1756-1798) fikk gården gjennom giftermål med Maren Flattum og skal ha oppført den hvite hovedbygningen og alle

uthusene. Sønnen Hans Andreas Ridder (1797-1865) skal ha ført opp sidefløyen mot øst. Han bygde også «Nystuen», en frittstående en-etasjes tømmerbygning med stående panel og valmtak. Ny bebyggelse under oppføring i kvartalet er visuelt forstyrrende og svekker opplevelsen av Riddergården.

Riddergården i Hønergata 1 (NIKU 2018)

I samme kvartal som Riddergården ligger Strandgata 7a, en karakteristisk hjørnegård med avkuttet hjørnet og fremskutt annenetasje med spiss dekorert gavl. Bygården har inngang på hjørnet til butikk og adkomst boligetasje fra gårdsrom. Strandgata 5 er en to etasjes sveitservilla som grenser inn mot den fredete Riddergården. Nyere boligbebyggelse i større skala er under oppføring og blir liggende veldig nær både Strandgaten 7a og den fredete Riddergården.

Strandgata 7a og 5 (NIKU 2018)

Vis a vis Riddergården ligger trehusbebyggelsen i Strandgata 2 og Hønergata 2 og 4. Hønergata 4 er en to-etasjes boligård i tre med høy loftsetasje og oppløft/arkløsning mot gata og med inngang fra gårdsrommet. Hønergata 2 er en toetasjes boligård med loft og en karakteristisk port inn til gårdsrommet og inngangspartiet. Begge er oppført tidlig på 1900-tallet. Strandgata 2 er en markant hjørnebygning med avkuttet hjørne og fremskutt karnapp i annen etasje med spiss gavl. Gården har inngang fra gårdsrommet.

Strandgata 2 og Hønenegata 2 og 4 (NIKU 2018)

Hønefoss skole i Hønenegata er fra 1891 og tegnet av arkitekt Ove Ekman. Skolen ble utvidet med egen gymnastikksal og skolekjøkken i 1896 og påbygget med en etasje i 1923.

Hønefoss skole (digitalt museum/NIKU 2018)

Utsnitt av fotografi som viser bebyggelsen rundt Nordre Torg ca. 1900, før Gilhusgården er bygget (digitalt museum)

4.4 St. Olavs gate/Askveien

I nær tilknytning til kulturmiljøet på Søndre Torg utgjør småskalabebyggelsen i St. Olavs gate og Askveien et særpreget kulturmiljø knyttet til utviklinge på sydsiden før Søndre Torg ble byens sentrale byrom.

Askveien 3, som er en to etasjes murgård, er en del av dette miljøet og står i krysset Askveien/St. Olavs gate. Nedover mot torget ligger tregårdene St. Olavs gate 9 og 7 vegg i vegg samt St. Olavs gate 5, 3 og 1. Gudbrand Andersen Løchen forærte Hønefoss kommune grunn til St. Olavs gate og Ole Helgesen, som eide Jernbanehotellet, ga fritomt til bedehus som etablerte seg her. Bebyggelsen følger terrenget som i Stabells gate, men gata er brattere og kortere. St. Olavs gate 3 er et eksempel på en gjenværende trebygning i en etasje, opprinnelig reist omkring 1850. Huset er senere forlenget og tilført en stor ark. Trehusmiljøet i St. Olavs gate er fortsatt intakt og er en del av kulturmiljøet knyttet til Søndre Torg.

Figur 3 Askveien 3 og gateløpet ned St. Olavs gate (NIKU 2018)

St. Olavs gate 9 og 7 og 5 (NIKU 2018)

St. Olavs gate 3 og 1 (NIKU 2018)

St. Olavs gate 9, 7, 5 og 3 ca. 1910 (digitalt museum)

4.5 Stabells gate, Søndre Torg og Storgata

Stabells gate (tidligere kalt Ullitzhaugen) er en del av det eldste veisystemet gjennom Hønefoss. Gata ligger i sammenheng med den bratte Riperbakken, som var ankomsten vestfra ned fra Veienmoen, og veien opp fra Sundet i syd. Stabells gate var hovedgate og det først bebygde området på sydsiden, fra midt på 1700-tallet. Gateløpet følger terrenget og har et buet forløp som ble opprettholdt ved reguleringen i 1852 og er et karaktertrekk ved gata og tilknytningen til torget. Her lå vertshus og handelshus, mens mindre bolighus var plassert ned mot elva langs Fossveien og den nåværende Storgata. Hyggengården i Stabells gate 4 skal være oppført rundt 1770 og er et av de få bevarte 1700-tallshusene i Hønefoss og et viktig bidrag til Stabells gates tidsdybde sammen med den øvrige bebyggelsen langs gatas vestsida. Da jernbanen ble anlagt i 1868 ble adkomsten fra stasjonen ført ned til Stabells gate og videre ned til Søndre Torg og befestet dermed Stabells gate som sentral atkomst til Søndre Torg. Etter en brann på 2000-tallet ble flere nye gårder reist på østsida av Stabells gate.

Stabells gate like etter at Bergensbanen hadde åpnet i 1909. Foto: Buskerud Fylkesfotoarkiv

Stabells gate ca 1910 (Buskerud fylkesarkiv) og Stabells gate med nyere bebyggelse på østsiden (NIKU 2018)

Gata har et buet forløp og et fall ned mot Søndre Torg. Hyngengården på hjørnet er en av de eldste bygningene i gateløpet (1770-tallet). I sammenheng med funkisgården fra 1949 gir den gaten tidsdybde.

Engelstadgården i Stabells gate 1 ble oppført for Hagbart Thisted i 1903 og er en særegen bygning i gateløpet med sin smale bygningskropp i jugendstil. Bygningen står i fonden av Flattums gate og er et landemerke i gata. I Stabells gate 3 står en to-etasjes bygård i tre, senere tilført en midtstilt ark og ombygget i første etasje.

Stabells gate 1 (Engelstadgården) og Stabells gate 3 (NIKU 2018)

Stabells gate har fått navn etter Lars Bastian Jørgensen Stabell og hans familie som bodde i Hyngengården i Stabells gate 4 fra 1770-årene. En av Stabells sønner var Eidsvolles-mannen general

Frederich W.B. Stabell. Bygningen er en av få bevarte 1700-talls hus i Hønefoss og har verdi som historiefortellende element selv om det er ombygget. På tomten ble det på 1930-tallet bygget en funksjonalistisk bygård mot Stabells gate og verksteder i bakgården.

Bebyggelsen i Stabells gate 4 med Hygengården, funksisbygget og bakgården (NIKU 2018)

Stabells gate 6 ble oppført for Petter Viker og Jacob Aabel i 1908 tegnet av arkitekt N.P.Nilsen.

Stabells gate 6 (NIKU 2018)

Grand hotell i Stabells gate 8 ble oppført som Jernbanehotellet i 1913 (tegnet av arkitekt Magnus) og er et godt bevart eksempel på jugendstilen i Hønefoss. Hotellfløyen som ligger bak Grand Hotell er del av det opprinnelige Jernbanehotellet drevet av Ole Helgesen fra 1857 til 1881 og er i utmurt bindingsverk. Bygningen ble en del av det nye hotellet da det ble oppført. Jernbanehotellet omdøpt til Grand Hotell rundt 1920.

Grand hotell med den eldre fløyen som del av Jernbanehotellet i bakkant (NIKU 2018)

Stabells gate 10 er i gul teglstein med grått, skiferkledd mansardtak, oppført i 1898 etter tegninger av arkitekt Christian Reuter. Gården har en framtrødende posisjon på hjørnet av Riperbakken og gjør seg gjeldende i munningen ut mot Søndre Torg. Stabells gate 12 ble oppført i 1910 for Rich. Bjørnholt. Bygården er buet etter gateløpet og har horisontale linjer i fasaden.

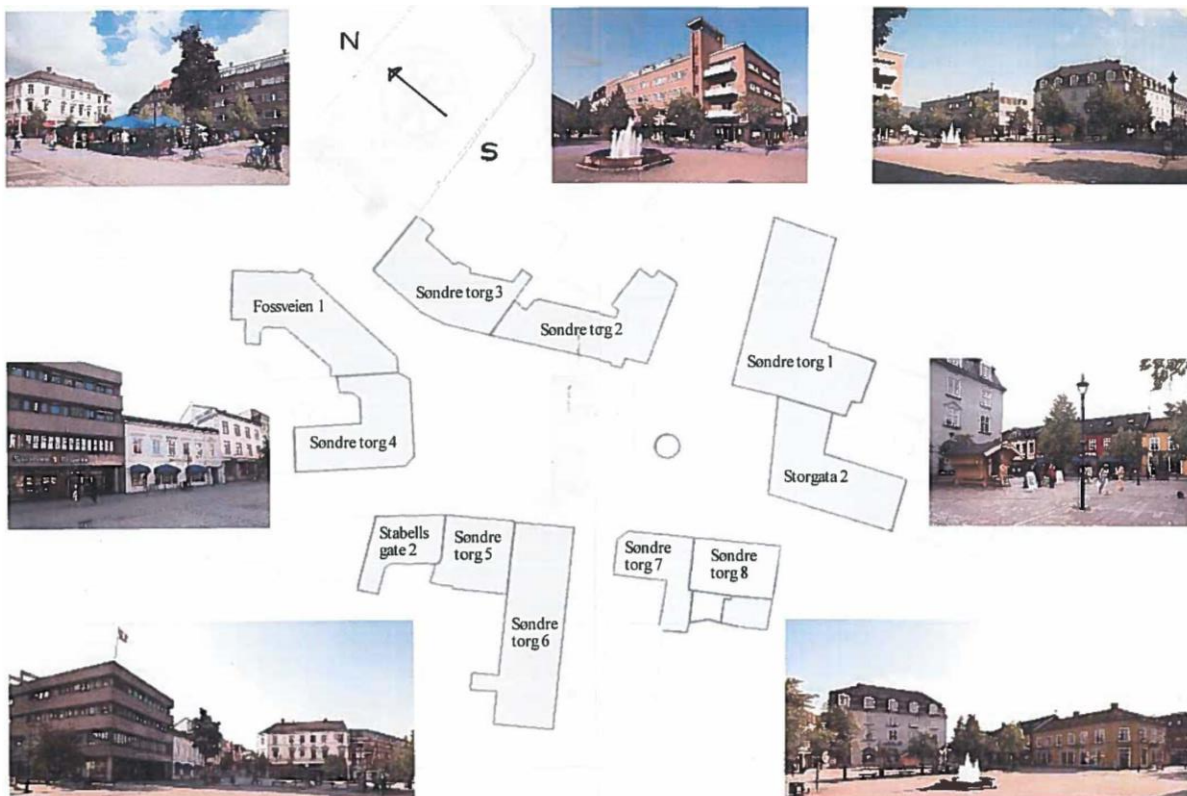
Stabells gate 10a og 12a (NIKU 2018)

Sammen med Hygengården i Stabells gate 4 gir Stabells gate 14 øverst i gateløpet en målestokk på den tidlige trehusbebyggelsen i Hønefoss. Huset er ombygget, men har enkelte originale vinduer og panel på gavlveggene.

Stabells gate 14 (NIKU 2018)

Rutenettsplanen fra 1856 innlemmet både Stabells gate og Storgata og dannet et nytt torg, Søndre Torg. Torget ble opparbeidet og det ble reist flere forretningsgårder rundt torget og langs gatene som går ut fra torget (Storgata, St. Olavs gate/Teglverksgata, Kirkegata). Torget rammes i dag inn av bebyggelse fra ulike byggeepoker gjennom 120 års byutvikling, men bebyggelsen har forholdt seg til og komplettert torgets utforming slik det ble nedfelt i 1852. Søndre torg representerer dermed et svært representativt bilde av Hønefoss med tidsdybde og tydelig lesbarhet i bebyggelse og byform.

Bygningene som omgir Søndre Torg er sentrale historiefortellere og identitetsskapende for byen (Ringerike historielag)

Etter at Søndre Torg var anlagt var det viktig å posisjonere seg langs torget. Bebyggelsen som omgir torget har vært preget av dette og representerer samlet et sentralt kulturmiljø som formidler byens sosiale, økonomiske og kulturhistoriske utvikling. Samtlige av disse byggene har betydning for lesbarheten av byens utvikling.

Løchengården på Søndre Torg 2 ble oppført i 1863 for Gulbrand Andersen Løchen som først drev forretning på Nordre Torg. Løchen satt mange år i bystyret og var med å stifte Hønefoss Sparebank og var en betydelig mann i Hønefoss. Bygården ble oppført i to etasjer med avkuttet hushjørne i tråd med bygningsloven av 1945 som skulle sikre oversikt i veikryssene. Rester av den tidligere Silkastua som sto på tomten er bevart i veggene. Murgården i bakgården ble oppført som bakeri og utgjør sammen med bebyggelsen i Søndre Torg 8 og Norderhovgata 10 et lite industrimiljø. Gården har hatt flere eiere og virksomheter, men har siden 1960 tallet vært optikerforretning. Bygården er godt bevart og en sentral hjørnegård og gjenværende trebygning ut mot Søndre Torg.

Løchengården, Søndre Torg 7 (NIKU 2018) og industrimiljøet i bakgården (1881)

Wexhalgården på Søndre torg 4, oppkalt etter kjøpmann Thorvald G. Wexhal, ble reist i 1887/1894. Lars Hansen (født 1781) eide opprinnelig tomten som kommunen kjøpte for å anlegge Søndre Torg. Sønnen Hans Larsen Myhren, som satt i Hønefoss første kommunestyre da tomten ble vedtatt kjøpt i 1852, solgte senere tomten til sin nevø Torvald Gulbrandsen Wexhal (1853-1908). Wexhal bygget seg opp kapital ved kjøp og salg av jordbruksland i Dakota i USA, og bygårdens første byggetrinn mot torget stod ferdig i 1887. Fløyen mot Stabells gate ble oppført i 1894. Bygården er i nyrenessansesstil i tre etasjer, der vinduene skal være inspirert av vinduer som Wexhal så i USA. Bygården har brukket hjørnet både på vestlig og østlig hjørne, noe som markerer dens suverenitet ut mot plassen.

Wexhalgården oppført 1887/1894 på Søndre Torg 4 (NIKU 2018)

Ved folketellingen i 1900 bodde det 38 mennesker i gården. Wexhals manufakturforretning lå i første etasje og hadde inngang på hjørnet mot Stabells gate. Hønefoss Sparebank lå ut mot Søndre Torg fram til 1915. Oluffa Øverby, som var en av flere betydelige forretningsdrivende i byen på denne tiden, overtok da lokalene til sin manufaktur- og moteforretning. Bygården har rommet både jernvareforretning og fargehandel. I første halvdel av 1900-tallet var det privatskole i annen etasje fra første til sjette klassetrinn, drevet av Marie Hafnor. Iver Skøien overtok gården i 1917 og Skøien-familien drev i mange år butikken Ringerikes Magasin.

Wexhalgården har alltid hatt en framtreddende posisjon på torget. Stabells gate til venstre og Fossveien 1/Thistedgården til høyre. Stabells gate ledet opp til jernbanestasjonen og Fossveien ledet ned til fossen og brua over til Nordre Torg (digitalt museum)

Wexhalgårdens første byggetrinn var allerede bygget da *Thistedgården* ble reist i Fossveien 1 i 1898-1900 for Hagbart Thisted (1847-1938) etter tegninger av arkitekt Heinrich Karsten. Thisted var en aktiv forretningsmann og eide blant annet mølla på naboeiendommen, drev telefonsentral og startet elektrisitetsverk. Thisted bodde selv i gården og leiet ut til flere leieboere og næringsdrivende. Gården ble bygget om i 1927 og påbygget med en etasje i 1966. Før veisystemet gjennom Hønefoss sentrum ble omlagt, hadde Thistedgården en strategisk beliggenhet med sin hovedhenvendelse mot nord og brua som her anløp sydsiden av fossen. Ved ankomst nordfra lå gården, midt i mot rett før Søndre torg. Bygården var en stor treetasjes gård med en veksling mellom upusset tegl og pussede felter, med et karnapp kronet med tårn akkurat der gården knekker. Å trekke oppmerksomheten fra nord i byen til sør i byen, kan ha motivert tårnet, som ble fjernet ved ombygging av loftsetasjen i 1966, som ga Thistedgården en portalvirkning inn mot Søndre Torg fra nord. Thisted-gården har et vertikalt parti rettet ut mot Søndre Torg, med sin posisjon bak Wexhalgården.

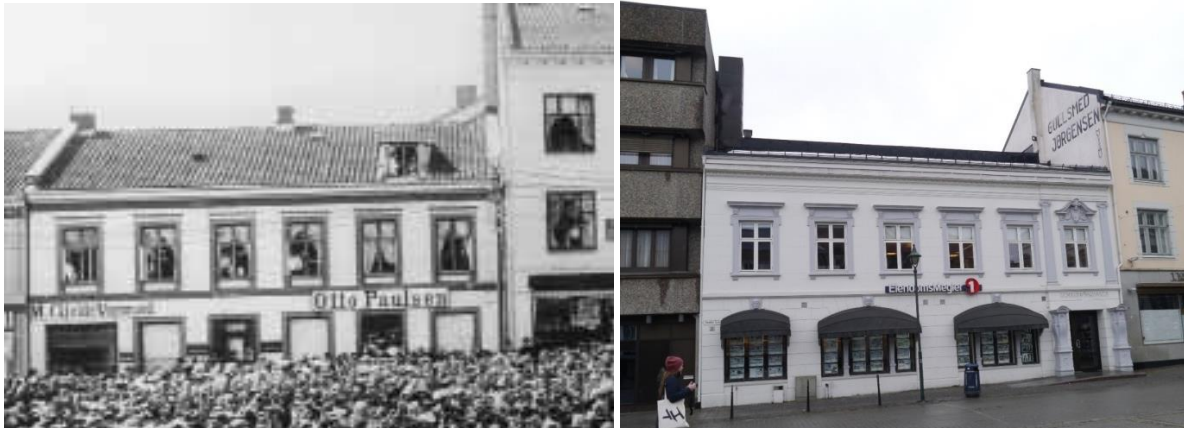

Thisted-gården i Fossveien 1 rundt 1900, sett fra brua - med tårn og telegrafantenne på taket (kilde) og i 2018 (NIKU).

Thistedgården sett fra Søndre Torg (NIKU 2018)

Tandbergbygget på Søndre Torg 5 ble oppført i 1861 av Gudbrand Olsen Botilrud, men ble tidlig overtatt av kjøpmann og handelsfullmektig Christian Tandberg som også var deleier i de to Tandbergmøllene ved Hønefossen. Tandberg var varaordfører i en periode fra 1852 og var med på å planlegge byens gateløp og utseende. Gården hadde opprinnelig et enkelt klassisistisk preg, men ble påført pussdetaljer i jugendstil ved ombygging i 1915 etter at Ringerikes Sparebank hadde overtatt bygningen i 1911. Etter at banken flyttet inn i nybygget på Søndre Torg 6 i 1972 har det vært ulike forretninger i bygget som i dag disponeres av Eiendomsmegler 1.

Tandbergbygget på Søndre torg 5 (Fridtjof Jørgensen 1905/NIKU 2018)

Gullsmed Jørgensen-gården i Stabells gate 2 ble oppført for brødrene Torvald og Fridtjof Jørgensen i 1903 etter at den toetasjes tregården oppført i 1871 for gullsmed Johan Jørgensen brant ned. Gården i tre etasjer i pusset mur er trolig tegnet av Heinrich Karsten. Gården inneholdt gull- og sølvsmedforretning i 1. etasje, gullsmedverksted og bolig i 3. etasje og drives fremdeles av familien Jørgensen. Første etasje som tidligere hadde portrom inn til gården er noe ombygd, men gården er ellers godt bevart.

Stabells gate 2 (Fridtjof Jørgensen/NIKU 2018)

Søndre Torg 8 har siden rundt 1900 vært bakeri og bakeriutsalg. Det er fremdeles bakeriutsalg i bygget som siden 1966 er drevet av familien Narum. Bygningene og bedriften ble modernisert i 1999. Fra 1903 til slutten av 1930-tallet drev Johan Kullerud bakeriet som da var byens største bakeri og blant annet leverte brød til militærleirene på Helgelandsmoen og Hvalsmoen. Bygningen mot Søndre Torg hadde butikk i første etasje og konditori i andre etasje. Kullerud kjøpte den tilstøtende tomta i Nordrhovgata 10 i 1907 og oppført i 1916 en bakeribygning i mur tegnet i jugendstil av arkitekt Sverre Knudsen. Kullerud var medlem av byens formannskap i flere år og ordfører fra 1924 til 1925.

Søndre torg 8 og bakeribygningen i bakgården (NIKU 2018)

Storgata 2 (Fønix-gården) ble oppført for Hønefos og Oplands Privatbank i 1920 med Hagbarth Thisted som byggherre og Einar Engelstad som arkitekt. Bygningen har i tillegg til å være bank huset Hotel Fønix fra 1922 til 1972 og var i krigsårene 1940-45 hovedkvarter (Ortskommandatur) for tyskerne. Bygården i pusset mur ligger mektig til i sydenden av torvet og representerte en nykommer i bybildet. Bygningens massive karakter i nordisk nybarokk med de rundbuede vinduene i første etasje, bygningens karakteristiske hjørnedetalj og mansardtaket med vindusarker gir gården et solid og høyreist utseende med kontinentalt preg.

Søndre Torg 3 ble oppført for Hønefoss Sparebank i 1915 tegnet av arkitekt Sverre Knudsen i nybarokk stil med trekk av jugend. Bygården er i pusset mur med store rundbuede vinduer i første etasje og inngangsdør omrammet av et markant buet felt med innfelte søyler i knekken ned mot Fossveien. Gården har mansardtak med vindusarker.

Fønixgården i Storgata 2 og Hønefoss Sparebank på Søndre Torg 3 (NIKU 2018)

Bryggerigården oppført i 1933 ble tegnet av Bjercke og Eliassen i et moderne formspråk i tegl og har horisontale vindusbånd og et markant vertikalt tårnmotiv som markerer inngang til trapperommet. Bygningen er ombygget i senere tid med en ekstra etasje på taket. Bygården var den første moderne bygård på Søndre Torg.

Bryggerigården, Søndre Torg 2 (NIKU 2018)

Thoresen-gården på hjørnet Søndre Torg/Kirkeveien og Sparebank 1 Ringerike, på hjørnet av St. Olavs er begge oppført på 1960-tallet og er tidstypiske for perioden. Bygningene forholder seg til torgets opprinnelige avgrensning og er tilpasset skala ved å trappes ned i høyden i forhold til viktige forhold som lys inn på torget og visuell kontakt med kirken i øst.

Sparebank 1, Søndre Torg 6 og Thoresengården, Søndre Torg 1 (NIKU 2018)

Søndre torg ble en viktig handels- og møteplass etter bystatusen i 1852 og ble ytterligere styrket som byens sentrum med etableringen av jernbanen i 1867. Søndre Torg er i dag Hønefoss sentrale byrom med et kontinentalt preg på grunn av sin størrelse og høye arkitektonisk kvalitet på bygårdene som omgir torget.

Som følger av at Søndre Torg ble byens tyngdepunkt blir Storgata byens sentrale gate som gradvis utbygges ettersom byen vokser på slutten av 1800-tallet og tidlig 1900. Storgatas gateløp er en sentral del av utviklingen på sydsiden, og bebyggelsen langs Storgata fra Søndre Torg til Sundgata representerer historiske kvaliteter som gjør at dette oppleves som et historisk gateløp og bidrar til å gi gata identitet og tidsdybde. Som kulturmiljø strekker Storgata seg fra Søndre Torg til Sundgata og

med flere verneverdige bygninger både langs Storgata og tilstøtende kvartaler som har betydning for hvordan dette ivaretas som kulturmiljø. Kvartalene rundt det fredede fengslet er spesielt sårbare i denne sammenhengen.

Storgata sett fra Søndre Torg i dag (NIKU 2018) og i 1920-årene (?)

Storgata 1 er en to etasjes bygård i pusset mur, reist for banksjef Jensen omkring 1870.

Storgata 1 (NIKU 2018)

Storgata 4 ble oppført i 1932 av Hole Sparebank og er en elegant bygård i pusset mur med klassisk dekor rundt porten og med innfelt naturstein over første etasje. Bygården er reist mellom jugendbygningen i Storgata 2 og den klassiske bygården i Storgata 6 og gjentar mansardtaket og den høye første etasjen fra jugendbygningen. Ny rasjonell takhøyde i øvrige etasjer, typisk for 1930-tallet, gjorde at bygården i sin helhet ble lavere og fikk en nedtrappet gesimshøyde i forhold til den lave bygården i Storgata 6. Bygården har huset apotek, urmaker og flere forretninger, i tillegg til en rekke kontorer og leiligheter.

Storgata 6 er en klassisk hjørnegård i pusset mur i to etasjer, med butikk i første etasje og bolig i andre. Bygården ble oppført i 1883 for kjøpmann A.E. Weien som drev handel her fra 1909. Gården har blant annet huset kjøttforretning, fiskeforretning og optiker

Storgata 4 og 6 (NIKU 2018)

Storgata 4,6,8 og 10, foto: Margit Johansen/Buskerud fylkesfotoarkiv

Storgata 8 ble oppført i 1917 for K.L. Haakenstad og utført av murmester Peter Ask. Hjørnegården er i nordisk nybarokkstil med karakteristiske smårutede vinduer og mansardtak. Andre etasje som tidligere rommet Cafe Ciro (fra 1925) ble vesentlig ombygget på 1950-tallet og har moderne vindusløsning. Kaféen hadde plass til 150 gjester. Bygården er høyreist og har visuell kontakt med Søndre Torg. Gården har huset Henschien musikkforretning og Husfliden.

Centralgården i Storgata 10 ble oppført i 1911 for Thorvald og Fridtjof Jørgensen. Bygården ligger sentralt i kvartalet og inneholdt butikker i første etasje og leiligheter i de øvrige etasjer, med inngang fra portrommet. Bygården er i nyrenessansestil i pusset mur og kronet med to markante gavler. Med sin beliggenhet vis a vis det åpne kvartalet rundt Fengselet står den frem som en monumental bygård i Storgata. Gården har huset Central pensjonat (fra 1925), Central kino og Ringerike Samvirkelag

Storgata 8, 10 og 12 (NIKU 2018)

Storgata 12 er en paneltømmerbygning i to etasjer med avkuttet hjørne, trolig oppført i 1870-årene av byggmester Erik Olsen Nøkleby. Gården ble kjøpt av tannlege Anton Petersen i 1898 og rommet bolig i andre etasje og tannlegekontor i første. Gården har senere huset Ringerikes Blad, Ringerikes kooperative kjøttavdeling, politikammer og en rekke forretninger.

Storgata 14 er en hjørnegård i tre i to etasjer med avkuttet hjørnet som ble flyttet og gjenreist her i 1860. Eier fra 1866 var redaktør Johan Fredrik Krohn i Ringerikes Blad, som utga avisen herfra. Gården har huset både frisør og bakeri og på 1950-tallet holdt A. Eriksen bakeri og konditori til her.

Sentrale hjørnegårder i Storgata 12 og 14 som bidrar til å gjøre Storgata til et historisk gateløp og som en del av byrommet rundt fengselet (NIKU 2018)

En stor del av Storgatas bebyggelse står i tydelig forbindelse og forlengelse av kulturmiljøet Søndre Torg med sine småskala-bebyggelse i tre og høyreiste nybarokk/jugendgårder i mur. Fengselet i

Storgata 9 er et fredet anlegg fra 1862 som står sentralt i dette historiske gateløpet. Anlegget består av et lavt administrasjonsbygg i en etasje mot Storgata og et to-etasjes fengselsbygg med uthus, tegnet av arkitekt H. Thrap-Meyer som Hønefoss distriktsfengsel. En karakteristisk trebygning i senempirestil, med vinduer og veranda i sveitserstil. Fengselet ligger som et eget kvartal i rutenettsplanen, innrammet av Kong Rings gate i nord, Storgata i øst, Stangs gate i syd og Norderhovs gate mot vest.

Figur 4 Storgata 9 (NIKU 2018/Adolf Johansen-digitalt museum ca. 1912)

Opplevelsen av det fredete anlegget er knyttet til konteksten med de gjenværende historiske bygårdene som omgir anlegget. Handelsgården i Stangs gate 7 og bygården i Norderhovsgate 19 er sentrale hjørnegårder i denne sammenhengen. Stangs gate 7 ble oppført for O.Chr. Gomnæs i 1875 og er noe endret med bl.a. eternittkledning og vindusutskiftning, men har hovedform og flere detaljer intakt. Gården skiftet senere navn til Skøiengården, etter grosserer Skøien.

Stangs gate 7, «Skøien-gården» etter grosserer Skøien (NIKU 2018)

Norderhovsgate 19 er oppført i 1890-årene, samtidig med Stangs gate 1, 3 a og b og 5 (Krum 1899). De gjenværende bygårdene i opprinnelig sveitserstil i Stangs gate ble oppført av Johannes Sørensen rett før 1900. Ved at flere gårder ble revet for å gi plass til Kuben utgjør Stangs gate 5, 3 og 1 historiefortellende elementer som en del av et opprinnelig trehusmiljø rundt fengselet.

Norderhovsgate 19 (NIKU 2018), Skøiengården, Norderhovsgate 19 og bebyggelsen innover Stangs gate (1905, digitalt museum)

Stangsgate: Bygårder reist rett før 1900 (utsnitt fra Krum 1899)

Stangs gate 5, 3ab og 1 (NIKU 2018)

Storgata 11 ble oppført i 1958 som kontorbygg for Drammensvassdragets Skogeierforening av arkitekt Helge Hoel, utsmykket av kunstner Ståle Kyllingstad. Bygningen er tidstypisk med repeterende rektangulære vinduer og en åpen friere første etasje. Kontorbygningen utgjør et moderne element i den historiske sammenhengen og er en kontrast til den tilliggende Skøiengården. Imidlertid er Skøiengården også stor i sin utstrekning og gårdene dekker opp hvert sitt hjørne av kvartalet. Skøiengården har en lengre fasade mot fengselet og skygger ikke for det fredete fengselsanlegget.

Storgata 11 (NIKU 2018) og kvartalene rundt det fredete fengslet (Finn.no)

Middelskolen ble reist i 1886 med adresse Kvernberggata 18. Kartet fra 1888 viser skolebygningens beliggenhet i rutenettet med Stangs gate i nord, Kongens gate i øst, Bloms gate i syd og Kvernberggata i vest. Kartet fra 1899 viser et opparbeidet hageanlegg med adkomst fra Storgata. Senere tilbygg/sidefløyer har gjort forbindelsen til Kvernberggata uklar og stoppet gatas gjennomgang i kvartalet. Bloms gate har et visuelt løp forbi skolen i dag og kan gjenopprettes. Skolen ligger som fengselet som et sentralt kulturhistorisk anlegg med hage/park knyttet til kulturmiljøet i Storgata.

Middelskolen i Hønefoss på Krums kart fra 1888 og 1899

Middelsskolen med nyplantet hage (ca. 1890) og flyfoto som viser etablert park mot Storgata og Kongensgate 1951 (digitalt museum)

Skolen sett fra Kongens gate og bakgård i dag (NIKU 2018)

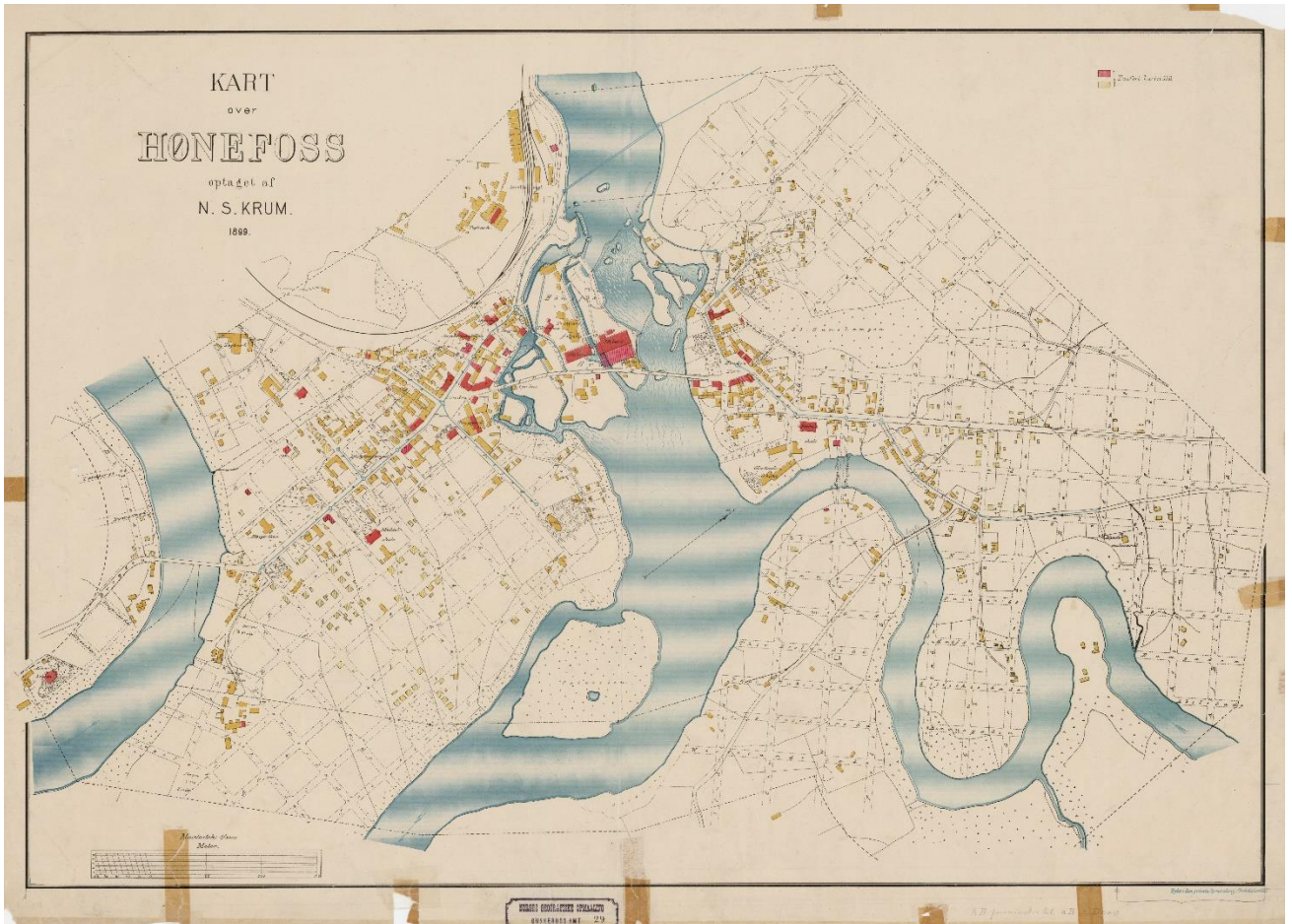
Blomsgate 9 ligger på hjørnet Blomsgate/Storgata, vis a vis parkanlegget til skolen. Bygården ble tegnet i 1907 av O.Chr. Somdalen med en kombinasjon av teglstein og puss i nyrenessansstil. Markante gavler i det skrå taket gir gården et høyreist uttrykk som markerer seg i gatebildet. Gården har huset pensjonat og kolonialhandel. I 1935 ble gården solgt til Adolf Karlsen, pioner innen rutebilnæringen og kalles Karlsengården 1. (Karlsengården 2 ligger i Sundgata og ble bygget av sønnen Karsten Karlsen, bilforhandler).

Blomsgate 9, Karlsengården 1 (NIKU 2018)

4.6 Rutenettet og kvartalsstrukturen

Hans Bergs oppmålings- og reguleringsplan fra 1856 har vært retningsgivende for byens utvikling, og er tydelig videreført i Krums kart fra 1888, 1899 og 1917 samt i Dahls oppmåling av nordsiden fra 1936. Rutenettstrukturen er videreført i byutvidelser som er gjort i denne perioden, men er noe modifisert og tilpasset terrenget, og er fortsatt et tydelig strukturerende grep i Hønefoss. Noen organiske elementer inspirert av hagebyidealet ble innført med Sverre Pedersens planarbeid fra slutten av 30-tallet og framover (spesielt synlig i nordre del av byen), og blant annet med gateløp som Thornes gate i søndre del av Løkka som et mykere hagebyelement. I planområdet ellers er det Øya, Blyberghaugen og Eikeli som ikke er innordnet rutenettstrukturen.

Krums kart fra 1899 bygger videre på første reguleringsplan da Hønefoss ble erklært kjøpstad i 1852.

Ny bebyggelse har i stor grad forholdt seg til rutenettstrukturen og kvartalsbebyggelsen som inngår i dette, men noen gateløp er ikke etablert eller bygget igjen underveis i byens vekst. Kvernberggata og Bloms gate er ikke sammenhengende gater i dagens rutenett delvis grunnet skoleutbygging og delvis gjennom at Kvernberggata ikke ble fullført som gateløp syd for Stangs gate. Kong Rings gate ble bare delvis etablert som gateløp mellom Holmboes gate og Norderhovgata, men ble bygget igjen i forbindelse med etablering av kjøpesenter som i 2008 ble ytterligere utvidet når Kuben ble utbygget i de to kvartalene mellom St. Olavs gate og Stangs gate. Norderhovsgata ble avsluttet i Bloms gate ved at kvartalet mellom Bloms gate og Sundgata ble bygget ut med villaer/eneboliger som dermed knyttes til villautbyggingen på Helgesbråthen i større grad enn sentrumsstrukturen.

Med tanke på hvordan rutenettstrukturen har vært strukturerende for byens bebyggelse og for byens forhold til omkringliggende naturelementer – med siktlinjier og fondmotiver – gir dette byen et karaktertrekk som vil endres dersom denne strukturen brytes ytterligere opp og vil medføre en endring i bybildet og i byens historiske lesbarhet. I de kvartalene der det er mulig å gjenskape eller etablere gateløp (ev for syklende og gående) som bygger opp under kvartalsstrukturen vil dette kunne bidra til å styrke byens sentrum som en historisk bykjerne. Dette gjelder for eksempel kvartalene syd for Bloms gate der Kvernberggata kan etableres videre ned til Owrens gate som bidrag til å knytte disse to kvartalene til sentrumsstrukturen.

Kvartalene mellom Bloms gate og Owrens gate i 2017 og på Krums kart fra 1899 der Kvernberggata var indikert som del av rutenettsstrukturen

4.7 Kongens gate – transportåre, skillelinje og forbindelse

I gjenreisningsperioden etter krigen ble transportnæringen en gradvis viktigere næring i regionen med store konsekvenser for Hønefoss videre utvikling. Utover i 1950- og 60-årene inntok bilen gater og torg, og både E16 og Riksveg 7 gikk gjennom sentrum via rundkjøring på Søndre Torg. Søndre Torg ble stengt for biltrafikk i 1979, og de nærmeste gatene gjort om til gågater i 1988. Kongens gate blir da hovedgate for biltrafikken gjennom byen mellom Kvernsundbrua og Hønefoss bru.

Kongens gate deler sentrum på sydsiden i to med sitt løp i nord-syd gående retning fra Owrens gate opp til Hønefoss bru. Gateløpet følger reguleringen fra 1856, men er funksjonsmessig forankret i reguleringen fra 1942 der Hønefoss rolle som transportknutepunkt er tydelig. Kongens gate utgjør i dag bysentrums tydeligste resultat av bilens plass i bybildet med tilgrensende arealer på begge sider av gata påvirket av dette. Gata representerer i dag en skillelinje mellom bysentrum og den bymessige bebyggelsen i vest og boligområdet på Schjongstangen med hagebybebyggelse og etterkrigsbebyggelse i øst. Hagebyen på østsiden av Kongens gate ble bygget på løkkene som lå utenfor den første bydannelsen rundt Stabells gate og Søndre Torg, men var i utgangspunktet nærmere tilknyttet bysentrum mens Storgata var hovedgata gjennom sentrum.

Kongens gate representerer et historisk karaktertrekk ved utviklingen av Hønefoss med bilen i fokus både med tanke på bebyggelse og arealbruk i tilknytning til Kongens gate. Bilens plass i bybildet har i dagens byplanidealer en begrenset status, men kan også velges utnyttet som en positiv mulighet til å styrke sentrums attraktivitet og framheve de kulturhistoriske kvalitetene byen har som trafikkknutepunkt.

Rutebilstasjonen, som ble oppført i 1939 (ark Bjercke og Eliassen) og senere utvidet i 1965, var i utgangspunktet knyttet til Søndre Torg og brua over Hønefossen, men lå med henvendelse mot Kongens gate strategisk til for videre utvikling av transportåren langs Kongens gate. I 1960 hadde rutebilselskapene som var tilknyttet Hønefoss Rutebilstasjon 76 busser med en kapasitet på 3137 passasjerer som var tilnærmet lik byens befolkning. Rutebilstasjonen har bevart sitt funksjonalistiske preg og har betydning som historiefortellende element i utviklingen av Hønefoss som trafikkknutepunkt.

Rutebilstasjonen på 1960-tallet (digitalt museum) og i dag (NIKU 2018)

Karlsengården fra 1957 er første bygning i Hønefoss som er formet på bilens premisser. Oppdragsgiver var rutebileier og bilforhandler Karsten Karlsen som ønsket at dette skulle være et signalbygg og representativt for det moderne Hønefoss og samtidig ga den mest rasjonelle utnyttelse av tomte. Bygården ble tegnet av arkitekt Franz Wozak med medarbeidere Robert Esdaile og Christian Norberg-Schulz og ble presentert i tidskriftet *Byggekunst* i 1957 under tittelen «Nybygg i

Hønefoss». Sundgata 17 signaliserte det moderne Hønefoss og avslutningen av sentrum og kvartalsstrukturen i syd. Første etasje hadde bensinstasjon og har derfor åpent høyt overdekket areal ut mot krysset Storgata/Sundgata. Bygningen er formet som et hjørnebygg, som retter seg mot veien mot Oslo. Et større veggrelieff laget av arkitektene smykket ut nordveggen og viste veien til Oslo. Bygningen trapper seg ned med en lavere fløy med stor fellesterrasse mot villabebyggelsen i vest. Bygården har flere gjennomgående leiligheter, som gir gode lys- og solforhold.

Figur 5 Karlsen-gården fra 1957, med overbygget uteareal for inn og utkjøring til bensinstasjon og Karlsen-gården i dag med noe av første etasje innebygget (NIKU 2018)

4.8 Bebyggelsen på Schjongsløkka

Bebyggelsen på Schjongsløkka ble hovedsakelig oppført i perioden mellom 1900 og 1925 og utgjør et sentralt kulturmiljø i byens framvekst samt innbefatter representative og arkitektonisk tidstypiske bygninger fra denne perioden.

Løkka 1951 og området som inngår i NB!Registeret

Den sentrale og best bevarte delen av Løkka inngår i NB!Registeret, men områdets karaktertrekk med villabebyggelse, forhager og beplantning strekker seg fra nord for Søndre Park til og med Thornes gate i syd.

Figur 6 Villaer i Løkkeområdet. Stakittgjerder følger gatelinje (NIKU 2018)

Eksempler på villabebyggelse/byhus i Løkkeområdet (NIKU 2018)

Området syd for Thornes gate er senere utviklet med flermannsboliger i rekke (1950-tallet) og idrettsanlegg nedenfor Ringeriksgate (1963). Området er enhetlig utbygd og representerer en områdekvalitet som samlet kulturmiljø.

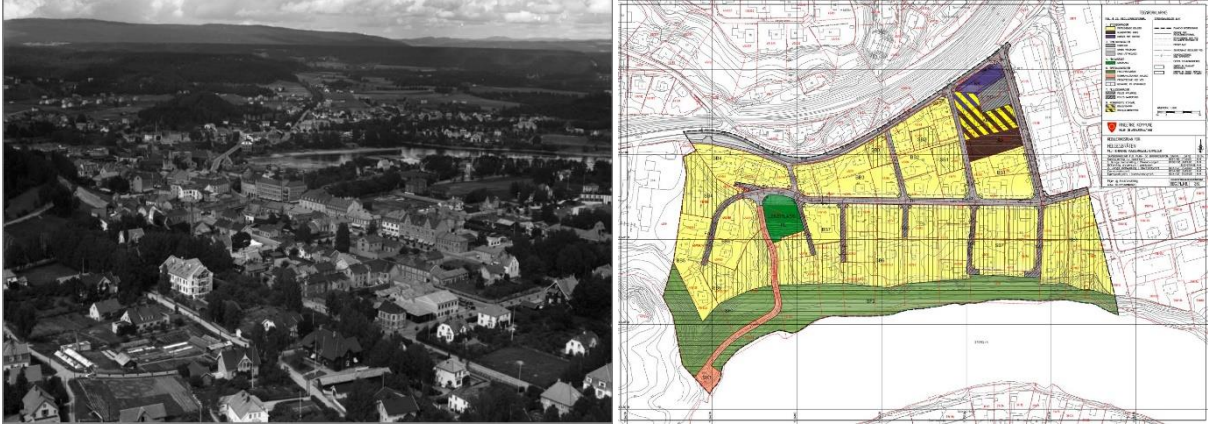
Flermannsboliger langs Ringeriksgata utbygget på 1950-tallet (NIKU 2018)

Vestsiden av Kongens gate har med sin villabebyggelse og frittliggende flermannsboliger en annen struktur enn sentrumsområdene øst for Kongens gate. Dette gir området en egenart og en tydelig karakter som vil påvirkes dersom denne strukturen brytes opp, endres eller tilføres nye elementer.

4.9 Helgesbråthen

Helgesbråthen ble innlemmet i Hønefoss ved byutvidelsen i 1899 og ble i stor grad utbygget i perioden 1900-1925. Det er mange stilarter representert i området, og Helgesbråthen framstår som et galleri for de ulike byggestilene fra denne perioden. Området har beholdt de store tomtene som

ble etablert som betingelse og framstår som at autentisk og godt bevart helhetlig kulturmiljø. Deler av området ble regulert til bevaring i 2002 med formål å sikre områdets kulturhistoriske, arkitektoniske og miljømessige verdier i sammenheng med omkringliggende miljø, men presteboligen og villabebyggelsen langs Bloms gate og Sundgata inngår som del av det helhetlige kulturmiljøet utover det regulerte området.

Oversiktsfoto og reguleringsplan for Helgesbråthen (Ringerike kommune 2002)

5 Verdivurdering og anbefalinger for å videreføre kvaliteter og særpreg (T3 og T4)

Sentralt for DIVE-analysen av Hønefoss sentrum er å synliggjøre hvordan byens kulturhistoriske kvaliteter kan bygges videre på og utnyttes som ressurser i byens videre utvikling. Beskrivelses og fortolkningsfasen har bidratt til å identifisere hvilke kulturmiljøer og kulturhistoriske karaktertrekk som har betydning for byens lesbarhet og historiske identitet. I dette kapitlet kombineres DIVE-analysens tredje og fjerde trinn for å synliggjøre sammenhengen mellom kulturminneverdier, sårbarhet, endringskapasitet og mulighetsrom.

Formålet er å peke på kulturminner og -miljøer som kan være en ressurs for framtidig byutvikling, og synliggjøre hvilke kulturhistoriske kvaliteter som settes i spill i forbindelse med kommunens planer om fortetting og transformasjon. Kapitlet presenterer prinsipper og anbefalinger for hvordan videre byutvikling kan skje på en slik måte at den understøtter Hønefoss særpreg og ivaretar og utnytter eksisterende kvaliteter.

Vurderingene er holdt på et overordnet nivå, men er konkretisert gjennom eksempler som synliggjør og tydeliggjør hvilke muligheter og begrensninger som ligger til grunn for en videre byutvikling der kulturhistoriske kvaliteter legges til grunn.

Innenfor analyseområdet har NIKU valgt å fokusere på to overordnede grep som hver for seg representerer en kulturhistorisk ramme for hvordan Hønefoss kan videreutvikles med utgangspunkt i byens kulturhistoriske kvaliteter:

- Styrking av forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg med torgene, bebyggelsen, fossen og Hønefoss bru
- Kongens gate som byboulevard og som forbindelse og samlende element både i og gjennom byen

Denne tilnærmingen kan gi Ringerike kommune og Hønefoss by en utviklingsorientert ramme å forholde seg til i områdereguleringen og den videre utviklingen av byen som både ivaretar og tydeliggjør sentrale kulturhistoriske karaktertrekk. De overordnede grepene som foreslås er også ment å være en åpning for at Hønefoss sentrum utvikles i tråd med intensjonene i reguleringsarbeidet slik at bysentrum styrkes både som kulturmiljø og som et attraktivt og bærekraftig sentrum. Grepene er samtidig ment å forholde seg til hva som anates å være realistisk og gjennomførbart når det gjelder drivkrefter og prognoser for byens vekst.

Kulturmiljøer og kulturhistoriske elementer som er beskrevet og fortolket i analysens to første faser vil i varierende grad bygge opp under og spille en rolle i det videre arbeidet. Dette kapitlet viser hvordan utvalgte kulturmiljøer kan utnyttes for å bygge opp under og styrke det overordnede grepet og bidra til å øke byens attraktivitet.

5.1 Styrking av forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg

Fossen og elva deler og samler Hønefoss by. En viktig forbindelse er forholdet mellom Nordre Torg og Søndre Torg definert av siktlinjer, brua, industribebyggelsen på Øya og bebyggelsen som omgir begge torgene. Dette har vært og framstår fortsatt som et samlet kulturmiljø som bør ivaretas og bygges videre på for å styrke byens kvaliteter og fortrinn. Den visuelle forbindelsen mellom torgene er begrenset i dag, men oppfatningen av at disse torgene henger sammen som del av byens sentrum kan styrkes gjennom hvordan arealene mellom torgene utnyttes og hvordan den funksjonelle forbindelsen vektlegges. Forbindelsen mellom torgene er slik sett sårbar med tanke på hvordan områdene på Øya samt på begge sider av elva utnyttes. Som jernbanebrua er et viktig kulturhistorisk element som bærer jernbanehistorien, er Hønefoss bru et vesentlig element i historien om byens to torg på hver sin side av fossen og hvordan disse knyttes sammen.

5.1.1 Aktivisering av kulturhistoriske kvaliteter

Bebyggelsen som omgir torgene utgjør det historiske tyngdepunktet i utvikling av Hønefoss som by og bidrar til å definere torgene slik de ble planlagt og nedfelt i reguleringsplanen fra 1856. Bygningene er fra ulike perioder i byens utvikling, men har alle bidratt til å styrke torgene som definerte byrom. Torgene anses å være ferdig utbygget og med en bebyggelse som bidrar til å befeste torgene som byens historiske utgangspunkt. En videre utvikling av torgene handler dermed om å hegne om den kvaliteten disse representerer og sørge for at bygninger brukes og vedlikeholdes på en måte som bidrar til torgene blir aktive byrom for beboere og besøkende i Hønefoss.

Som del av et større bybilde og kulturmiljø henger Nordre og Søndre Torg uløselig sammen og med fossen og brua og bebyggelsen på Øya som forbindelse mellom de to torgene. Det er i dag liten visuell forbindelse mellom Nordre og Søndre Torg, men brua over fossen forholder seg til begge torgene og er en sentral forbindelseslinje som knytter torgene sammen. En sterkere betoning av forbindelsen mellom torgene vil bidra til å styrke begge torgene som kulturmiljøer og som historiefortellere om byen rundt fossen.

Fra Hønefoss bru mot Søndre Torg (NIKU 2018)

Fra Hønefoss bru mot Nordre Torg (NIKU 2018)

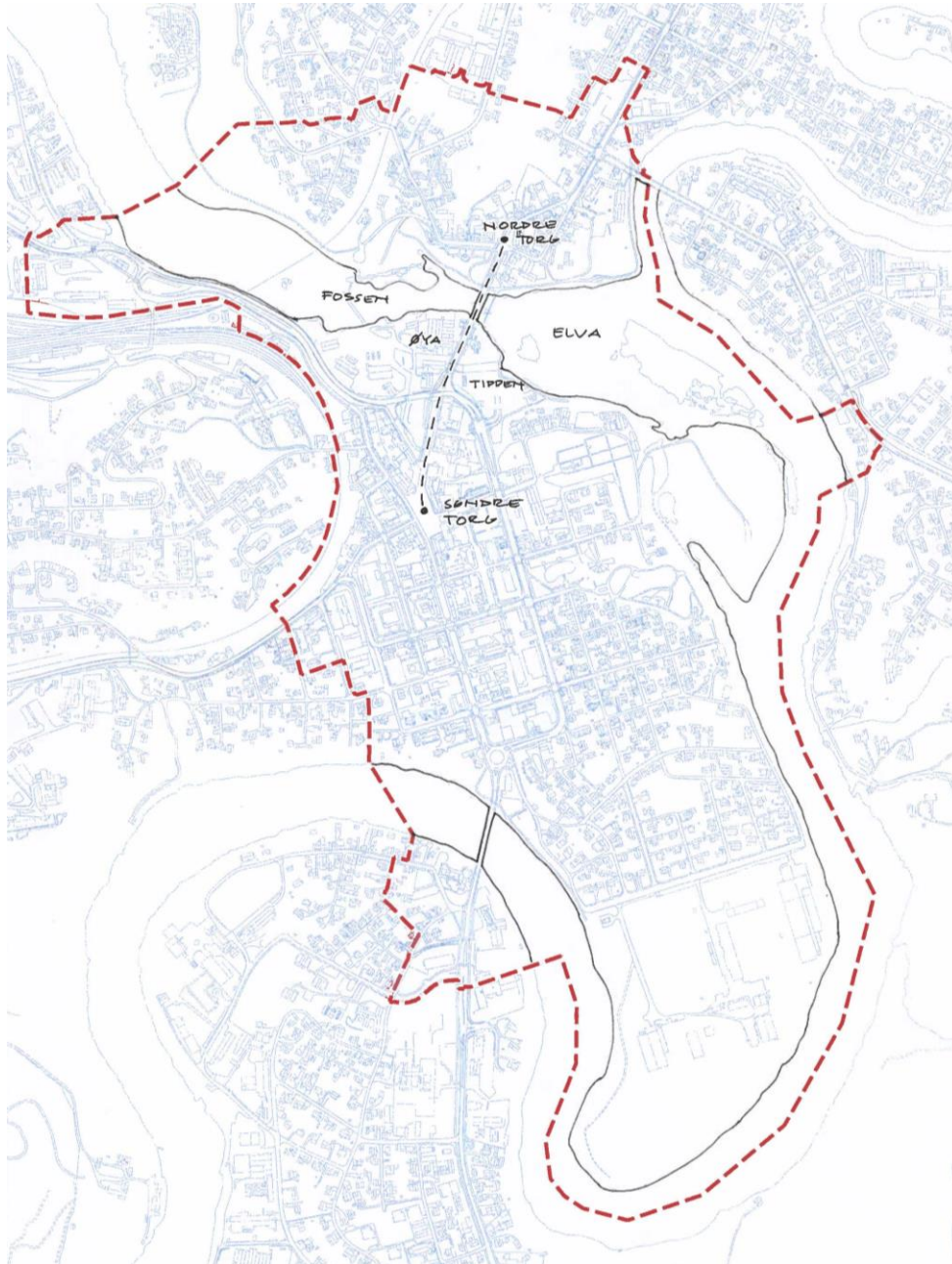
Gatene som går utfra Søndre Torg (Stabells gate, St. Olavs gate, Storgata, Kirkegata og Fossveien/Hønefoss bru) er sentrale forbindelseslinjer til og fra torget og representerer historiske kvaliteter både som del av rutenettsplanen og i form av bevart bebyggelse langs gatene. Skal bysentrums særpreg beholdes vil fortetting generelt, og spesielt langs Storgata, måtte forholde seg til eksisterende bebyggelse i skala og volum hvis det historiske sentrumspreget skal opprettholdes. Utbygging av storkvartaler som erstatter enkeltbygg vil bidra til at sentrum endrer karakter siden sentrum (med unntak av Kuben og Sentrumskvartalet) fortsatt er preget av enkeltbygg og sammensatte kvartaler.

5.1.2 Mulighetsrom

Hønefoss har historisk to torg – Nordre Torg og Søndre Torg, beliggende på hver sin side av fossen og med Nordre Torg som byens første tyngdepunkt. Ettersom industrien utviklet seg i fossen og jernbanen kom tiltok utbyggingen av sørsiden, og Søndre Torg ble sentrum i byen. Forbindelsen mellom Søndre og Nordre Torg er viktig for å opprettholde forståelsen av byens utvikling på begge sider av fossen, fra tidlige torghandel i nord til handels- og servicebyen i sør. De to torgene er samtidig en vesentlig del av Hønefoss steds karakter med fossen i midten og byen som bygges opp rundt denne. Hønefoss er karakterisert av å være delt i to av fossen – og forholdet til fossen og elva gir stedet karakter. Dette bør kunne utnyttes i den videre utviklingen av byen og bidra til å styrke byens identitet og egenart.

Begge torgene er utformet mht til landskapsformasjoner og rutenettsplanlegging. Den omsluttende bebyggelsen, trehusmiljøet i nord og murhusmiljøet i syd, skaper de karakteristiske byrommene på tvers av fossen. Begge byrommene etablerte seg ved fossen, ved foten av hver sin høyde. Nordre Torg nedenfor St. Hanshaugen og Søndre Torg nedenfor Helgeshaugen/Høiby. Dette har gitt karakteristiske bysilhuetter, som identifiserer Hønefoss. Brua og industribebyggelsen som knytter de to torgene sammen skaper bybildene ved fossen som Hønefoss forbindes med.

Fossen gikk tidligere med et av sine løp helt inn mot Søndre Torg og små bruer gikk over øyriket til nordsiden. Forbindelsen mellom torgene var visuell via fossen. I dag er de mindre løpene lagt i rør og en rettlinjert bru fører over fossen. Forbindelsen i dag er visuell via industribebyggelsen og brua i fossen.

Mulighetsrommet i forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg handler om å dyrke fram og ivareta de kulturhistoriske kvalitetene som knytter torgene sammen og unngå at byen deles ytterligere

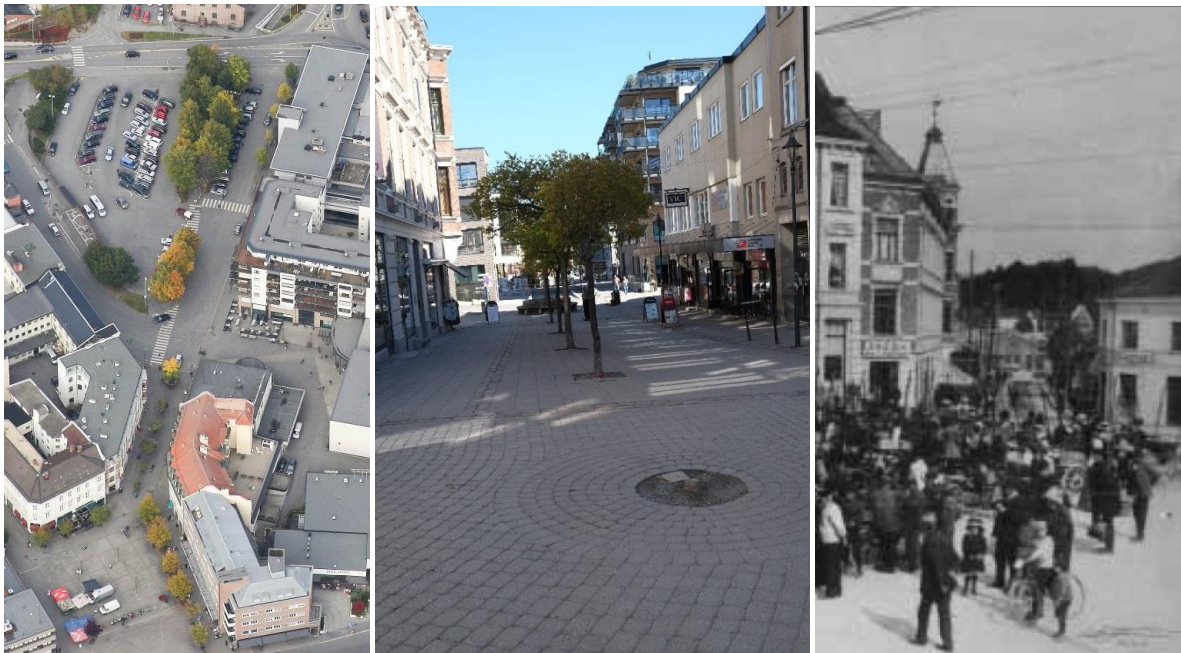
For å styrke kontakten mellom torgene er det viktig å ivareta den visuelle forbindelsen mellom nord- og sydside og at det nye som kommer til forholder seg til siktlinjer, fondmotiv og gatestruktur i aksene mellom torgene. Opplevelsen av landskapsrommet med haugene som omgir bebyggelsen i sentrum har betydning både for bevegelsen langs denne aksene og sett fra haugene. Byggehøyder har derfor stor betydning for hvordan dette landskapsrommet ivaretas og videreutvikles. Høy bebyggelse på Øya som bryter med eksisterende skala og griper inn i siktlinjer vil kunne endre dette. Dominerende

bebyggelse på Øya vil kunne bidra til at avstanden mellom byens to torg oppleves som lengre ved at bevegelsen blir vertikal snarere enn horisontal.

Siktlinjer: Forholdet mellom brua, fossen, industrien og sørsiden med Helgeshaugen/Høiby

Beplantning kan bidra til å styrke den visuelle sammenhengen, men kan også hindre utsikten og forbindelsen. Trær som er plantet midt i gateløpet fra Søndre Torg mot Hønefoss bru hindrer den visuelle kontakten snarere enn å styrke den. Beplantning langs siden som framhever og betoner gateløpet som forbinder torgene kan styrke forbindelsen.

Illustrasjon som viser hvordan forbindelsen mellom Søndre og Nordre Torg er redusert fra tidligere (1881/NIKU 2018/Anders Løchen Fogth)

Mulighetsrom:

- Torgene er sluttede strukturer og bebyggelsen som omgir torgene anses å være 'ferdig'
- Ny bebyggelse på Øya bør ikke overstige en høyde som hindrer kontakten mellom nordsiden og sydsiden og opprettholder sikten til Helgeshaugen og St.Hanshaugen/Blyberghaugen
- Ny bebyggelse og ev beplantning bør bidra til å styrke forbindelsen mellom torgene og ikke ytterligere svekke kontakten

5.2 Utvikling av Kongens gate som aveny/byboulevard

Som fossen og elva skiller og samler byen utgjør Kongens gate i dag både en skillelinje og en samlende forbindelse gjennom sentrum av Hønefoss. Gata skiller strukturelt mellom sentrumskvartalene i vest og villabebyggelsen i øst, men framstår i dag også som en barriere som i utilstrekkelig grad knytter disse to delene av byen sammen. Forbindelsen nord-syd ivaretas i dag av bilene på vei gjennom sentrum. Utvikling av Kongens gate som forbindelse som både ivaretar denne funksjonen og bidrar til å knytte byen sammen på tvers av gata vil kunne styrke bysentrum og gi mulighet for at flere av byens kulturhistoriske kvaliteter framheves.

Kongens gate var en av fem likeverdige nord-syd gående gater i rutenettsplanen. Gatene var likeverdige og åpne i endene, av hensyn til brann og intensjon om visuell kontakt med landskapet. Gatene ble på 1960-tallet tatt i bruk av bilen på grunn av sine rette linjer og bredder. Storgata ble en trafikkert hovedgate med Søndre Torg som rundkjøring. Buss-stasjonen etablerte seg nordøst for torget, med bensinstasjon.

Etter at deler av Storgata ble gågate på 1970-tallet og Søndre Torg stengt for biltrafikk, ble biltrafikken lagt til Kongens gate. Byen hadde gradvis utviklet seg bymessig i området tilknyttet Søndre Torg og Storgata mens området syd for kirken og Søndre Park ble til et landlig villaområde. Ved at biltrafikken ble konsentrert i Kongens gate ble gata sentral som gjennomfartsåre og en tydelig skillelinje mellom bysentrumskvartalene i vest og hagebykvartalene i øst.

Biltrafikken gjennom sentrum ble redusert ved at hovedveisystemet, og dermed endel av gjennomgangstrafikken, ble lagt utenfor sentrum. Som trafikkknutepunkt og regionsentrum er det imidlertid en betydelig trafikk som skal betjenes i sentrumsområdet. Den vestre tangenten langs Holmboes gate, som har hengt med siden soneplanen i 1964, har derfor blitt aktualisert som mulig trafikkkløsing i sentrum. Utover å medføre omfattende plan- og byggearbeider og ventelig et økt

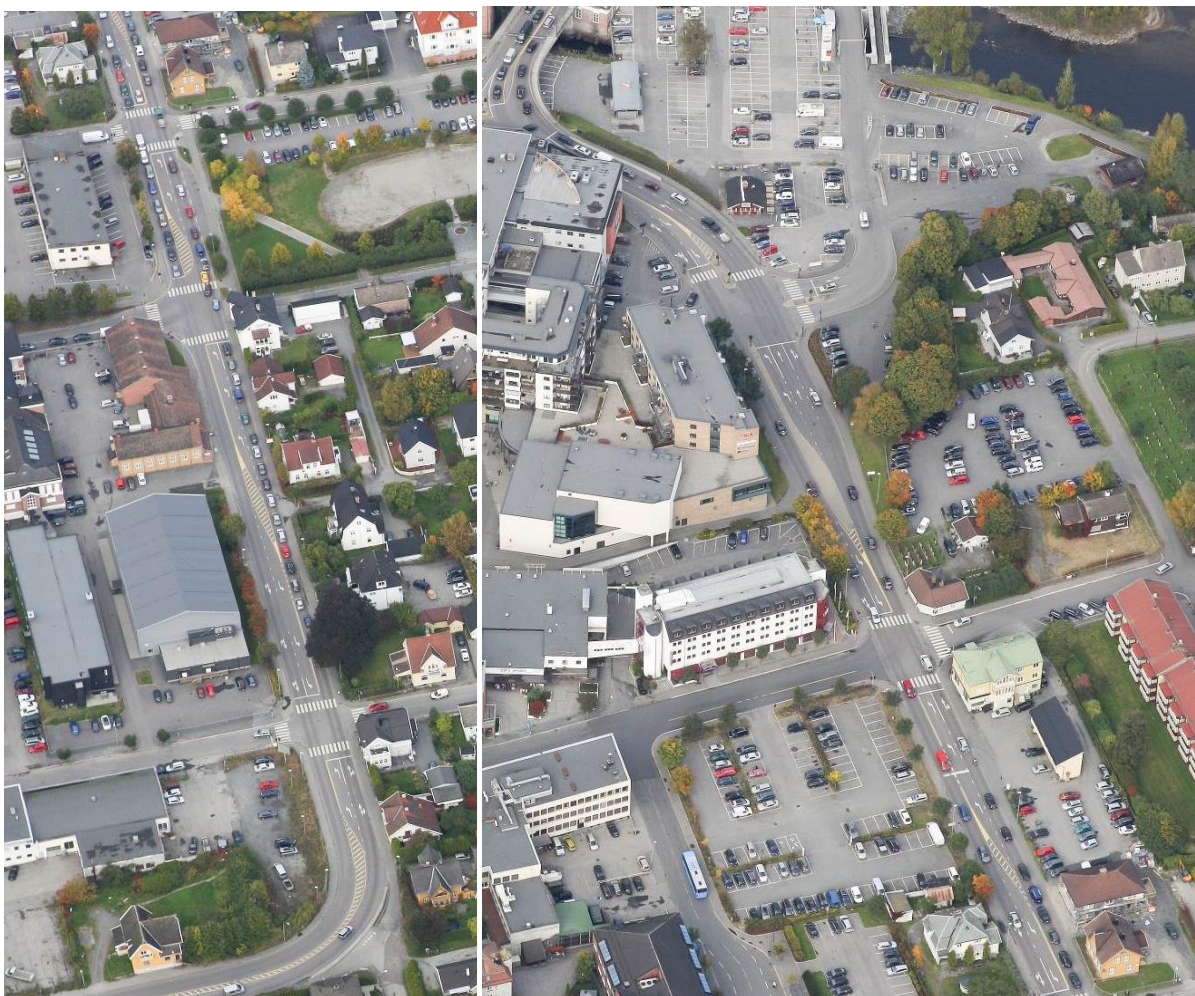
veiareal i sentrum vil en slik løsning også medføre at kulturmiljøer som Eikeli, Helgesbråthen, St. Olavs gate, Stabells gate og Blyberghaugen blir påvirket. Muligheten for å gjøre bruk av eksisterende veisystem og utvikle Kongens gate på en måte som framhever og tilgodeser byens kvaliteter, både kulturhistoriske og andre, synes verdt å vurdere. Dette vil bidra til at rutenettplanen opprettholdes som grunnprinsipp og at det vurderes hvordan bilen kan inngå som en kvalitet i Hønefoss.

NIKU har derfor vurdert hvordan byens kulturhistoriske kvaliteter kan aktiveres og utnyttes på en måte som ivaretar og bygger opp under kulturmiljøene som omgir Kongens gate og styrker Hønefoss' identitet og egenart.

5.2.1 Aktivering av kulturhistoriske kvaliteter

Kongens gate representerer i stor grad bilens betydning i Hønefoss samt Hønefoss som trafikkknutepunkt. Framfor å utvikle en ny tangent øst for sentrum som leder trafikken utenom byen kan denne åren utvikles til et positivt element i bybildet som både trekker folk inn i byen og som bidrar til at byen knyttes sammen på tvers av Kongens gate.

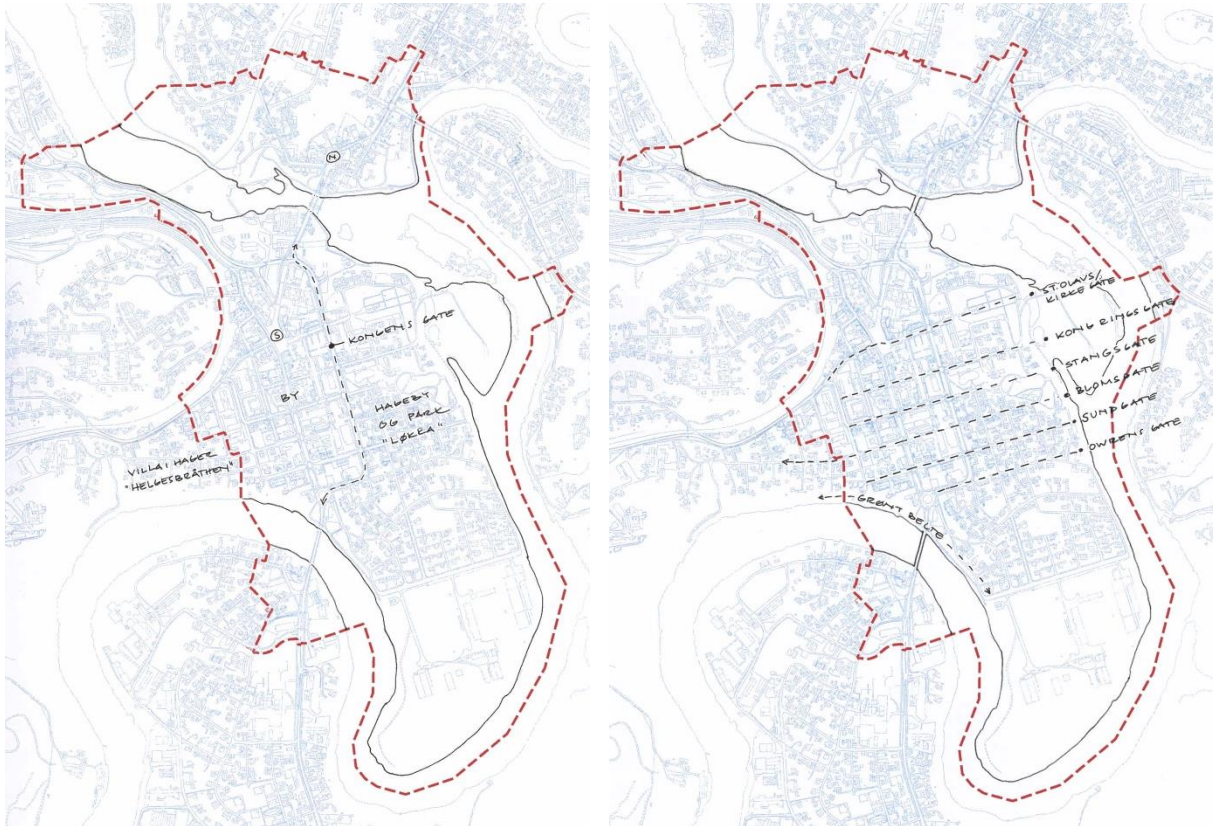
Tverrgatene gir tilgang til ulike deler av byen både visuelt og funksjonelt og kan utnyttes til å gjøre Kongens gate til en byboulevard der byens ulike kvaliteter vises fram underveis. Sentrale kulturmiljøer som omgir Kongens gate kan bidra til at Kongens gate i større grad enn i dag forbinder byen på tvers av gata og utnytter tverrforbindelsene som ligger der og er forankret i rutenettsplanen.

Kongens gates søndre og nordre del (1881)

Tverrforbindelser som kan utnyttes/utvikles og som gir innsyn fra Kongens gate til sentrale bykvaliteter og knytter kulturmiljøene på begge sider av gata sammen (fra syd til nord):

- grøntbelte langs elva
- byporten mellom Owrens gate og Sundgata
- boligbeltet mellom Sundgata og Bloms gate
- parkbeltet mellom Stangs gate og Kong Rings gate
- Kirkegata og St. Olavs gate som byens kirkehistorie
- møtet med brua og fossen

Mulighetsrommet tilknyttet Kongens gate som skillelinje og forbindelse

Grøntbeltet langs elva

Elvebredden langs begge sider av Storelva gir grunnlag for å utnytte dette som et grønt belte som både kan være en grønn korridor for vandringer langs elva og som en forbindelse mellom Helgesbråthen og Løkka/Schjongstangen som åpne og grønne bydeler. Presteboligen og Sundet inngår som kulturhistoriske elementer som kan utnyttes og framheves i dette belte og bidra til at byen henger sammen på tvers av hovedtrafikkåren gjennom byen. I tillegg finnes arkeologiske spor i dette området som kan bidra til å framheve områdets tidsdybde og tilsier at området bør behandles skånsomt med tanke på utbygging.

Presteboligen og Sundet som kulturhistoriske kvaliteter i grøntbeltet mot elva (NIKU 2018)

Utsyn fra balkongen på presteboligen mot elva som del av grøntbeltet

Byporten i Owrens gate

Owrens gate forbinder i dag Kvernsundbrua med Kongens gate med Presteboligen som fondmotiv i vest og en betongsperring i øst som leder trafikken inn Kongens gate før Owrens gate fortsetter innover Schjongstangen. Gata framstår i dag som å være lite forbundet med byen rundt og kan med bebyggelse på Fordtomta i større grad knyttes til byen som del av byporten. Som del av byboulevarden gjennom byen kan krysset med en mulig forlengelse av Kvernberggata eventuelt betones og bidra til at gata blir en tydeligere del av rutenettet og gir innsyn til sentrum. Dette vil styrke opplevelsen av rutenettplanen som kulturhistorisk element og kan bidra til at skolen framheves som et sentralt bygg i sentrum.

Owrens gate som del av trafikkåren (1881) og med mulig innsyn mot sentrum og skolen langs Kvernberggata (NIKU 2018)

Sundgata og Bloms gate som grønn forbindelse mellom villaområdene

Sundgata var i 1854 og i 1957 bysentrums siste tverrgate med Karlsensgården fra 1957 som et markant landemerke som symboliserte dette. Sundgata har frem til i dag skilt byområdet fra villaområdet, men forbinder fortsatt villaområdet på Helgesbråthen vest for bykvartalene med hagebykvartalene øst. Boligbåndet kan i sterkere grad forbindes ved at kvartalet mellom Kongens gate, Holmboes gate, Sundgata og Bloms gate opprettholder og dyrker et åpent og grønt preg og at ny bebyggelse og oppgradering av Sundgata og Bloms gate bidrar til å styrke sammenhengen mellom villaområdene på tvers av Kongens gate.

Trehusbebyggelsen ut mot Sundgata er en husrekke i sveitserstil oppført i perioden 1875-1899. Bygningen på hjørnet mellom Storgata og Sundgata (Storgata 20) er den eldste og er et godt bevart eksempel på en bygård i tre som henvender seg både til Storgata og Sundgata. Bygningen har opprinnelig panel og vinduer i annen etasje og kan ellers tilbakeføres og angir en målestokk på den tidlige trehusbebyggelsen i Hønefoss.

Trehusbebyggelsen ut mot Sundgata er en husrekke i sveitserstil oppført i perioden 1875-1899 (NIKU 2018).

Storgata 20 (NIKU 2018)

Videre vestover langs Sundgata ligger Karlsen-gården som markerer starten på bysentrum og som delvis megler mellom bysentrum og småhusbebyggelsen omkring. Kvartalet Sundveien/Holmboes gate/Bloms gate består ellers av flere villaer sentralt plassert i hager og har likhetstrekk med bebyggelsesstrukturen på Løkka. Kvartalet henger sammen med Helgesbråthen via Blomsgate.

Kvartalet mellom Storgata, Holmboes gate, Sundgata og Bloms gate med villaer og Karlsen-bygget (1881)

Villarekken mot Sundgata består av tre eneboliger i hage som er godt bevarte og med høy arkitektonisk verdi. Hjørneboligen Sundveien/Holmboesgate er en arkitekttegnet bolig med tannlegekontor i første etasje (ark Jensrud og Jensrud 1938) med pusset umalt fasade som gjør den sjelden og til en framstående representant for funksjonalismen i Hønefoss.

Sundgata 2 og 6 (NIKU 2018)

Boligene mot Bloms gate har erstattet de grønne hagene med parkeringsareal og svekker det grønne preget som kjennetegner hagebybebyggelsen, men dette er om ønskelig reversibelt som del av en grønn forbindelse.

Bevarte og representative villaer i Bloms gate 5 og 3 der hagen er gjort om til parkeringsareal (NIKU 2018)

Boligbåndet kan også ses som et sammenhengende kulturmiljø langs elva fra Helgesbråthen til Løkka sammen med prestegården og Sundet. Dette boligbåndet omslutes av elva i syd og står også funksjonelt i forbindelse med boligområdet på Eikeli på sydsiden av elva.

Nye tiltak bør forholde seg til kvalitetene i disse områdene når det gjelder skala og grøntinnslag. Ford-tomta, som ligger omsluttet av boligbåndet og er regulert til bolig, har tidligere vært et boligområde med hus og hager, som prestegården, og kan eventuelt utvikles på en måte som styrker opplevelsen av Sundgata som en forbindelse mellom villaområdene.

Krysset mellom Sundgata og Kongens gate sett mot øst og Sundgata vestover fra Kongens gate (NIKU 2018)

Krysset mellom Bloms gate og Kongens gate sett mot øst og en mulig Bloms gate mot vest (NIKU 2018)

Stangs gate

Stangs gate forbinder Fengerslet, skolen og Søndre Park og er en sentral forbindelse mellom boligene på Løkka og sentrum på vestsiden av Kongens gate.

Krysset mellom Stangs gate og Kongens gate østover og vestover (NIKU 2018)

Stangs gate forbinder sentrale kulturmiljøer på vestsiden og østsiden av Kongens gate og representerer i seg selv en sammensatt kulturhistorisk vandring som rommer fengslet, skolen, Søndre Park og Løkka. Kulturmiljøet rundt fengslet er sentralt for opplevelsen av Storgata som hovedgate i sentrum og bebyggelsen langs Stangs gates sydside bidrar til at dette området oppleves med tidsdybde. Forbindelsen til Søndre Park er sentral med tanke på hvordan parken som byfunksjon skal dekke begge sider av Kongens gate og gjør både Stangs gate og Kong Rings gate til viktige tverrforbindelser.

Stangs gate sett mot øst med Kuben, fengslet og Storgata 12 til venstre og trehusbebyggelse med bla Skøiengården (gult hus i to etasjer) i Stangs gate 7 til høyre (NIKU 2018)

Kong Rings gate

På østsiden av Kongens gate følger Kong Rings gate Søndre Park og LIV-banen og er bebygget med representative villaer i flere stilarter langs gatas nordside som inngår i villaområdet syd for kirken. Med Kuben som fondmotiv i vest forbinder gata sentrum med boligområdene øst for Kongens gate.

Krysset mellom Kong Rings gate og Kongens gate mot øst og mot vest (NIKU 2018)

Kirkegata/St.Olavs gate

Fra Søndre Torg går Kirkegaten mot øst, rettet mot kirken og St.Olavs gate oppover mot vest og et kulturmiljø bestående av en klynge trehus som blant annet huser Frelsesarmeen. Hønefoss kirke brant i 2010 og ny kirke ble reist i 2017. Forbindelsen fra trebygningene med Frelsesarmeen i St. Olavsgate til den moderne kirken kan ses som et ledd i å formidle Hønefoss bys kirkehistorie. Småskalabebyggelsen i St. Olavsgate er viktig å ivareta nå som trekirken er borte og kan enkelt tilbakeføres til opprinnelige uttrykk. Ved å oppgradere Kirkeveien og Kongens gate styrkes forbindelsen mellom St.Olavs gate, Søndre Torg og den nye kirken. For høye bygninger rundt Søndre Torg vil svekke denne forbindelsen.

Kirkegata mot Søndre Torg, St. Olavs gate og Helgeshaugen i vest og den nye kirken i øst (NIKU 2018)

Kirkegata var i sin tid beplantet med en allé fra Søndre Torg til kirken. Gata er delvis beplantet i dag, men det grønne preget kan styrkes for å framheve kirkeaksen ytterligere og markere kryssingen av Kongens gate.

Søndre Torg med Kirkegata og Fossveien/Hønefoss bru som sentrale forbindelseslinjer (Otto Hansen/Ringerike bibliotek 1951) og forbindelsen mellom kirken og St. Olavs gate (Buskerud fylkesfotoarkiv)

Bygninger langs Kongens gate

Bygningene som i dag omgir Kongens gate er av variabel tilstand og kulturhistorisk interesse, men kan i noen grad utnyttes som del av by-boulevarden som viser Hønefoss fra innsiden. I det

påfølgende beskrives bygningene med størst kulturhistorisk verdi og brukspotensial med tanke på å utvikle Kongens gate til en by-boulevard.

Bygningsrekka/småhusbebyggelsen på Løkka mellom Owrens gate og Stangs gate utgjør en sentral del av bebyggelsen på Løkka og inngår både i Ringerike kommunes prioriterte kulturmiljøer og i NB!området definert av Riksantikvaren.

Løkkebebyggelsen langs østsiden av Kongens gate (1881)

Bygningsrekka mot Kongens gate gir et representativt bilde av Løkkebebyggelsen, og eksponeringen mot Kongens gate bidrar til innsyn og framvisning av et unikt kulturmiljø i byen. Boligene er jevnt over godt bevarte og i bruk som boliger.

Verneverdig løkkebebyggelse langs Kongens gates østside (NIKU 2018)

Kong Rings gate 12 er en frittliggende byvilla med uthus oppført rundt 1910 og utgjør et sjeldent gjenværende eksemplar langs Kongens gates vestsida. Boligen er en godt bevart jugendvilla influert av nybarokk, med et sammensatt preg, tegnet for å ligge på hjørnet med beplantet tomt som representerer et karakteristisk trekk ved byen. Villaen har mansardtak, med opprinnelig tungeskifer. Kongs Rings gate 12 har stort potensial for tilbakeføring og kan med sin monumentale beliggenhet i Kongens gate stå som en forbindelse og megler mellom by og hageby. Eiendommen henvender seg med adkomst både mot Kong Rings gate og Kongens gate.

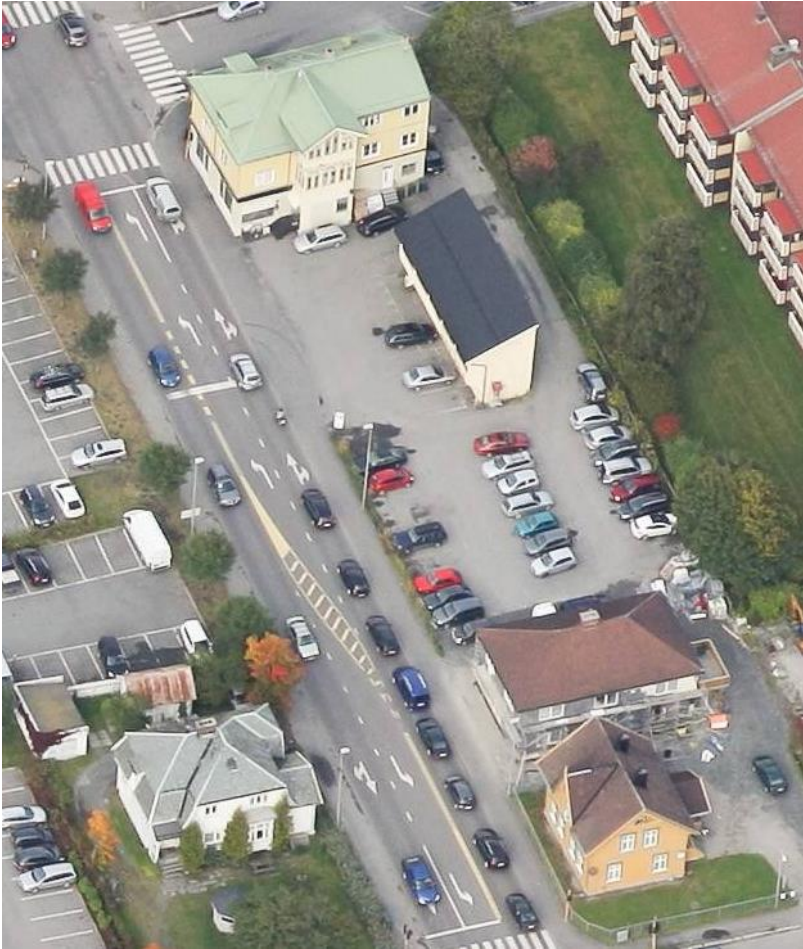
Kong Rings gate 12 (NIKU 2018)

Kongens gate 10 og 12 ligger på andre siden av gaten for Kong Rings gate 12 og skaper på den måten muligheten for å utnytte dette som et sammenhengende lite kulturmiljø som omgir Kongens gate. Kongens gate 12 er et godt bevart sveitserstilhus med midtstilt ark og utsmykket mønedekor oppført rundt 1900. Bygningen står på hjørnetomt og forholder seg både til Kongens gate og inngår i villabebyggelsen/kulturmiljøet langs Kong Rings gates nordside med adkomst gjennom hagen fra Kong Rings gate. Kongens gate 10 er vesentlig ombygget, men følger gatelinjen og står i sammenheng med Kongens gate 12 og det omkringliggende småhusmiljøet.

Kirkegata 9 ligger i samme kvartal som Kongens gate 10 og 12 og kan ses i sammenheng med disse i utvikling av kvartalene på begge sider av Kongens gate som i dag preges av bilen.

Kongens gate 10 og 12 og Kongens gate 12 som del av villarekken langs Kong Rings gate (NIKU 2018)

Kong Rings gate 12, Kirkegata 9 og Kongens gate 10 og 12 som kulturmiljø og mulig utgangspunkt for hvordan denne delen av Kongens gate kan videreutvikles (1881)

Kirkegata 9 er en bygård i tre trolig oppført i 1860-årene i sveitserstil. Glassverandaen, som ventelig er tilført noe senere, er bevart, noe som er sjeldent i dag. Bygningen har stort potensial for restaurering og er tross endringer enkel å tilbakeføre. Den tidligere stallbygningen med svalgang gjør anlegget til et stemningskapende element i byen som sett sammen med glassverandaen gir mulighet for å skape et unikt byrom mot Kongens gate.

Kirkegata 9 (NIKU 2018)

Kirkegata 4 ble oppført i 1899 for Magnus Kristoffersen med et åpent bislag mot nord som er typisk for sveitserstilen. Bygget utgjør sammen med Kirkegata 9 en del av den historiske akse mellom kirken og Søndre Torg og utgjør et sentralt hjørnebygg i krysset Kirkegata/Kongens gate før Kongens gate heller nedover mot Tippen. Bygget har stor lokalhistorisk betydning som representant for småhusbebyggelse i opprinnelig skala og har godt bevarte bygningsdetaljer som opprinnelig panel og vinduer.

Kirkegata 4 med Kongens gate 9 i bakgrunnen (NIKU 2018)

5.2.2 Mulighetsrom

Kongens gate er i dag en bilbasert hovedgate for fjern- og nærtrafikk, og mange kjører gjennom Hønefoss for å spare tid, blant annet hvis det er kø på E16 – eller fordi det er hyggelig.

For å etablere kvaliteter knyttet til denne viktige skillelinjen og transportåren, kan gata utformes på en måte som ivaretar både trafikale hensyn som en del av bybildet og nedtone virkningen av Kongens gate som en skillelinje, for eksempel som en aveny med trekker og beplantning. Ved å gi Kongens gate en grønn karakter vil virkningen av trafikken nedtones og samtidig bidra til å styrke mulige forbindelser på tvers enten som grøntakser eller med byfunksjoner og som samtidig framhever en rekke av byens sentrale kulturmiljøer. En eventuell tilpasning av gateløpet kan sees i sammenheng med dagens tilgjengelige arealer langs Kongens gate, slik at det tilrettelegges for gode dynamiske overganger for gang- og sykkeltrafikk fra bykvartalene på vestsiden til parkområdene og villaområdet på østsiden.

Sentrale tverrforbindelser i så måte kan være fra fengselet og over til Søndre Park og akse mellom kirken og St. Olavs gate. Kong Rings gate 12 med hage kan innlemmes i et kryss som visuell kobling til hagebyen på østsiden – eller eventuelt gjenreises i sammenheng med bygningsmiljøet i øst. Boligen har lenge stått som en levning fra da området hadde et løkkepreg – og har et potensial som kulturminne i en sammenheng.

Dagens årsgjenntrafikk (ÅDT) er på rundt 22 000, som er utfordrende med tanke på å utnytte arealene inntil gata. Bompenggeordning vil kunne regulere gjennomfartstrafikken og lavere fartsgrense kan gi bedre opplevelser langs Kongens gate som både gagnar byen og kulturmiljøene som omgir gata. Dersom trafikken begrenses vil Kongens gate ha stort potensial for byutvikling på arealer som i dag har svært lav utnyttelse.

Å oppgradere Kongens gate til en god bygate er på kort sikt en oppnåelig oppgave framfor å etablere en ny tangent vest for sentrum. Dagens trafikk kan dempes med bompenggeordning og soner for

nærparkering på ledig arealer på nordsiden og offentlig parkering i første etasje på nybygg (f. eks. Fordtomta på sørsiden). En analyse av nærtrafikken kan gi gode føringer for hvordan dette bør løses.

Kongens gate kan på denne måten opprettholdes som en sentral gate i nord-sydretning som del av rutenettet og samtidig bidra til at byen viser seg fram fra innsiden.

Mulighetsrom:

- Ved å etablere Kongens gate som byboulevard opprettholdes muligheten for å vise fram byen fra innsiden
- Utstillingsvindu for Hønefoss med kulturmiljøene som omgir Kongens gate knyttet sammen og satt i kontekst
- Aksept for at bilen er viktig i Hønefoss
- Overkommelig å gjennomføre på kort sikt
- Stort potensial for ny bebyggelse og høyere utnyttelse
- Mulighet for en grønnere bykjerne med beplantning langs gata

6 Konklusjon

Dette kapitlet presenterer en sammenfatning av kulturmiljøanalysens innhold, resultater og anbefalinger.

6.1 Bærekraftig samfunns- og arealutvikling

Ringerike kommune ønsker gjennom Områdereguleringen for Hønefoss å legge rammene for fortetting og videre utbygging og påpeker i planprogrammet at kulturminner og kulturmiljøer skal brukes aktivt som en ressurs i byutviklingen. Bysentrum ønskes fortettet med boliger og arbeidsplasser, men fortetting skal foregå på en måte som bevarer byens særpreg og viderefører stedegne kvaliteter.

Formålet med den kulturhistoriske stedsanalysen (DIVE-analysen) har vært:

- Å synliggjøre kulturhistoriske elementer som er viktig for Hønefoss identitet
- Å vise hvordan videre utbygging kan skje uten at det går på bekostning av byens kulturmiljøer
- Å vise hvilke byutviklingsgrep som kan gjøres slik at kulturmiljøene inngår som byutviklingsressurs og slik at kulturmiljøene understøtter og ivaretas

6.2 Vern av kulturhistoriske kvaliteter

Vi har i denne analysen trukket fram eksempler på kulturmiljøer og karakteristiske trekk vi mener har betydning for Hønefoss historie, utvikling og særegenhet som sted slik den oppleves i dag. Dette er karakteristiske bygninger, miljøer og strukturer med høy opplevelsesverdi, historiefortellende verdi og symbolverdi. En fortetting som påvirker disse trekkene, vil kunne medføre en endring av byens identitet. Dersom de påviste kulturminneverdiene skulle bli borte, ville det være et uopprettelig tap for bybildet. Kulturmiljøene som er framhevet som sentrale er:

- Bylandskapet - Elva, fossen og landskapsrommet
- Industrimiljøer og industrielle strukturer
- Nordre Torg og Nordre Park
- St. Olavs gate/Askveien
- Stabells gate, Søndre Torg og Storgata
- Rutenettet og kvartalsstrukturen
- Kongens gate – transportåre, skillelinje og forbindelse
- Løkkebebyggelsen/Helgesbråthen

6.3 Styrking av byens særpreg

I kapittel 5 har vi foreslått to utviklingsgrep som vi mener kan bidra til å synliggjøre og bygge opp under byens kulturhistoriske miljøer samt å gi de kulturhistoriske karaktertrekkene en rolle i den videre byutviklingen. Disse grepene kan bidra til at kulturmiljøene som er framhevet får en synlig og aktiv rolle i bybildet og forsterkes som kulturmiljøer og identitetsskapende elementer i Hønefoss sentrum:

- [Styrking av forbindelsen mellom Nordre og Søndre Torg med torgene, bebyggelsen, fossen og Hønefoss bru](#)
- [Kongens gate som byboulevard og som forbindelse og samlende element både i og gjennom byen](#)

7 Utvalgte kilder

Drange, Sverre Hus og historie i Hønefos

Med Hønefoss i sentrum, forfatter Jan Helge Østlund, utgiver Sparebank 1 Ringerike

En skisse til byanalyse for Hønefoss, JLM arkitekter 1993

Ringerike Historielag/Gylseth og Nordheim (2009) Søndre Torg i Hønefoss

Sellæg, Jo. (2007) Hus i Hønefoss: Byutvikling – Byggeskikk – Kulturminner

Ropeid, Andreas (2002) Ringerikeheftet nr. 74

Hønefoss kommune (1915) Hønefoss – byens historie

Norske Arkitektkonkurranser: Parallelloppdrag Fremtidsbilder for Hønefoss

<http://honefoss.by/honefoss-i-gamle-dager/>

http://www.bryggerikjelleren.no/?page_id=11

<https://www.teglverk.no/teglverk/339-honefoss-teglverk-og-kalfabrikk>

<http://www.heftet-ringerike.com/index.php/2000-2019>

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 93/2018

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00